

ARACS 2025/4. (99. SZÁM)

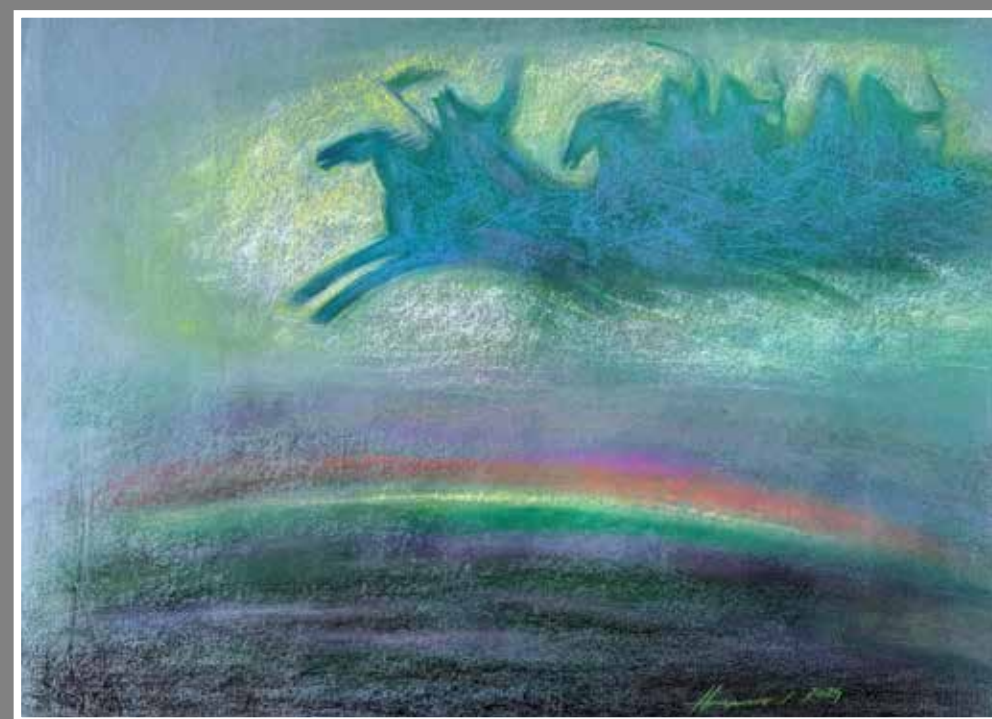
ARACS

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2025. október 23.

XXV. évfolyam, 4. sz.

Vezesd még egyszer győzelemre néped!

ISSN1451-1762

Fantázia és fuga

CSÁTH GÉZA ÉS A ZENE

Kis Petronella Csáth-kutató monográfiája
Czér Fanni, az író dédunokájának illusztrációival

MMA
MAGYAR
MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

MMA
KIADÓ

érték minden oldalon

mmakiado.hu

Attila

Árpád vezér

Pio atya jóslata

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2025. október 23.

XXV. évfolyam, 4. sz.

ARACS

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata

Megjelenik évente négyszer.

Alapító: Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka

Alapítók: **dr. Gubás Jenő** (elnök), **Utasi Jenő** (főszerkesztő), **dr. Vajda Gábor** (felelős szerkesztő)

Kiadó: Aracs Alapítvány, Horgos

Főszerkesztő: Bata János (bata.horgos@gmail.com)

Olvasószerkesztő: Gubás Ágota

Lektor: Kulhanek Edina

Művészeti szerkesztő és fedőlapterv: Gyurkovics Hunor

Számítógépes tördelés: Harangozó Attila

Nyomda: Grafoprodukt Kft., Szabadka

Nyomdaigazgató: Özvegy Károly

Szerkeszti a szerkesztőbizottság: Bata János, Gubás Ágota, Gyurkovics Hunor, Mihályi Katalin, Utasi Jenő

A szerkesztőség címe: 24000 Szabadka – Subotica, Prvog ustanka 20.

Telefon/fax: (+381)-24/542-069

E-mail: gubasagi@gmail.com

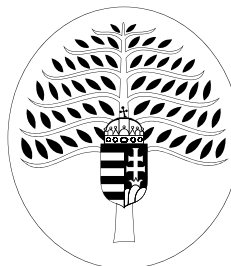
A folyóirat olvasható a www.aracs.org.rs honlapon.

E számunkban Gyurkovics Hunor festőművész, grafikus 2025. évi kiállításának anyagából válogattunk.

A címlapon: Vezesd még egyszer győzelemre néped!

A hátlapon: A Törökverő

Támogatók:

Nemzeti
Kulturális
Alap

Együttműködő partnereink voltak az **Alapítvány a Közjóért** és a **Magyar Művészeti Akadémia**.

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

008+32(497.113)

ARACS : a délvidéki magyarság közéleti folyóirata /
főszerkesztő Bata János. – 1. évf., 1. sz. (2001) –
– Horgos : Fondacija Aracs = Aracs Alapítvány, 2001–. –
Ilustr. ; 29 cm

Tromesečno.
ISSN 1451-1762 = Aracs

COBISS.SR-ID 94357250

Tartalom

Hascák Mária	Szóltalanul és hangtalanul – harmadszor	5
Hankó Balázs	„Ama nemes harcot megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam”	6
Takaró Mihály	Versek	9
Juhász György	Velünkél-e a történelem...?	10
Konrad Sutarski	Versek	12
P. Maklári Éva	Versek	15
Bobory Zoltán	Akikért a <i>nóta</i> szól, ma	16
Gubás Ágota	A szó és a tett egysége	18
Borsányi Katinka	Hétköznapi jelenetek	21
Mezey Katalin	Naplójegyzetek XXXI.	22
Perjés Klára	„Ne aggodalmaskodjál, nézz Istenedre fel!”	25
Julesz János	Noktürnök	33
Kis Petronella	Záróakkord	34
Bertha Zoltán	„A magyar föld zenéje”	37
Tráser László	Cédulák XLV.	40
Stanyó Tóth Gizella	„A sorsközösség vállalása felelősség – a hit határozza meg a cselekedeteimet” – interjú Utasi Jenő atyával	44
Kondor Katalin	Szellemi fenyegetések árnyékában	56
Ország György	Akciós szalámi	60
Barabás Katalin	A trianoni diktátum hatása egy magyar család életére	62
Surján László	Redőtlenítés	66
Gyémánt Richárd	A történelmi Torontál vármegye Csenei járásának nemzetiségi és felekezeti viszonyai – II. rész	68
Jámborné Balog Tünde	Gyurkovics Hunor beszélő képei	92
Színes melléklet		97

E számunkban Gyurkovics Hunor festőművész, grafikus 2025. évi kiállításának anyagából válogattunk.

Az '56-os hősök emlékére

Hascák Mária

Szótlánul és hangtalanul – harmadszor*

* A kárpátaljai helyzetre való tekintettel Hascák Mária ismét szótlánul és hangtalanul üzent.

„Ama nemes harcot megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam”*

Pál apostol Timóteushoz írt második levelének sokunk által ismert mondata jutott először eszembe, amikor értesültem arról, hogy Kásler Miklós professzor úr, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, az Országos Onkológiai Intézetnek több évtizeden át főigazgatója, az Emberi Erőforrások Minisztériumának minisztere, a Magyarországi Kutató Intézet alapító főigazgatója elhunyt.

Miniszterelnök Úr!

Kedves gyászoló Család!

Kedves Barátok, Pályatársak!

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Engem ért az a fájdalmas megtiszteltetés, hogy Kásler Miklós miniszter úr ravatalánál, a Magyar Kormány képviseletében, mint egykor volt munkatársa, tisztelője és korábbi kormányzati munkájának részbeni folytatója, megemlékezzem Miniszter úr hihetetlenül gazdag és értékes életútjáról, az orvostudomány nemzetközi hírének képviselőjéről, a Magyar Kormány humán területekért felelős minisztereként meghatározó tagjáról, a magyar nemzet iránt elkötelezett és múltját szisztematikusan kutató tudósról, a keresztény hitét mindenkor és mindenhol vállaló emberről.

Miniszter úr a posztmodern minden értéket megkérdőjelező időszakában vállalta orvosként az ősi orvosi eskü szerinti, emberi életért folytatott küzdelmet, az orvosi eskü talán legfontosabb mondatát: „Salus aegroti suprema lex esto.” – „A beteg érdeke a legfőbb törvény.” A közéletben az egyetemes erkölcsi normák képviseletét, a magyar nemzet iránti tántoríthatatlan hűségét és a széles nyilvánosság előtt megélt istenhitét. Soha nem könnyű népszerűséget keresett, hanem egy olyan örök értékrend elkötelezett követőjeként

élte életét és végezte feladatait, amelynek középpontja és irányítója a világunkat megteremtő és életünket vigyázó Isten, akinek a Fia nekünk a szőlőtő, és akinek mi vagyunk a szőlővessző. Miniszter úr ebben „szőlővesszőként” egész életében bő termést hozott, és még utolsó heteiben is elkötelezett volt abban, hogy szenvedéseit a magyar nemzet megmaradásáért és felemelkedéséért ajánlja fel mindannyiunk Istenének.

Ma egy olyan nagy tudású professzortól, iskolateremtő tudóstól, meghatározó vezetőtől veszünk búcsút, aki az onkológiai kutatás területén azt vallotta, hogy: „Számomra minden ember élete a legnagyobb érték, ami létezik.” A gyógyítás művészete Kásler Miklós professzor úr számára olyan hivatás volt, amelyben nem betegségeket kezelt, hanem a teljes embert gyógyította – nagy odaadással, türelemmel és együttérzéssel. Sok ezer honfitársunk köszönheti életét ma is a professzor úr kimagasló tudásának, az emberi élet iránti elkötelezett tiszteletének. Ahogy a betegség nem tesz különbséget ember és ember között, úgy Kásler professzor úr sem tett soha: mindenki ugyanarra a tisztességes, lelkiismeretes és körültekintő kezelésre számíthatott tőle, szaktudása megkérdőjelezhetetlen volt.

A hazai és a nemzetközi onkológiai élet tekintélyes alakjaként 26 évig vezette az Országos Onkológiai Intézetet. A magyar onkológiai betegellátás világszínvonalra fejlesztése az ő nevéhez fűződik. Részletes önéletrajza több tíz oldalas, szakmai tevékenységének, könyveinek, publikációinak, hazai és nemzetközi kitüntetéseknek, tudományos társaságokban való tagságainak sora végeláthatatlan.

Nvéhez fűződik a Nemzeti Rákkontroll Program elindítása, a robotsebészet elterjedésének elősegítése, valamint a hazai onkoterápiás protokoll fejlesztése. Az onkológiai kutatás és gyógyí-

tás nemzetközi elismertségű vezetőjétől veszünk ma végső búcsút. Számos könyv és könyvrészlet, hazai és nemzetközi publikáció, kurzus és előadás jelzi szakmai életútjának gazdagságát.

Miniszteri biztosaként is az első kapocs az orvosi, gyógyszerészi hivatáson keresztüli hivatásbéli kötődés volt. Mint első minisztériumi találkozásunkkor mondta: Balázs, Szent Damján és Kozma példája az, minek mindenkoron vezetnie kell!

Professzor úr a klasszikus műveltség hordozója és átadója, a tudományos ismeretek birtokosa és közvetítője volt. Oktatóként meggyőződése volt, hogy a tanítás nem csak ismeretátadás; annak a jövő nemzedékek szellemi-lelki formálását is magában kell foglalnia. Egész akadémiai pályája e felismerést tükrözi. Személyes kapcsolatra törekedett tanítványaival, hogy azon keresztül közösen fedezhessék fel, mi az a talentum, amelyet ki-ki embertársai szolgálatába állíthat. Következésképpen képviselte, hogy a katedrán az oktatónak példaképnek kell lennie, a tanítás pedig olyan emberformáló erő, melyben benne foglaltatik a nemzet jövője.

Kitüntetései, elismerései, köztük a Széchenyi-díj és a Magyar Tudományos Akadémia doktori címe igazolja, hogy mint a magyar és az európai orvostudomány kiemelkedő képviselőjének tevékenységéért örök hálával tartozunk.

A Magyar Kormány tagja volt, amikor a koronavírus-világjárvány elérte Magyarországot. Ebben az időszakban a hazai védekezés meghatározó vezetőjévé vált. A tudós orvosprofesszor ismeretanyagával, előrelátásával, hivatástudattal és a társadalom egészéért vállalt felelősséggel végezte feladatait. A pandémia erősítette önazonosságát, hiszen egész életében a gyógyítást és a köz szolgálatát tekintette elsődleges feladatának.

A tudomány több területén is rendkívül jártas volt, különösen a történelemben és az irodalomban. Szívügye volt, hogy a magyarság is megismerje múltját, és méltó módon tekinthessen történelmi eleire. Első intézkedéseinek egyike volt a Magyarságkutató Intézet létrehozása, ennek a későbbiekben vezetője és tiszteletbeli elnöke is volt. Kitörölhetetlenül hordozta a szívében a magyarság szeretetét. Szívesen és gyakran barangolt a Kárpát-medencében, leggyakrabban

Erdélyben. Mérhetetlen szeretettel és tisztelettel tekintett nemzetére, azt egész életében hűségesen szolgálta. Ahogy mondta: „Életemnek a nagy élménye, hogy magyar vagyok.”

Kásler Miklós miniszter és professzor úr hozzáállásának meghatározó eleme volt a hűség: hűen élni hivatáshoz, hűnek lenni a hazához és hitbéli meggyőződéshez. Mindig bátran vállalta a hitét, akkor is, ha emiatt gyakran gyenge színvonalú támadások keresztüzzébe került. Vállalta, mert pontosan tudta, hogy a legnagyobb kincs, ami átadható, az istenszeretet, és hogy a legerősebb talapzat, amire családot, nemzetet, hazát lehet építeni, az a kereszt. Feltétel nélkül bízott az Úrban, aki megígérte: „Aki megvall engem az emberek előtt, azt én is megvallom mennyei Atyám előtt”.

Megtapasztalta, hogy a tudomány végül Istenre talál, és megélte, hogy életünk célja, hogy Istenre találjunk. Ezért orvosként, közszereplőként és miniszterként sem félt feltenni a legfontosabb kérdéseket, amikor kiemelkedő feladatokat kapott az ország egészségügyének és humán területeinek politikai irányításában. Tudta, hogy mindent a Teremtőtől kapott, és Neki is ad majd vissza mindent. Ebből a felismerésből eredt a bölcsessége, számos megnyilatkozása, mely során a szív bőségéből szólt a száj.

Kásler Miklós az az ember volt, aki magasba tartotta a zászlót, ami alá odagyülekezhattünk mind, akiket egyesít a hazaszeretet, a nemzeti elköteleződés, a keresztény örökség. Kiemelkedő érdeklődéssel fordult a történelemfilozófiai sorskérdések felé, ezért szenvedélyesen kereste az adekvát válaszokat arra, mi végre vagyunk itt a Kárpát-medencében, magyarként mi a küldetésünk, és hogyan építhetünk gyarapodó nemzetet a 21. században. A nemzeti sorskérdésekre adott jó válaszok megfogalmazása volt egyik életcélja, amelynek érdekében életre hívta a Magyarságkutató Intézetet, és feltett szándéka volt, hogy a közös gondolkodásba minél többeket meghívjon. Felelősséget érzett nem csupán a múltból eredő hagyományaink megtartása vagy a jelen nemzedékek pallérozása terén, hanem a jövő magyarjai felé fordulva is.

Földi életének utolsó szakaszában is – mikor meglátogatva még megadatott az a kegyelem, hogy beszélgethettünk – példát mutatott, amikor

szenvedéseit felajánlotta Krisztusnak a magyar nemzetért. Ezzel is arra tanított minket, aki sokkal több szenvedéssel szembesült munkája során, mint bármelyikünk, hogy a szenvedés nem értelmetlen dolog, ha alázattal elfogadjuk.

Miniszterelnök Úr!
Kedves gyászoló Család!
Kedves Barátok, Pályatársak!
Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Most, amikor imával kísérjük utolsó földi útján, kérjük neki az örök világosságot és az üdvösséget.

Miniszter Úr! Igen tisztelt Professor Úr! Kedves Miklós! Nyugodj békében!

* *Elhangzott 2025. szeptember 19-én Sárváron, dr. Kásler Miklós professzor úr temetésén.*

Fotó: Magyarorsággkutató Intézet

Professzor dr. Kásler Miklós
 1950. 03. 01. – 2025. 09. 05.

Takaró Mihály

Írni magyarként

Ó, micsoda havak,
miket szívemre hord a szél
Micsoda nyelv és szavak
ahogy
más senki nem beszél...

Nincs másik

Mire vágyhatnál
e gyúlékony hazában?
Históriája lapjain
ezernyi, földig rombolt
tiltakozás!
Itt, hol úgy bukdácsol a szó,
mint véres vetések közt
bóklászó, ágyúdörejtlől riadt,
tanácstalan őzsuta...
Hol a fegyverropogás
ritka szüneteiben egykor
kintornahangot hozott
a léglökésektől bizonytalan
szél, csak azért, hogy újra és újra
életre tángált reményeink
bús balladáikba fúljanak.
Barátom, választhatsz bárhol újat:
Nekünk nincs másik haza sehol.

Kárpátalja

Csak egy üveg kvaszt akartam hozni onnan,
hol egyszer Árpád dicső népe hont foglalt,
S a vámos direkt felbontatta a kvaszom!
Magamban ezt gondoltam: ...ejnye, ejnye...

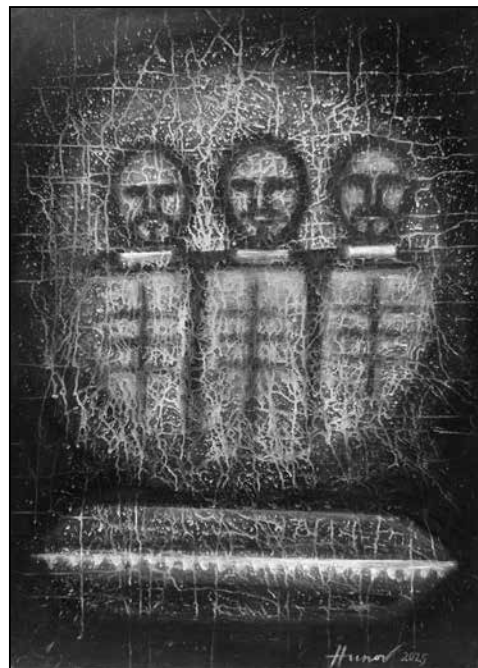
Fohász a Teremtőhöz

Bábszínház az egész világ!

Uram, törd össze a bábukészítő
bábokat!
Mert már bábok mozgatják a bábukat.
És bábuk ülnek a nézőtéren is,
bábok játszanak csupán a színpadon,
kik naponta olvassák az internet-
bibliát,
s szívük is csak virtuálisan szeret,
géphang mozgatja ujjukat, lábukat;
Uram, törd össze a bábukészítő
bábokat!

Uram, ha elküldenéd közénk Fiad,
Ő volna tán az egyetlen Ember itt.
S mi, ó, bábuvá silányult fiaid
szöges kezeit most áldva áldanánk!

Vagy, uram, ha nem lelsz már köztünk
Lelked szerinti Ember-fiat
Kérlek téged, semmit se várj, és
zárd be bábszínházvilágodat.

Gróf Apponyi Albert jóslata

Velünk él-e a történelem...?

(Bellye–Eszék, 1956. október 22–23.)

Ha a címben sugallt kérdésre válaszolnánk, annyit mondhatnánk, hogy részben. Ha viszont az alcímre pillantunk, egyértelműen nemet kell mondanunk.

E sorok szerzője bőven írt már 1956-ról: kötetben, cikkekben, tartott róla előadást azokban az években, évtizedekben is, amikor a magyar forradalomról nem volt ildomos még említést sem tenni. A Ljubljanoi Egyetemen, a '80-as évek elején, például a számnévnél (!) tanítottam '56-ot. Volt egy gyakorló számsorom: 1, 19, 195, 1956, s ha már így (nem véletlenül) „előjött”, akkor kitértem arra, mi is történt azon a forró őszön Budapesten és Magyarországon. A hallgatókat jobban érdekelte az előadás ezen része, mint a magyar tő-, sor-, és törtszámrendszer, az egyetem vezetősége pedig hallgatólagosan tudomásul vette, hogy egyes pontokon „kapcsolódik” a magyar leíró nyelvtan és a történelem, s így lesz hungarológia.

1989. január 8-án, amikor Pozsgay Imre államminiszter a Kossuth rádióban bejelentette, hogy 1956 népfelkelés volt, és nem ellenforradalom – ezzel a mondatával illegitimé tette az államszocializmust –, sokan nagyon boldogok voltak Magyarországon. Családom és én is csak örültünk, ugyanis 1956 számunkra mindig is a Forradalom, az Ötvenhat volt. A '60-as években olyanok voltunk, mint Arany János *Családi köre*, minden családi összejövetelen a férfiak: apám, nagyapám, nagybátyáim – részbeni érintettségük miatt is – előbb-utóbb '56-ról kezdtek beszélgetni, s tették ezt hosszú órákig. Gyerekként csendben hallgattam, de azt már akkor tudtam, ha véletlenül kicsúszna a számon, hogy ellenforradalom – ahogyan ezt a magyar iskolákban akkor tanították –, „kivernék a fogamat” otthon, vagy sűrű pofoneső formájában hullana rám a történelem.

Amikor ez év októberében a Magyar Nemzet című napilap dupla első oldallal jelent meg – úgy emlékezvén a magyar forradalomra, hogy az 1956-os Magyar Nemzet október–novemberi számainak első oldalait egy az egyben hozta – számomra ez csak visszaigazolás volt publikációim egy részére, mivel az október 23-át közvetlenül megelőző napokban a magyar párt és állami vezetőség bocsánatkérő körúton járt Jugoszláviában, és meakulpázott a titói vezetőség előtt a láncoskutya-korszakért. Rákosi „gyógykezelésen” Moszkvában volt, őt a forradalom előtt már hónapokkal Hruscsov „kivonta a forgalomból”, s az új MDP első titkára vezette a magyar küldöttséget, amelyet a jugoszláv elvtársak Belgrádtól Bledig és Rijekától Ljubljánaig megutaztattak, s az öngazgatási szocializmussal dicsekedve aláztak meg. Mindez nem volt új számomra, írtam is erről bőven, hanem amikor a 2006. október 21-én, szombaton megjelenő Magyar Nemzet hétvégi számának 1956. október 22-i és október 23-i reprint oldalait böngésztem, már az első sornál remegni kezdett a kezemben az újság, és borsózdott a hátam: *„Bélyéről jelentí az MTI.”* Micsoda? Hát hogy kerültek ezek oda? Az első oldalas cikk erre is választ adott: *„A magyar küldöttség a reggeli órákban érkezett Eszékre, Ljubljánából [...] Délelőtt az Eszék közelében lévő »Milica Krizan« termelőszövetkezetbe látogatott el.”* Majd lentebb: *„[...] négy óraker kezdődtek a zárnyilatkozat megszövegezésével kapcsolatos tárgyalások a bélyekosutnjaki vadászkastélyban. [...] A tárgyalásokat este fél 9 óraker rövid időre megszakították. [...] Alekszandar Rankovics búcsúvacsorát adott a magyar küldöttség tiszteletére. [...] A tárgyalások [...] 10 óraker befejeződtek.”* A cikk záró része ismét Eszéken „játszódik”: *„Az eszéki pályaudvaron már felsorakozott a díszszázad a magyar kül-*

döttség búcsúztatására. Az eszékiek, akik reggel megérkezésünkkor is nagy számban lepték el az utcákat, küldöttségünk fogadására, most a késő esti órákban is türelemmel várják, hogy a két küldöttség Bélyéről a pályaudvarra vonuljon. A fogadtatás Eszéken különösen szívélyes volt. A magyar delegáció különvonata egyébként a reggeli órákban érkezik meg Budapestre.”

A vonat, amely még éjfél után jugoszláv (horvát) területen futott, megérkezett Budapestre. 1956. október 23-án. A 23-án délután 5-kor Belgrádban és Budapesten egy időben kiadott magyar–jugoszláv záróközleményen pedig pár óra alatt túllépett a történelem...

Amióta az eszéki egyetemen tanítok, több százszor mentem át az eszéki állomás fölött

átvezető vasúti fahídon, s néztem a „kolodvor” épületét, és nem tudtam...

Amióta Budapest és Eszék között ingázom, számtalanszor haladtam át kocsimmal Bélyén, és nem tudtam...

Amióta rendszeresen kerékpáron megyek Kópácsra, hányszor karikáztam át Bélyén (és vissza), és nem tudtam...

Nem tudtam, hogy 1956 magyar történelmének egy része is itt él mellettem, velem. Mellettünk, velünk. Önnel is, Önökkel is – kedves Olvasó(k)!

Új Magyar Képes Újság, Eszék,
2006. november 16.

Újjáéledés II.

Versek*

Szenteste

(Wigilijny wieczór)

Az 1956-os magyar tragédia emlékének

a szentestét bebugyolálja a hó
 mily jó valaki szemébe nézni
 felfedni bennük a fénygyertyák fényét
 csodásan elrendezni a szavakat
 úgy hogy boldogság kerekedjék belőlük

a szentestét bebugyolálja a hó
 fagyöngy díszítgeti
 a szentestét bebugyolálja a hó és az ének

csak ott
 délen Budapesten
 szól másként az ének
 másként rendeződnek a szavak
 a kötésekén még átüt a vér
 ott szenteste
 a megolvadt viasz is könnyé válik

1956. december
 (Kovács István fordítása)

Ki tudja majd

(Kto zdoła)

Az 1956-os magyar tragédia áldozatainak emlékére

a nyirkos esték elnyúló hűvösségébe
 bugyoláltan fekszetek
 gyilkos torkolattüzek végtelenében
 de halljátok még a járdák jajkiáltásait
 még látjátok szétlőtt utcalámpák fényüzenetét

vajon megértem-e valaha a körüti öregúr
 tekintetét akihez
 senki sem kopog be már
 vajon a járdák csendjéből ki tudom hámozni
 valaha a meg
 nem ismételhető lépéseket
 vajon hozzáírhatom-e valaha a hiányzó
 üzeneteket ahhoz
 a félbeszakadt levélhez

hogyan fogok vajon újraéledni a ti haldoklásotok
 ezreiben
 hogyan és miként élék át mindezt a tovább élő
 gyilkosaitok
 kiket talán barátaitoknak szánt ama sors

látom éltető vért és puha fásilit küldenek nektek
 szerte a világból
 narancsot takarót lélekmelegítőt
 de vajon ki tudja majd kivégzett álmaitokat égre
 emelni
 jövődvé karolni át kétségbeeséseiteket,
 Magyarok

1956–2010
 (Bágyoni Szabó István fordítása)

Buda üdvözlése

(Powitanie Budy)

Visszatérek e valahány dombnál több
 romba dőlés emlékéitől meghízott földre
 a megrepedezett városhoz közeledem
 mely rücskös-nyers akár a szikla
 honnan az ordítással betelt testeket lelökték
 és akadnak utcák szürke szorosok
 tömeget terelni két sor kordon között
 akadnak tág terek
 hol kötelet fontak valamennyi faágból

Ballagok e város kövein
 a szelíd már-már fehér hídon át
 a tetők lépcsőin fölhágyva
 a vendégszerető küszöbre lépek
 s bár a borzalmakból alig kitántorgott emberek
 fogadnak
 bizakodók
 s már ez is emlék

(Marsall László fordítása)

évekkel ezelőtt kigyulladt tüzeket találok
 füstjük már más
 ha a bútorok elégték
 elültek a szikrákat szító viharok
 csak a parázs nem halt meg
 rejtik a romok

ki a régi erőt érzi ebben a tűzvészben
 ki a közeli fákra akadt jajgatásokat
 van ki elé a fölpuftadt levegő szerkezeteket vázol
 és aki téglát lop még ma éjszaka

az őrség betanult léptekkel közeledik
 a lángok utolsó lobogóit kikaparja
 újra csupa-nedv dzsungellé díszíti a fákat
 hadd lakmározzon a szétterülő homok

1966

(Tornai József fordítása)

Trianon
 (Trianon)

„Lengyelország: villámsújtotta Krisztus-szobor
 megfeketedő sebeid körül
 cirkál a júliusi napfény
 s legyek csókolgatják a csontodat újra.”

Csoóri Sándor: *Senkid, barátod* (1981)

Nemzet Európa szívében
 ki száz éve fekszel temetetlen
 feldarabolt testeddel
 évszázada vérzel szüntelen
 esti s reggeli nap pírjában
 nyílt sebként tátongsz Európán

ők pedig eltelve méregetnek téged
 még mindig nyálukat csorgatják utánad
 mint akkor a háborút lezáró végítéletben
 melynek legnagyobb áldozata te voltál

Viharokkal tépett magányos cédrus
 ki Európát védted századokon át
 vad tatárok és oszmánok áradata elől
 még ma is zúgnak a harangok délben
 bár hangjuk már nem kondít lelkiismeretet
 belevész London Párizs hazug zajába
 a vörös járványnak is gátat szabtal csonkolt
 tagjaiddal
 midőn Lengyelország tetemén átgázolva akarta
 véres uralmát kiterjeszteni az egész földrészre
 ám a csoda elmaradt
 végtagjaid nem forrtak egybe testeddel

Ma ismét keselyük gyűlnek köréd
 tort ülni hívogatják egymást
 ám te száz év elteltével is
 erőre kapsz életre kelsz
 csodálatos mandarinként
 a nemzet szétszórt tagjait magadban egyesíted
 a szent keresztet ismét melleden hordod
 az ezeréves kultúrát oltalmazod
 az iszlámmal a Nyugat lelki pusztaságával
 szemben

Hol vannak igaz barátaid
 a láthatáron sötét felhők gyülekeznek
 csupán turul kering a sassal fölötted
 a messzi Ázsia árnyékával oltalmaz téged
 és Csaba királyfi seregét várja a Tejúton

2019. XII. 27.

(Sutarski Szabolcs fordítása)

A lengyel–magyar barátság

(Przyjaźń Polaków i Węgrów)

Átellenben állunk a folyó két partján
 közösségünk hídját építjük
 széles a folyó
 mély ez a folyó
 örvényekkel is teli
 de mi hidat húzunk fölé

mert barátságunk szélesebb a folyónál
 mélyebb a folyónál

Barátságunk szélte mélysége oly felfoghatatlan
 mint gyermek aki születik a férfi és a nő
 szerelméből
 mint a föld fogantatása az Úr teremtő akaratából

(Sutarski Szabolcs fordítása)

* A közölt versek részben a költő közelmúltban megjelent **Az ezeréves barátság nem tűnhet el** (Unicus Műhely, Budapest, 2025) című kötetéből származnak.

Világbéke

P. Maklári Éva

Hálóban

Forradalmunk gyászba öltözött,
a nagymenő trombiták kora jött,
megszabták a körmeim hosszát,
szabályozták, hogy mikor és hova,
Isten tiltólistára került.

Majakovszkij nézett ránk a lapról,
akkorra már főbe lőtte magát,
bár nem derült ki, hogy valóban
ő tartotta-e kezében a pisztolyt.
Hemingwayt olvastam, Dosztojevszkijt,
s szerettem volna látni a tengert.
Az idő egyre vadabban labdázott,
a felém dobált percek hol
elkaptam, hol nem. Nem történt semmi,
csak az emlékek pókjai szövik
mértani hálóikat, s az óra
ketyeg megállíthatatlanul.

Október

Ma nem folyt vér a pesti utcán, de
a parkokban megrázkódtak az öreg fák,
huhogó sötét varjak szálltak ágaikra,
talpuknál holttá taposott falevelek.

Ma mobilok sétáltak a pesti utcán,
túrva műkörmök nyomkodását,
sportcipők futottak hegymagasra,
áttörve a város szürke rácsán,
ma csókokat lóttek a ligeti fák közt,
és pezsgők durrantak ebéd után.
Október 25. volt.

S míg fogyatkozó barátait várta
a megvénült gyász, a Kossuth téren
könnyezni kezdtek a kőbe hegesedett
vérerek.

Könnyek kútja

(Az 1956-os emlékmű Siófokon)

Micsoda találkozás a fák közt!
A sötét szoborfej előrebukik,
vállára omló haja időtlen könnyáradat.

A víz nem csobog. Sikít és hörög.
Csöppjeiben szétvert arcok és véres
kezek szedik a bokrokról lógó virágokat.

Akikért a *nóta* szól, ma

Ma. A mi időnkben. Ebben a korban, amelyben az életünk rendeltetett. A legújabban, amikor harc van, háború. Úgy robbant fölénk, közénk, mint az istennyila. S ha háború, akkor kell „regiment”. Amelyik véd népet és hazát. A láthatatlan ellenséggel szemben. És a láthatóval szemben is. Amíg el nem fogy. A láthatatlan is ezen van, s a láthatók is erre készülnek. Az első próbatétel, a második élet-halál harc. Soha ennyire még nem kellett „regiment”. Védni népet és hazát. Minden képességünkkel, amellyel felruházott minket a Teremtő, nevelésünkkel megbízva nagyapáinkat, szüleinket.

*

„Kossuth Lajos azt üzenté: / Elfogyott a regimentje.”

A Himnuszon, a Szózaton és a Miatyánkon kívül vannak-e ismertebb sorok egy magyar ember számára, mint a fentiek? Azt hiszem, hogy nincsenek. A mi korosztályunknak legalábbis.

Hiszen gyerekként, amikor még a legdrágábbakat, a szeretetet és az időt nem rabolta el a televízió s az elrontott lelkek fekélyes vágyódása az egyetlenként létező „érték” után, akkor drága szüleink és nagyszüleink a világról, országról akarván tudni bekapcsolták a rádiót, amelyből talán egyetlen igazként e dallamot hallottuk a gyerekszoba ajtaján át. Nap mint nap. Sőt, volt idő, hogy óráról órára, amikor a pesti srácok hősiességéről, a kitántorgókról, az árvalányhaj-gyöngeségű reményeinkről, az azt eltipró tankokról akartak híreket hallani. „Itt a Kossuth rádió, Budapest.”

„Kossuth Lajos azt üzenté: / Elfogyott a regimentje.”

Énekeltük aztán diákként, nyiladozó emberként, s csak az Attilától, Árpádtól, Dózsától, Kazinczytól, Petőfitől, Széchenyitől, Erkeltől,

Madáchtól, Adytól, Radnótitól, Illyéstől, Nagy Imrétől, Nagy Lászlótól, Németh Lászlótól örökölt, elföldelt, titkon lapuló ösztöneinkkel éreztük, hogy e sorok s e dallam vérként járnak át nemzeti érrendszerünket, hogy egyszer tetszhalott szabadságunk, tehát magyar életünk szívében erőt adjon a dobbanáshoz.

És hát, persze, örököltük Kossuth Lajostól. Az egyik legnagyobb magyartól, akinek izzó vitáik, szembenállásuk közepette volt ereje ezt mondani Széchenyiről: Ő a legnagyobb... Ezzel bizonyítva saját nagyságát!

„Kossuth Lajos azt üzenté: / Elfogyott a regimentje. / Ha még egyszer azt üzeni, / Mindnyájunknak el kell menni!”

Egyszer csak már felnőttként gondolkodtunk: Ha még egyszer azt üzeni...? Hát mi ilyenek vagyunk? Kossuth Lajos regimentje elfogyott, és még egyszer kell üzennie?

Nem rohanunk árkon-bokron át beállni a regimentbe, amely a hazát, anyánkat, apánkat, gyermekeinket, templomainkat, temetőinket, kezünk simogató s kardforgató erejét védi, oltalmazza?

S ha még egyszer azt üzeni, akkor sem megyünk? S ha még egyszer? Akkor sem? Meddig?

Hál' istennek, tudjuk már, megyünk. Elég volt Cegléd, mentünk.

De mégis! Lesznek-e Cegléddek? Vagy Kossuthnak még egyszer, többször kell üzennie? Netán hiába? S lesz-e Kossuth?

Aki azt üzeni, elfogyott a regimentje. S ma, tudjuk, üzeni mindennap. Hogy kell regiment, álljon készen egy regiment. Nagyapák, apák, fiúk regimentje. Lélekkel, tudással, hittel, bizakodással, kultúrával, a nyelvünkkel fegyverben.

„...örzeni kincses temetőket”, ezt a könnycseppnyi földet. Könnycseppnyi? Egy fiát sirató anya könnycseppje hatalmasabb, mint a száalmas Csendes-óceán. Őrizni ezt a lebegő szélű

földet, amelyen élünk, családok apró közösségétől a nemzet közösségéig.

Kossuth Lajosnak azt üzenjük, nem fogyott el a regiment, mert hisz tőle tanultuk: élnie kell a magyar szabadságnak, éljen a haza!

Éljenek a szigorú apák, akik holtukban is a nap felé tartanak minket! A drága édesanyák! A kezük isteni simogatásával óvók! Örökkévalóságig! S talán még ott is kísér a tekintetük. A legfontosabbak: a családok, az iskolák, a föld, amelyben lelkünk kicsírázik, és virágba szökik!

Ezt a virágot tűzzük Kossuth Lajos kalapjára és a különös szakállú költő mellé, akinek a szíve dobbanása örök időkre együtt dobog a miénkkel – a miénkben!

Azt dobogja, hogy éljen a magyar Szabadság! Éljen a Haza! Éljen ez a fészekalja nép!

*

Halljátok, ti, „láthatók”? Hát ne vigadjatok! Ne álljatok a „láthatatlan” pártjára csak azért, hogy megrendítsen minket harcunkban! Amit a hazánkért vívunk, a láthatók, a Döbrögik és Kajánok ellen. A földért, amit nem fogtok kivenni a talpunk alól. Mert van, lesz regiment. És micsoda regiment!

Lássátok a harcot, amelyet a láthatatlan ellen vív a nemzet színe-java. Akiknek nem kellett újra üzenni, beálltak a regimentbe.

Mert a harcunkat megvívjuk a láthatatlan ellen, nélkületek is. És ellenetek is. Mert beállunk a regimentbe. És megfogjuk egymás kezét. És lesz békesség közöttünk. Most megtanuljuk...

A jó pásztor

A szó és a tett egysége*

Ajánló

Vajda Gábor A magyarság eszme- és irodalomtörténete a Délvidéken 1945-től napjainkig c. korszak-monográfiájának harmadik s immár a szerző halála miatt posztumusz kötetének kiadását vállalta fel az Aracs Alapítvány. Sajnos, erre csak 17 év elteltével került sor, de az eszmetörténeti trilógia semmit sem veszített időszerűségéből. Ennek a harmadik kötetnek is, mint az előző két korszak-monográfiának (*Remény a megfélemlítettségben – A délvidéki magyarság eszme- és irodalomtörténete [1945–1972]*. MTT, 2006; *Az autonómia illúziója – A délvidéki magyarság eszme- és irodalomtörténete [1972–1989]*. MTT, 2007), azonos a célja (amit maga a szerző így fogalmazott meg): „elsősorban a nemzetrészünk fennmaradását szolgáló minél tárgyilagosabb és minél alaposabb, sokoldalúbb önismeret; vagyis az eddig jórészt elhallgatott vagy egyenesen tiltott témák megvizsgálása”.

Ma már nincsenek tabutémák, viszont az elhallgatott, vagy csak a szőnyeg alá söpört problémák száma azóta csak szaporodott. A délvidéki magyarság 2025-beli bonyolult, ellentmondásos helyzetét a *Szólamok és akarások* c. harmadik korszak-monográfia segít megérteni. Azt, hogy miért kerültünk a jelenlegi válságos helyzetbe, hogy az anyaországi támogatások ellenére miért fogyatkozik drasztikusan a lélekszámunk, miért nem születnek meg gyökeres művelődési, oktatási reformok, miért vannak csupán tüneti problémakezelések, és miért képtelen a magyarság a nagyobb és tartósabb összefogásra.

Az irodalom- és művelődéstörténész elemzései a valóság megismerésén, a tapasztalaton alapulnak. Egyetlen általánosító következtetését sem fogalmazta meg anélkül, hogy ne a konkrétumokból indult volna ki, ezért olvasott el, illetve az összefüggésekre éles szemmel rávilágítva elemzett több mint száz próza-, vers- és tanulmánykötetet, vett részt számos, a magyarság helyzetét mérle-

gelő eszmecserén, maga is vitafórumot alapított Szabad Líceum elnevezéssel, fogalmazott meg zárónyilatkozatokat, és küldte el az illetékes politikusoknak, tisztségviselőknek, hogy cselekedjenek a kitűzött célokért. Világnézetének alapvető elve a humanizmus volt. Ennek szellemében mutatott rá a délvidéki magyarság megmaradását szolgáló legégetőbb tennivalókra. A radikális megoldások híve volt. Mára pejoratív értelmet kapott ez a fogalom, túlzó, már-már szélsőségesnek vélt álláspontnak bélyegzik meg, holott a latin eredetű radix szó gyökeret jelent, vagyis a jelző a probléma gyökeréig ható módszert jelenti. Ő így dolgozott. Ezért bizony sokan nem szívesen szembesültek lényeglátó megállapításaival, de enélkül értelmetlen a kutatómunka, mert akkor nincs tartós, hosszú távú megoldás. Vajda Gábor abban a reményben vállalkozott erre a nagyszabású eszmetörténeti trilógia megírására, hogy végkövetkeztetéseiből okuljunk. Még ma sem késő, de utódainkra is marad számos teendő.

A megmaradásunk stratégiai tartópillérei közül az egyik legfontosabbnak az önálló magyar egyetemig terjedő iskolarendszer kiépítését tartotta. A mi politikusaink viszont megelégszenek az „apró lépések” koncepciójával (amely Vajda szerint „a szerb hatalomban pozícionált VMSZ-politikusoknak megfelelő taktika”), pl. a két tehetséggondozó gimnázium és a Tanítóképző Kar megalakulásával, de hogy mindez összehangolt hálózatra, önálló tanterv- és tankönyvvállománnyra épül-e, azzal már nem törődnek. Mint ahogy a kommunizmus hagyatékaként ránk erőszakolt politika téves folytatásával sem akarnak szembesülni, miszerint a Szerb Athénban hozzuk létre a magyar intézményeket, s nem a természetes anyanyelvi közegükben. Habár a Magyar Nemzeti Tanács megalakult, de még mindig nem tölti be az eredetileg megálmodott autonóm, valódi és hosszú távra szóló hatás- és feladatkörét, ugyanis a szerepe szerint csupán javaslatai lehetnek, és csak kérelmezhet. „Egy-két újabb létesítményt

nem számítva, egyáltalán nincsenek önfenntartásunkat szolgáló intézményeink. Csupán a csúcs-hivatalnokaink önfenntartását biztosító, nemzeti kisebbségünk szolgáló státusát konzerváló intézményeink vannak. Hogy meddig, az remélhetőleg rajtunk, írókon is múlik.” Ebben rendületlenül hitt, és az írástudók felelősségével helyezte kritikus méregetre a legapróbb magyar kiadványtól kezdve a vers- és prózakötetek, drámák, tanulmányok, antológiák halmain át egészen a nagy formátumú lexikonig mindazt, ami a közösségünk sorsát érinti és befolyásolja. Az értekező próza eszközeivel kutatta „a gépies vagy tudatos elhallgatásokat, féligazságokat, naiv vagy számítógépes hazugságokat, amelyeknek mind a mai napig nem egy vonatkozásban a foglyai vagyunk”. A képmutatás kultúrája elhatalmasodásának akkora fontosságot tulajdonított, hogy külön fejezetben foglalkozott vele. És ezt érzékeltette harmadik kötetének a címével is: *Szólamok és akarások*. Ő MUSZÁJ-HERKULES-ként nagy szenvedéllyel az akarások és akarók táborát erősítette.

Ha elveszítjük gyökereinket, megtagadjuk önmagunkat, magyarságunkat, akkor elpusztulunk, noha fizikai valónkban még tovább élünk, de semmivé leszünk mint magyarok. Ha engedjük, hogy lefaragják rólunk identitásunkat, vagy mi magunk dobjuk el mint felesleges kacatot, és a könnyebb érvényesülés csalóka útját választjuk, akkor a délvidéki magyarság el fog tűnni. Csakis a természetétől meg nem fosztott, meg nem csonkított faragatlan fa él, virul. Az élő fát nehezebb eltörni, mint a lehántoltat. Erre figyelmezteti királyát (és bennünket) Arany János haldokló Tol-dija mintegy végrendelkezve:

„Szeresd a magyart, de ne faragd le!» – szóla,

»Erejét, formáját, durva kéréget róla:

Mert mi haszna símább, ha jól megfaragják?

Nehezebb eltörni a faragatlan fát.«”

A többségi hatalom a kisebbségi sorsban élő magyarságról pedig épp a magyar kéréget (amelyet hogy eltakarja szándékát, nacionalizmusként bélyegzett meg) igyekezett jól lefaragni, s helyette mást felkínálni. S most: „Azt kell emésztgetnünk késve és sokáig, amit régebben etettek meg velünk, hogy ne figyeljünk az időközben szánkba diktált táplálék összetételére.” Mondja ki Vajda Gábor, és számos könyvkritikájában derít fényt arra, hogyan működött íróinkban az öncenzúra, s éppen ezért csak nagyon kevesen vállalták, hogy

foglalkozzanak a délvidéki magyarság történelmének fájó kérdéseivel, mint például az 1944-es délvidéki magyar népirtással. „A genocídium témája kapcsán elmaradt az összefüggés-keresés, s ez is jelzi, mennyire kiparcellázott a délvidéki magyarok gondolkodási területe. Az élő szobor szerepét játszó vezető értelmiségiek büszkeségből vagy tehetetlenségből most is lényegében úgy cselekszenek, mint korábban, eszük ágában sincs fölülvizsgálni azt a tekintélyt, amelyet ma is élveznek, de amelyhez – olykor több-kevesebb tartós érdemük mellett – a magyarságellenes egypárti totalitarizmusnak a kiszolgálása juttatta őket.” Inkább „szellemi emigrációba” vonultak az írók, öncélú képzettársításokba. Egyik interjújában arról nyilatkozott, hogy a mi elerőtlenedett nemzetreszünk lelki-szellemi energiahiányban szenved, ezért többek közt „valós és álértékeink minél hitelesebb megismerésére van szükségünk. Ez a feltétele a mi mai alapvetően fontos önismeretünknek és jövőtervezésünknek”. Életelve volt, hogy önámítás helyett nevezzük nevükön a dolgokat, hogy ne szaporodjanak látszatsikereink, vagy ahogy ő fogalmazott, „takargatott csődjeink”. A problémák elkenése „csak fokozná szellemi és erkölcsi eladósodásunkat, nyugtázná a félig asszimiláltságunknak megfelelő degenerálódásunkat”. Éppen ezért ostromoz bennünket, hogy jó lenne felocsúdnunk tetszhalálunkból!

A kritikus beszédes címekeket adott egyes műelemzéseinek: *Erőltetett életidegenség; A kisebb ellenállás útján; A forró kása körül; Identitászavar; Mindentagadás; Játék a szimbólumokkal; A semmi mágiája*. De nemcsak az alkotások témáit tartotta fontosnak, hanem az írás mikéntjét, magas szintű nyelvi megformálását is. A délvidéki magyarságnak nemcsak az alkotóművészetét elemezte, hanem az irodalmi, művelődési, politikai és közéletét is, így a Kanizsai Író-tábor, amelynek pártutasításra összjugoszláv és nemzetközi összetételűnek kellett lennie, s épp emiatt nem serkentette, inkább akadályozta a magyarság eszmei-erkölcsi önismeretét, kivéve egy rövid időszakban, amikor jellegének megváltozását is jelezvén Magyar-kanizsai Író-tábornak nevezték. A délvidéki folyóirat-kultúra vizsgálata során főleg a Hídnak mint szellemileg irányadó, központi folyóiratnak azt a passzív szerepét bírálta, ahogyan a magyarság sorskérdéseire viszonyult. Éppen ezért vállalta el nagy lelkesedés-

sel az Aracs folyóirat alapító felelős szerkesztői feladatát 2001-ben. Az első hat évfolyamának teljesítményéről *Önmegismerés és cselekvés* című összegezését így kezdi: „Az Aracs, a délvidéki magyarság közéleti folyóirata a korábban sokoldalúan akadémizált önmegismerés és etikus cselekvés melletti elkötelezettség jegyében indult. Olyan mozgalmat szerettünk volna szellemileg előkészíteni, amely békés úton és irredenta szándék nélkül önmagához, a józan észéhez téríti vissza a magyarságot.” Az önmegismerésre és az ebből eredő etikus, de bátor és radikális cselekvést hirdető Vajda Gábor intelmeire elsősorban a délvidéki magyarságnak van nagy szüksége, de mások is okulhatnak belőlük. Természetesen, ha közreadjuk őket, és nem hallgatjuk el. Vajda Gábor eszme- és irodalomtörténeti eddigi két kötetének itthoni fogadtatására inkább az elhallgatás volt a jellemző, Fekete J. József egyik legismertebb műbírálónk sem írt róluk, csupán Vajdára emlékező *In memoriam* c. írásában, amelyet így fejezett be: „Adósnak érzem magam.”

Az Aracs Alapítvány a szerző születésének 80. évében tiszteleg az Aracs folyóirat alapító felelős szerkesztőjének, a délvidéki magyarság fennmaradását szolgáló egyik legkiválóbb kutató tudósának, gondolkodójának, művelődéstörténészének emléke előtt az életművét lezáró kötetével.

Végkifejlet

Ez volt Vajda Gábor számítógépében az addig megszerkesztett kötet utolsó fejezetének a címe, de a rubrika üresen maradt. Mintegy 80 szerző több mint száz művéről írt kritika megszerkesztése várt türelmesen új szerkesztőre és kiadóra.

A végkifejlet irodalomtörténeti szakszó. Jelentése: egy dráma, illetve cselekmény végső szakasza. Nem tudom, miért ezt a sorsszerű címet adta Gabi az utolsó fejezetnek, de ennek a szerkesztője én lettem, és a Fennebbvaló akaratából életdrámája végkifejletének is fájdalmas tanúja voltam.

A hiedelem szerint a csalán annyira szúrós, hogy még Istennek a mennyből ledobott köve is fél tőle, és nem csap belé. „Csalánba nem üt a ménkű, de most belém csapott!” – szólta a telefonba 2008. július 3-án a kora esti órákban Vajda Gabi, s arra kért, hívjam a mentőket. Ezt meg is tettem,

de nem tudtam rögtön elindulni hozzá, a tolókosziból kellett a férjemet áthelyezni az ágyba. Nem tudom, hány perc telt el, de amikor odaértem, két mentős már ott volt Gabi szobájában. Megfogtam a kanapén ülő Gabi kezét, hogy üdvözlöjtem, szóljak hozzá, de nem tudott válaszolni, csak a háta mögött lévő könyvespolc felé fordulva, a szemével akart valamit mondani, intett egy irányba, de értelmes szót már nem tudott kimondani. Kétségbeesetten szorongattam a kezét, a homlokáról csorgott a verejték... Nem értettem, mit akar mutatni... Ekkor megszólalt a könyvespolc előtt álló mentős: nem találják a betegkönyvet... Az asztalnál ülő orvos pedig az addig kitöltött hivatalos papír még hiányzó adatait várta... Hisztérikus üvöltés tört ki belőlem: Hát hogy nem látják: infarktusa van!!! A sofőr megpróbálta az ott lévő hordágyzókra átültetni a magatehetetlenül düllöngő beteget, de egymaga nem tudta... Ekkor a fiatal orvos kitéssékelt engem a szobából. A sofőr kiszaladt valami készülékért a mentőkocsihoz, én a lépcsőház korlátjába kapaszkodva tehetetlenül vártam a végtelennek tűnő idő múlását... Majd hordágyért rohant ki a mentős, s ezen vitték el az eszméletlen beteget. A szobában kikapcsoltam a számítógépet, s mentem utánuk a kórházba. Nemsokára, este fél nyolc tájékán a sürgősségi osztály ügyeletes orvosa közölte a halálhírt.

A csalán a harcos archetípust is képviseli. Szívós, agresszív csipése ezt az energiát szimbolizálja. Elpusztíthatatlanul tör elő a földből, és kéretlenül ontja gyógyító, tisztító hatásait. Arra hív, hogy mi is életre keltsük belső erőinket.

Köszönjük, harcostársunk, életművedet, s reméljük, valamikor okul majd az utókor meglátásaidból, örököd hagyott példamutatásodból, reményedből, hogy „*hosszárulhatok értelmiségünk időszzerű emberi feladatra való ráeszméltetéséhez, s hogy a szó és a tett egysége által, a mindennapi cselekvésben, állásfoglalásban is érvényesített európai szellem révén lemoshassuk magunkról a gyalázatot. Ehhez képest itt és most tizedrangú kérdés, hogy néhány száz év múlva fennmarad-e a magyarság. Ma emberekként, magyarokként kell helytállnunk, s akkor majd Isten érdemünk szerint teremti meg távoli utódaink életkörülményeit, nemzeti önazonosságát.*”

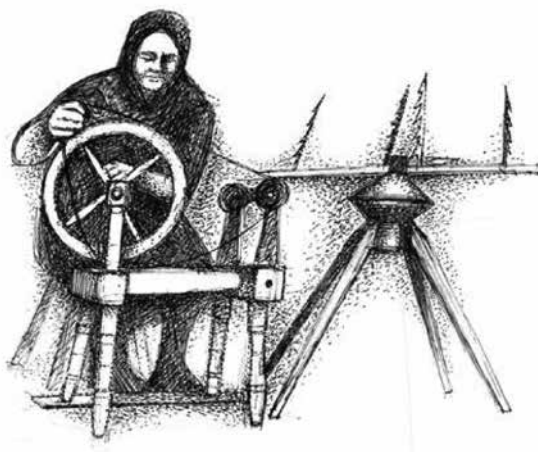
* A szerkesztő előszava Vajda Gábor *Szólamok és akarások* című készülő tanulmánykötetéhez.

Hétköznapi jelenetek

Utolsó jelenet, léket kapott az óceánjáró, körülményesen, gondolkodva bukik alá, lassan vége a világnak, de mentsük át a szépet, egy fiatal nagyságos asszony szép arcát, a jószágot, értelmet, erőt, háborúkon átívelő tekintetet, a megfoghatatlan örök nőiséget, már csak egyszer kell modellt ülni, ó, hagyja, már lőnek, az olaj lassan szárad, a vászon mesélni fog, és az ökörszemes keret, hol volt, hol nem volt, a márványlámpának is van vére, emlékszik a félretett selyemharisnya, a tárgyak tudják, mit is, emlékeznek, zsigerileg, ha kell, széttöretnek Pilátus előtt némán és méltósággal, vagy végképp túlélnek.

*

Beethoven arca beléfaragva, a zongorát is elvitték, diófakéreg, szegény Szása, hát ilyen szegények vagytok, amit a bombák megkíméltek, ti pénzzé tettétek, azt hiszem, ez lopás, de háborúban és felszabadulásban nincs igazság, nincsenek kőtáblák, muzsika sincs, csak eladni való tárgyak, *elzsákmányolták minden jószágukat és minden holmijukat*, felismerem őket, a kirakatban az órák és a porcelán, Istenem, először lecsupasztják az emberről a tulajdonát, aztán a pénzét veszik, vérét szívják, de visszakerül sorban, amit az ősök kuporgattak, visszakerül a zongora is, fénykép a tanúm, gyertyatartóiról, derékszögben, sovány fény csorog.

Fonalcsévézés

Naplójegyzetek XXXI.

A Szent vonzásában

2025. március 18-án nyílt meg a nyíregyházi Görögkatolikus Múzeumban *A Szent vonzásában* című emlékkiállítás, amely Puskás László, a 2023-ban elhunyt görögkatolikus pap, ikonfestő és mozaikművész életművét mutatja be. Puskás László 1941-ben született Ungváron. Felmenői több generációra visszamenőleg görögkatolikus papok, tanárok voltak. Édesapja az ungvári székesegyházban a vértanú püspök, Romzsa Tódor mellett szolgált. Amikor 1947-ben a szovjet hatalom elrendelte a görögkatolikus egyház betiltását, és Romzsa püspököt meggyilkoltatta, Puskás László édesapját is 25 év kényszermunkára ítélték. Sztálin halála után ugyan amnesztiával szabadult, és hazatérhetett Ungvárra, de a papi szolgálattól eltiltották.

Puskás László gyermek- és ifjúkorát meghatározták ezek az élmények, nem csoda, hogy 1990 után, ahogy módja volt rá, évtizedeken át kutatta a kárpátaljai vértanúk sorsát. Ekkor már elismert festőművész volt. Művészi pályája 1959-ben a lebergi Iparművészeti Főiskola festő szakán indult. Itt ismerte meg feleségét, Krivorucska Nadia textilművészt is, aki hűséges segítője és alkotótársa lett. 1974-ben két kislányukkal együtt áttelepültek Magyarországra, és Puskás László előbb a budapesti Képzőművészeti Kiadó szerkesztőjeként, majd művészeti vezetőjeként dolgozott. Magyarországon is megbecsült festőművész lett, jelentős művészeti megrendeléseket teljesített. Emellett számos tanulmányt publikált, és könyvet írt Romzsa Tódor életéről. A festészet és az írás mellett elhivatottságot érzett a papi pályára is. Beiratkozott a Pázmány Péter Katolikus Hittudományi Akadémiára, elvégezte azt, és 1993-ban a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye papjává szentelték. Visszajárt szülőföldjére, az

ungvári székesegyházban teljesített papi szolgálatot, ugyanott, ahol egykor az édesapja és Boldog Romzsa Tódor is.

Ez idő tájt már csak szakrális műveket festett, tucatnyi görögkatolikus templom őrzi a keze nyomát, gyönyörű ikonjai, mozaikjai láthatók Magyarország-szerte, de számos külföldi országban is.

A leghíresebb munkája a krakkói-łagiewniki Isteni irgalmasság bazilika magyar altemplomában található. A Szentek közössége (Communio Sanctorum) elnevezésű, 2004-ben felszentelt kápolna oldalfalain található nagy méretű mozaikképei, amelyeken magyar és lengyel boldogok, szentek és mártírok sorakoznak, de megjelenik köztük néhány fontos újszövetségi szereplő is. A két kompozíción minden arc az oltárkép felé fordul, amely Krisztust és a hozzá imádkozó Szent Fausztina nővért ábrázolja. Mintha a padsorokban ülő hívek feje fölött a boldogok és szentek két népes processziója vonulna Krisztus elé. Puskás László úgy alkotta meg monumentális mozaikképeit, hogy azok híven követik az ikonfestészet szigorú szabályait, mégis minden ábrázolt arc egyéni és kifejező. Azok számára is élményt jelentenek, akik nem ismerik Szent István, Szent László, Szent Margit vagy éppen Boldog Batthyány-Strattmann László történetét, csak a Krisztus felé forduló, fénylő arcaikat és szempárokat látják. A magyar katolikus hívek áldozatkészsége nyomán, közadakozásból épült kápolna és benne Puskás László nagy művészi erővel, két év munkájával és felesége kitaró segítségével megalkotott mozaikképei az Isteni irgalmasság bazilika legkülönlegesebb művészeti értékét jelentik. Az idei, nyíregyházi emlékkiállítás nagy erénye, hogy a sok, élményt jelentő Puskás-festmény mellett ezeknek a mozaikoknak az eredeti nagyságban készült, színes kartonjai is bemutatásra kerültek. Puskás László

festőművész alkotásai a 20–21. századi magyar szakrális festészet egyedülállóan gazdag és értékes fejezetét jelentik, amelynek megismerésére kivételes alkalmat teremt az életmű-kiállítás. A tárlat a nyíregyházi Görögkatolikus Múzeumban 2025. december 17-éig látogatható.

A szeretet emlékművei – a költő és a történész köszöntése

Kovács István azért lett történész, hogy mindent megtudjon a hazáról. Érdeklődése saját sorsában, mindennapi tapasztalataiban gyökerezett. A második világháború utolsó évében született, és kora gyermekkorától együtt kellett élnie árvasága tudatával, édesapja hiányával. Talán azért választotta kutatási területéül az 1848–49-es forradalmat és szabadságharcot, hogy olyan tükörbe nézhessen, amely miközben rávilágít vereségeink természetrajzára, felmutatja győztes arcunkat is.

Tudományos érdeklődését nem elégitették ki a könyvek, a maga valóságában akarta látni azt, amire olvasmányában felfigyelt. Húszas évei elején, a hatvanas évek közepén – amikor szinte még senki más – elindult Erdélybe, Székelyföldre, Felvidékre. Nemcsak a legendás természeti csodákat, a nevezetes történelmi emlékhelyeket kereste fel, de barátokra is talált. Hozzá hasonló, honszerelmes írókra, költőkre, tudósokra és művészekre, az előtte járó nagy generációk tagjaira és saját nemzedéktársaira, az épp akkor indulókra. Összeismertette őket hazai barátaival. Ő hívta-vitte el az én korosztályomat is, de például Csoóri Sándort is Erdélybe.

Erdély és az 1848–49-es stúdiumok felébresztették az érdeklődését Bem József altábornagy, az erdélyi forradalmi seregek lengyel származású vezére iránt. Számos tanulmányt, monográfiát írt róla, ezek nemcsak idehaza, de lengyel földön is sikert arattak. Fontosnak érezte, hogy lássuk nemzetünket egy velünk rokonszenvező nép szemével, ez is készítette további hat lengyel témájú kötete megírására. Nagy jelentőségű munkája az 1848–49-ben velünk együtt küzdő lengyel légiósok lexikonának elkészítése is. Először több mint 1500 egykori szabadságharcos életrajzát kutatta fel és adta közre, majd

megírta és 2015-ben publikálta a *Honvédek, hírszerzők, légionisták. A szabadságharc lengyel résztvevőinek életrajzi lexikona. 1848–1849* című kötetet, amelyben már több mint 3400 lengyel hős életét mutatta be. Huszonnyolc év munkájának eredménye ez a hatalmas gyűjtemény, amely a lengyel történettudomány számára is eredeti forrást jelent. Nem csoda, hogy Kovács István nevét beírták a lengyel történettudomány nagykönyvébe is: külső tagjai sorába fogadta a Lengyel Tudományos Akadémia.

Költői pályakezdéséről így vall: „Pontosan emlékszem (úgy, mintha a lelkem egy súlyos műtéten esett volna át), hogy 1965. november 25-én írtam meg az első versemet. Az Eötvös Kollégium egyik szobájának emeletes vaságyán, egy méterre a mennyezettől. Éjjel, fejben... Anyám riasztó árvaságáról szólt, amit születésem órájában, már megözvegyülten érezhettem...” Első versei az *Elérhetetlen föld* című antológiában jelentek meg, életre szóló szoros barátság fűzi azóta is az antológia költőjéhez. Különböző műfajú számos könyve között máig összesen hat versgyűjteményt adott közre. 2006-ban jelent meg a *Gyermekkor tündökléte* című, nagy sikerű '56-os regénye, amelyből játékfilm is készült: a *Budakeszi srácok*. Egész életének, így diplomáciai szolgálatának, de műfordítói tevékenységének is vezérfonala a magyar sorskérdések iránti elkötelezettsége.

Jelentős életművét és benne irodalmi munkásságát sok egyéb elismerés mellett József Attila-, Magyarország Babérkoszorúja, Széchenyi- és Prima Primissima díjjal tüntették ki. Tagjává választotta a Magyar Művészeti Akadémia is.

Kovács István idén augusztus 19-én töltötte be 80. életévét. Ma is fáradhatatlanul dolgozik, két nemzet szolgálattevőjeként és krónikásaként napról napra gazdagítja költői és történészi életművét. Isten éltesse őt sokáig, és tartsa meg mindannyiunk számára jó egészségben, erőben és munkakedvben!

Az erőszakot szenvedők védőszentje

Bódi Mária Magdolna boldoggá avatása nemcsak a magyar katolikus egyház számára nagy esemény, de az egész magyarság számára pél-

dás, bátorító elismerés is. Mondhatná valaki, hogy: rajta kívül is sok magyar boldog és szent van már, nem mindegy, hogy eggyel több vagy kevesebb?

Nem, nyilván nem. A katolikus egyház az emberiség egyik legfontosabb közössége, amelyet több mint kétezer éve maga Jézus Krisztus alapított, és amely – minden viszontagság, megosztottság, támadás, szakadás ellenére – ma is él, működik, növekszik, és őrzi létünk erkölcsi alap törvényét, az igazsághoz, a szeretethez, az isteni kinyilatkoztatáshoz való feltétlen ragaszkodás krisztusi tanítását. Bizonyos, hogy minden, amit az elmúlt két évezredben az emberiség elért – a tudományok, a művészetek, a modern technikai civilizáció magas fokú fejlődése –, az igazság tisztteletén és a szeretet életgyakorlatán alapul.

És ez a világközösség 2025. szeptember 6-án a hősei sorába fogadott egy 24 éves korában mártírhaltalt halt magyar munkáslányt.

Bódi Mária Magdolna azonban nemcsak tisztasága megőrzéséért vállalt halálával érdemelte ki oltárra emelését, de rövid életével is, amelynek középpontjában az istenhit állt. Szegénységben nőtt fel, szülei nem tudták taníttatni, korán munkába kellett állnia, noha őt már gyermekfővel is a szerzetesi hivatás vonzotta. Sokat imádkozott, sokat olvasott, naponta járt szentmisére, lelkigyakorlatokon vett részt, majd a Mária Kongregáció tagja lett. Aktív szerepet vállalt a Katolikus Dolgozó Leányok Országos Szövetségének munkájában, gyűjtést szervezett a szegények javára, imádkozni tanította a környezetében élő gyerekeket, fiatalokat, munkahelyén, a fűzfőgyártelepi Nitrokémia Rt.-ben szerették és tisztelték szorgalmáért, segítőkészségéért, tisztaságáért. Húszéves korában véglegesen Krisztus Jézusnak ajánlotta életét, és szüzességi fogadalmat tett. Egyik lelki vezetőjének, Temesi József atyának *Tanúságtétel liliummal, vérrel – Egy gyári*

munkáslány élete és vértanúsága (Szent Gellért Kiadó, Budapest, 1997) című könyvében olvashatjuk, hogy 1944–45-ben, amikor a szovjet hadsereg előzönlötte Magyarországot, híre járt a sok erőszaknak. Ez a közelgő veszély a litéri plébániaközösség fiataljait is aggodalommal töltötte el. Szóba került közöttük, hogy az erőszaktevéket csak valamilyen váratlan fájdalom tudja felgerjedt állapotukból kizökkenteni. Bódi Magdi ekkor határozta el, hogy ha megtámadná őt valaki, nem tűrné tehetetlenül az erőszakot, hanem megkísérelné kijozánítani támadóját. Tudta persze, hogy ez súlyos következményekkel járhat. Mégis, amikor a Veszprém vármegyei kis községet, Litért is elérte a front, és a helyi kastélyban kialakított óvóhelyre betolakodó egyik szovjet katona valóban kiválasztotta és a pince mélyére kísérte a lányt, majd dulakodni kezdett vele, Magdi a saját védelme érdekében a zsebében tartott kisollóval arcon szúrta a férfit. A feldühödött katona ekkor kituszkolta őt az udvarra, és hat lövéssel kivégezte. A többi ott tartózkodó asszonynak ugyan nem esett bántódása, de a feljegyzések szerint csak azon a délutánon a környéken további nyolc asszony és lány vesztette életét a szovjetek erőszakosságának következtében.

Bódi Mária Magdolna boldoggá avatása tehát az elmúlt háborúk megszámlálhatatlanul sok névtelen áldozatának elismerése is, azoké, akik tisztaságukat hősi fokon védelmezve vesztették életüket, és akikre hosszú időn át idehaza emlékezni sem volt szabad, legföljebb csak szűk családi körben. Ő az erőszaktól szenvedők, az erőszakkal szembeszálló pártfogója, védőszentje is: a kis Magyarország ismeretlen hőse így lett az egész emberiség mindenkori példaképe.

Adja Isten, hogy minél többen megismerjék bátor jellemét, mély istenhitét, hősi életáldozatát, és hogy egyre kevesebb sorstársa legyen!

Perjés Klára

„Ne aggodalmaskodjál, nézz Istenedre fel!”

Fülöp G. Dénes és Fülöpné Suba Ilona életútja

„[...] **mi nem a meghátrálás emberei vagyunk, hogy elveszünk, hanem a hité, hogy életet nyerjünk.**” Ezzel a bibliai bátorítással küzdünk mi Erdélyben, a végeken már száz esztendeje, amióta „nem természetes” határokkal akarnak bennünket egymástól elszakítani. Fülöp G. Dénes és felesége, Suba Ilona ezen a hitarcos úton jártak együtt: szépen, szerényen és eredményesen – kezdte laudációját 2014-ben a Magyar Örökség díj átadásakor Ötvös József, a marosvásárhelyi Vártemplom akkori lelkésze.

Sajátos, egyedi és megismételhetetlen életút az övék, csak adtak, és tettek másokért. Mindketten kicsi székely faluból indultak: Fülöp G. Dénes Alsósófalván született, faluja tisztaságát, konok magyarságát, értékrendjét tükrözte jelleme is. Székelykeresztúron tanítónak tanult, Kolozsváron, a Protestáns Teológiai Intézetben végzett 1958-ban. Azután a marosvásárhelyi Gecse utcai gyülekezetben lett segédlelkész, azt beszélük, akkor vállalt egy titkos küldetést, ugyanis a Magyar Népi Szövetség által létrehozott, de Bukarest parancsára később megszüntetett csángóföldi magyar iskolák tanulóit erdélyi magyar bentlakásos iskolákba helyezték át. Fülöp G. Dénes az akkori kisebbségi miniszteri tanácsosnak, Bányai Lászlónak és a Maros Magyar Autonóm Tartomány főtanfelügyelőjének, Bartis Árpádnak a bizalmi akciótervét hajtotta végre Nyáradszeredában és Sáromberkén.

1956 októberében kitört Magyarországon a forradalom. Temesváron a fiatalok Magyarország szovjet megszállása ellen tiltakoztak, de tömeges megmozdulások voltak Kolozsváron és Bukarestben is. A román kommunista diktatúra nagyon félt, hogy átragad Erdélyre is a magyarországi felkelők bátor elszántsága. Nyilván az értelmiségiektől félték, hiszen leginkább a lelkészek, tanárok, képzőművészek, írók, költők buzdíthatják a tömegeket...

Fülöp G. Dénest, mikor 1957–58-ban elkezdődnek a megtorlások, a magyar forradalom melletti kiállása miatt 11 év börtönre ítélik, és még 10 év társadalmi jogvesztésre s teljes vagyонvesztésre. Büntetését a szamosújvári, majd a galaci börtönben tölti, azután a „román Gulagra”, a Duna-deltai kényszermunkatáborok egyikébe kerül. Az embertelen fogságban vele vannak a szintén elítélt barátok: Páskándi Géza író, Páll Lajos festőművész, Dávid Gyula irodalomtörténész, Csiha Kálmán lelkész. A Duna-deltában tartották fogva az ellenforradalmárnak minősített embereket – súlyos büntetésekkel. Rengetegen meghaltak éhezés, betegség következtében ezen a vizes, nyálkás vidéken, másokat szökés közben lőttek agyon. Nyáron megfőttek a melegben, télen sokan megfagytak.

Az 1950-es években Periprava mellett kegyetlen kényszermunkatábor hoztak létre, a kommunista diktatúra '59 és '64 között foglyok ezreit hurcolta ide. A munkatábor csak 1977-ben zárták be.

Amikor 2013-ban először léptem be a Fülöp család marosvásárhelyi otthonába, Fülöp G. Dénes már nem élt, felesége, Ila fogadott (azt mondta, szólítsam csak így, mindenki így hívja). Tekintetem az első szobában rögtön egy festményre esett, *Sikoly* a címe, egy templom és kereszt tövében egy asszony sikoltja az egekbe, amit elbeszélni sem lehet, a rettenetet. S mert a kép festője költő is volt, nekem egyik versének pár sora jutott eszembe: „Az álom egyre nehező, / kásás hó húzza az ágat, / így fagy rá napjaimra / minden, mire nincs bocsánat.”

– Páll Lali festette ezt a képet, én már csak becézhetem, mert a barátunk volt – mondja Ila. – Amíg el nem fogták, szülőföldje, Korond tájékát festette. Lajos konkrétan egy levél miatt került

Páll Lajos: Sikoly

börtönbe – Péterffy Irénnek, a kedvesének írt, Péterffy Laci testvérének. Arról volt szó benne, hogy Magyarországról egy vonatnyi egyetemistát hoznak, viszik őket a Szovjetunióba. Irént szintén elítélték tíz évre, mert ő szerezte be azokat a szalagokat, amelyekből kitűzőket készítettek a budapesti forradalom hírére a kolozsvári egyetemisták. Erdélyben később kezdték letartóztatni az embereket, az ötvenhatosokat. Már 1959 volt, amikor Dinit (így hívtam mindig a férjemet) is elítélték – emlékezik tovább 1la. – Konkrétan így szól az egyik nevetséges vád: telefonok és kábelek rongálása! Aztán: lebecsülte az orosz hadsereg erejét! És még kreáltak történeteket arról, hogy miket prédikált, pedig bebizonyította, hogy azokon a dátumokon segédlelkészként nem is prédikált.

Én meg azt olvastam, hogy a vádemelés fő indoka az volt, hogy 1956. október 23-án este Kolozsváron, Mátyás királyunk szülőházában részt vett azon az összejövetelen, amelyen megfogalmazódott az egyetemi ifjúság elégedetlensége az oktatási kérdésekben... És volt olyan vád is, hogy magyar!!!

– Ez volt a legfontosabb, amiért vitték az embereket, rettegtek, nehogy valami visszarende-

ződés legyen, vagyis ha egyszer már megkaparintották Erdélyt, vissza nem adják! Dini együtt volt egy perben az evangélikus püspökünk édesapjával, Adorjáni Dezsővel és Csaba testvér édesapjával, Bőjte Sándorral, aki munkásember volt, és kezdő költőként verseket írt. Dinit nevezték meg kezdeményezőnek, vezéregyéniségnek, úgy tudom, Dezső és Sándor hét-hét évet kaptak, a férjem tizenegyet. Négy évet és nyolc hónapot töltött le. Dezsőék szabadulásuk után nagyon hamar meghaltak, mondhatni, belehaltak ebbe a kegyetlen megtorlásba. Itt hagytak egy-egy áldott állapotban lévő asszonyt, végül is ez a gonoszok akarata ellenére valóban áldott dolog lett: Csaba testvér éppen megszületőben volt, és Adorjáni Dezsőnek is fia lett.

Fülöp G. Dénes, a per fővádlottja hogyan került a Duna-deltába? Ezt börtönként is említik, és több kényszermunkatábor is létesítettek ott.

– Akkor még nem ismerhettem, hiszen kislány voltam, jóval később mesélte el nekem Dini. Letartóztatása épp a felszentelése utáni napon történt, a Vártemplomban volt a lakása, ez egy régi ferences templom, a szerzetesek celláiból alakítottak ki lakásokat. Oda tartott haza, ott várták a szülei vacsorával a felszentelt fiukat. Ahogy a vár lépcsőjén ment fel, két „uraság vagy elvtárs” vállára tette a kezét, és ezzel azonnal le is tartóztatták... Külön repülővel vitték Kolozsvárra, haditörvényszéken tárgyalták az ügyét. Anyósomékkal semmit nem közöltek, nem is tudták, merre nézzenek az égre! Két teljes évig nem tudták, hol lehet a fiuk. Később derült csak ki, két évig raboskodott a szamosújvári börtönben, onnan vitték le a Duna-deltába. Télen álcázott, rejtett hajókon vitték őket, amelyek igazából juhszállító uszályok voltak, vastag pléttetővel. Amikor aludtak az emeletes ágyakon, egymás fölött, a leheletük nyomán keletkezett cseppek erről a lemezről állandóan csordogáltak, ott soha meg nem száradt a ruhájuk, mindig csuromvizes volt a katonaságtól kimustrált pufajkájuk is, reggel úgy kellett magukra venni.

Hogyan álcázták a hajókat, amelyek titokban úsztak lefelé, hogy senki sem vette észre őket?

– Az egyik hajó, amelyiken Dini is rajta volt, egy görög felségjelzésű uszály, az Ileni Levendi, a másik pedig francia tulajdonú volt, tehát megszíról mindenki azt gondolhatta, hogy valami árut szállít, nem is sejtették, hogy rabokat visznek rajta. Aztán a szigeteken kis házikókat építettek, egész nagy telepet, ahol raboskodtak. Csiha Kálmán költő, lelkész is ott raboskodott, szegény, meg Páskándi Géza is, a későbbi Kossuth- és József Attila-díjas költő, író. Azon a telepen nagyon sokan, négyszázan is raboskodtak, csak értelmiségiek! Nekünk, akik azt sem tudtuk, hol vannak, reklámfilmeket mutogattak gyönyörű kukoricásokról, hatalmas területről, amelyet valószínűleg ők kapáltak. Később mesélte nekem Dini, hogy reggel beálltak egy sorba, amely kilométereken át tartott.

Miután Ila megemlítette Csiha Kálmán költőt, lelkészt is – aki az erdélyi református egyházkerület püspöke volt, később a Magyar Református Zsinat lelkészi elnöke és az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottságának tagja –, utána néztem az ő meghurcoltatásának is. Ilától tudom, hogy soha nem dicsekedett semmiféle rangjával, hívei talán nem is tudtak minderről. Érsemjénben született pár évvel a trianoni békediktátum után. Fiatal éveiben a fizika törvényei érdekelték, különösen az atomfizika titka, nem is tudta eldönteni, lelkész legyen, vagy fizikus. Aztán a döntést az Istenre hagyta, és a bölcs Öreg Isten döntött. Lelkésznek küldte. 1957 decemberében 10 év börtönre ítélték a románok, hat és fél évet tartották fogva Kolozsvár, Marosvásárhely, Szamosújvár börtöneiben, Periprava, Luciu-Giurgiu, Salcea kényszermunkalágereiben. A táborban hastífuszt kapott, hihetetlen, de felépült. 1964-ben szabadult. Az ítéletének indoklásában volt egy, a *Tanú* című filmbe illő megjegyzés: „*Jóllehet még semmit sem tett, de mindenre hajlandó lett volna, így vagy úgy megdönteni az uralmat.*”

A román hatalom magyar területi revíziót vizionált az 1956-os magyar forradalomba, ezért Erdélyben tízezzrel ítélték el embereket: ügyvéd, tanító, földbirtokos, kereskedő, földműves, lelkész, hadbíró százados, tanár, író és költő, mindegy volt, mi a foglalkozása... A koncepciók pereket futószalagon gyártották, az autonómia

puszta felvetéséért is, '56-tal kapcsolatosan, több mint húsz embert végeztek ki. Szoboszlai Aladár római katolikus pap, magyarpécskai és temességi plébános baráti körben felvetette a román–magyar konföderáció gondolatát, vagyis szerintük Erdély lehetett volna az összekötő kapocs Magyarország és Románia között. Ezért 56 barátját és ismerősét ítélték el, őt magát 1958 szeptemberében az aradi börtönben végezték ki. Csak a peripravai börtönben, ahol Fülöp G. Dénes is raboskodott 1959 és 1964 között, 124 rab vesztette életét. 25 évvel a rendszerváltozás után, 2013-ban kezdődtek itt ásatások, sorra kerülnek elő a holttestek. Miről árulkodnak a hajdani rabok csontjai? Gheorghe Petrov archeológus szerint a rabok halálát az éhezés, a hideg, az ivóvíz-szennyezettség, az orvosi ellátás hiánya, a verések, a munkabalesetek, az embertelen körülmények okozták. Voltak, akiket szökés miatt agyonlőttek. Felidézem az itt raboskodó, azóta már Budapesten, a Farkasréti temetőben nyugvó, Kossuth- és József Attila-díjas Páskándi Géza költő, író, publicista négysorosát: „*Mégis remélj, mert hátha nyersz --- / reménytelenbe nem feküdhetsz / hókítaná ágaid zöldjét / a túl hosszú tél s ha mégis nyernél / erőd már zöld örömré nem lesz.*”

Dénes túlélte az iszonyatot, aztán csak fizikai munkát vállalhatott?

– A cukorgyárban zsákolt Vásárhelyen, azután egy varrógéppalkatrészeket gyártó üzemben lett lakatosinas. Kérdezték is, faggatták őt – meséli Suba Ilona –, honnan jött, hogy került ide egy lelkipásztor, aki lakatosinas. Annyian gyűltek össze körülötte, hogy megijedtek, hogy ő ott most bujtogatni fog, jobb, ha kiküldik egy kicsi faluba aszalódnia, mint hogy itt valami nagy balhét csináljon. A drótkerítéshez az öreg esperes bácsi vitte oda a lelkészi kinevezését, mondta neki, menj vissza, lelkem, prédikálj! S akkor elindult az ismeretlenbe, Geges felé. Erről a faluról soha nem hallott, nem is látta, nem tudta, hogy hol van. Nem jött nagybőrönddel, hiszen mindenét elkobozták. Sófálván az édesapja elásta a fűzfabokrok alá a könyveket, hogy megmaradhassanak, nagy könyvtára volt.

Suba Ilona Gegesen született, nagypapa Ferenc József katonája volt. Nagymamája szép kis terítőket horgolt, hímzett, a bibliát a gyerekekkel is olvastatta, szigorú volt, ezért tudott már négyévesen olvasni Ila. Édesanyja családjában hat gyerek született, de hárman korán meghaltak. Abban az időben, mikor Dénes odaérkezett, Ila utolsó éves volt a középiskolában, és orvosnak készült, de a sors áthúzta gyermekkori terveit.

– Édesapámék mondták, hogy jött egy új lelkes a faluba, egy különleges ember, nagyon szép az igehirdetése, kíváncsi voltam rá – emlékezik vissza a feleség –, senki sem tudott róla semmit, én sem, hogy milyen élettörténete van. A hídon láttuk meg egymást, a gegesi kis patak hídján. Ott állt, rám nézett, én vissza, belenézünk egymás szemébe, szerelem volt első látásra. Vásárhelytől 45 kilométerre, ott a hídon egymásra találtunk, az egy rendkívüli pillanat volt, attól kezdve mindent együtt csináltunk, együtt gondolkodtunk, mindent együtt teremtettünk... A tanáraim mind megkerestek, nehogy hozzámenjek feleségül, féltettek, hogy milyen jövőm lesz. Nagyon fiatal voltam, 16 évvel fiatalabb, mint ő! És akkor 19 évesen, senkire sem hallgatva, férjhez mentem, és egy év múlva már megszületett Zsuzskó, aztán jöttek sorba Dénes, András, Miklós. 26 éves koromra négy gyermekem volt. Orvosira készültem kisgyerekkorom óta nagy buzgalommal, mert mindig probléma volt falunkban az orvoshiány. Gondoltam, majd ha végzek, hazajövök, és milyen jó lesz.

De férjhez mentél hozzá. Nem féltél attól, hogy a jövőben saját magadra és gyerekeidre nézve is lesz ennek következménye – hogy bántani fognak, a férjed megítélése majd rád is átragad? Bírni fogod ezt a terhet, vagy nem is gondoltál ilyesmire?

– Tudtam, és nem féltém, mivel magam is kulákszármazású voltam, sok-sok szenvedésen mentek át a szüleim. Az volt a szerencsém, hogy mindketten paraszti világból jöttünk, amelyben volt egy tiszta értékrend, és jöhetett kommunizmus vagy bármilyen diktatúra, maradhattunk kirámolt, teljesen üres házzal, mégis a szüleim tudták, hogy mi a lényeg az életükben, és nem süllyedtek el a nehéz helyzetekben. Nem volt

kérdés, hogy reggeltől estig húztuk az igát, egyszerűen verhetetlenek voltunk! A kicsi lisztből mindig tudtak újra pogácsát sütni, és újra élni. Együtt voltunk, és ez volt az erőnk. Mi is mindig együtt voltunk Dénessel.

Fülöp G. Dénes és Fülöpné Suba Ilona

Aztán egy évre a tanügyben kineveztek tanítani, ott, Gegesen, de amikor kiderült a tanügyi osztályon, milyen „nehéz” embernek vagy a felesége, akkor levélben értesítettek, hogy többet nem taníthatsz.

– Sírdoogáltam, zokogtam a parókia tornácán, Dini csitítgatott, hogy ne sírjak, azt mondta, átszól, és az egész iskola itt lesz egy órán belül. Készüljek fel, tanítanom kell egy éneket a gyermekeknek. A parókia tőszomszédságban volt az iskolával. Áthívta őket, és már jöttek is. Egy nagyon szép hallelujás éneket rögtön megtanultunk: „Ne aggodalmaskodjál, nézz Istenedre fel, / Ő felruház és táplál, rád gondot ő visel.” És ezt a szép kis éneket azóta is mindig megtanítom a gyerekeknek. Dini nagyon szerette a zenét, de a képzőművészetet is. Teológus tanulmányai alatt az öreg Pattantyúshoz és Borgida Istvánhoz járt művészettörténeti órákat hallgatni. Úgyhogy sok képzőművész barátunk volt, és van még ma is, akik még élnek. Akkor még nem volt divatban festőtábor rendezni, ott a gegesi parókián nekünk nem is kellett meghívókat szétküldeni, jöt-

tek maguktól is a barátok, művészek. Forgalmas parókiánk lett. Dini mindig mindent megoldott, szalmát hordott be a nagy ebédlőbe, ott aludtak a szobrászok, festők, és amiket ott alkottak, mind bekerültek az évenkénti országos, nagy bukaresti kiállításra.

A lelkész mindenütt, Gegesen is igazodási pontja, iránytűje volt az embereknek. Abban az időben azért az ilyen nagy hatású emberek sehol sem maradhattak meg sokáig, kivéve a kicsi falvakat. Hét évet szolgált az első parókián. Azután Hármásfaluba került a család, majd a szászrégeni gyülekezetbe újabb hét évre. Hosszú idő után került vissza Fülöp G. Dénes a családdal együtt Marosvásárhelyre, a Vártemplomba, amelynek lépcsőjén annak idején letartóztatták. Tizenkilenc éven át szolgálta a gyülekezetet ott, innen már csak a Jóisten tudta elszólítani.

– Az Istenünk és a népünk, ez volt a szívünkben – meséli Ila –, és az egész életünk Dinivel egybefonódott, már nem is tudok csak egyikünk-ről vagy másikunkról beszélni, egyik vagyunk. Pedig nehéz idők voltak, nehéz volt megszoknunk, hogy minden lépésünket figyelték. Még a gyerekeknek is kijutott az üldözés traumájából. Előfordult, hogy a rendőrségre, a milíciára is behívták egyik-másik gyermekem. Akkor volt az a törvény, hogy senki idegen be nem léphetett senkihez, át nem léphették a küszöbünket, pláne nem aludhattak itt. Ám egy alkalommal egy amerikai szenátor Bukarestben járt. Szekeres Zsolt volt az egyik titkára, akivel Vásárhelyi Judit, régi barátnőm Budapestről küldött kottát a lányomnak. Zsolttal küldte, aki azt mondta, hogy hadd lépjen be egy kicsit, ismerjen meg bennünket. Délután itt is volt, átadta a kottát egy zacskóban, aztán fölmentek a férjemmel a Vártemplomba, ott beszélgettek egy kicsit a kertben, mert tudtuk, hogy a háznál mindent lehallgatnak. És este 6-kor már el is vitték a férjemet. Nem tudtam kinek szólni, elvették az áramot, kikapcsolták a telefonunkat, a gyerekekkel összebújva, imádkozva vártuk, hogy mi lesz. Átmentem a katolikus plébániára, Lestyán Feri bácsival jó barátságban voltunk, elmeséltem, mi van velünk, és ha engem is elvisznek, akkor valaki tudja, hogy mi történt. Szegény Feri bácsi – nyugodjék békében – na-

gyon aranyos ember volt, minden órában eljött a kapunkig, becsöngetett, s csak annyit kérdezett, hazajött. Mondtam, hogy nem, s megint jött egy óra múlva, s megint és megint, reggelig. Velünk virrasztott Feri bácsi is. Reggel 6-kor hozták haza Dinit egy autóval, kirakták a kapu előtt. Azt mondta, hogy nem bántották, nem verték meg, csak közel mentek az arcához, felütötték az állát: „Mit gondol, a templom majd megvédi?!” Vagy öten mentek be mindig, 25-ször kellett ugyanazt kibírnia. Sőt még le is kellett írnia. Az volt a fő kérdésük: *Mi volt a zacskóban?* Persze, ő nem volt hajlandó semmit sem írni románul, azt megtanulta korábban, hogy idegen nyelven ne írjon semmit soha, mert kiforgathatják a szavait.

Nagy ára volt az életüknek!

– Amikor egy holland lelkész barátunk látogatott meg, címre jöttek, de úgy, hogy megtanulták a címeiket, neveket, hogy ne találhassanak náluk írott szöveget. Nem voltunk otthon, és a gyerekek fogadták őket. Zsuzsa lányunk és Dénes fiunk volt otthon, de Zsuzsa fuvolistaként akkor a vásárhelyi filharmónia zenekarában játszott, és este koncertezett. Addigra hazaértünk, csöngött a telefon, én vettem fel, románul kérdezték, hogy hol van Zsuzsa, egy barátja keresi. Elmondtam, hogy dolgozik, a filharmóniában koncertezik. De ahogy letettem a telefont, már gyanús lett a dolog, hiszen neki egyetlen román barátja sem volt. Mint később kiderült, már mentek is a filharmóniához, a takarítónőt kérdezték, hol van Fülöp Zsuzsa. Fiatalemberek voltak, ezért nem fogott gyanút, és megmutatta nekik, hol találják. De közben mi otthon észbe kaptunk, küldtük Dénes fiunkat, hogy menjen, hozza haza hátsó utakon Zsuzsit. Egyszerre voltak ott a filharmóniánál Dénes és a szekusok. Dédi (így becézem a mai napig a fiamat) harcolt, hogy először jöjjenek velük haza, hogy a szülők tudják, mi történt velük. Erre őt is betuszkolták egy másik kocsi, mindkettőjüket bevitték a Securitatéra. Mindkettőjüket külön hallgatták ki. Dédi nem tárgyalt a hollandokkal, így nem is tudott mit mondani, Zsuzsi jól tudott angolul, ő beszélt. Semmi lényegeset nem mondott. (Mi már régebben arra tanítottuk őket, hogy ne beszéljenek, mert azok mindent kiforgatnak, köztöködnek.) Az egy borzalmas éjszaka volt. Hallottunk olyat (nem tudjuk, hogy igaz

volt-e, vagy csak mese), hogy kutyákkal szét-téptek embereket. Farkaskutyákkal volt tele a Szeku, akkor is rettentően ugattak, Zsuzsi azt hitte, Dénest tépik, Dédi meg, hogy Zsuzskát... A változás után viszont a kilencvenes esztendő csodás évek voltak, nemcsak azért, mert úgy éreztük, a szabadság szele lengett be ide, Erdély völgyeibe, hanem azért is, mert sokféle emberrel tudtunk megismerkedni, egyházi közösségekkel Skóciából, Írországból, Angliából. Mindennap érkeztek misszionáriusok, tanítók. Michiganból jöttek, hogy miben segíthetnének. Én szakadatlan vettem az ágyat, főztem, sütöttem, fogadtam a vendégeket, előfordult olyan nap, amikor hetven vendégünk volt.

Fülöp G. Dénes és Suba Ilona még a zaklatott években kezdték megtervezni életük főművét: szellemi, testi-lelki táplálékot adni a rászorulóknak, pallérozni az elmét, hogy soha ne válhassanak kiszolgáltatottá az erőszaknak az Erdélyben élők, de mások sem. 1990-ben megalakult az ökumenikus szellemiségű Marosvásárhelyi Református Kántor-Tanítóképző Főiskola, még abban az évtizedben több száz tanítót, kántort, zene-pedagógust küldenek innen Erdély különböző településeire. Ugyanebben az évben már működik a Calepinus népfőiskola, ahol angol, francia, német, holland és magyar anyanyelvű tanárok oktatták ezeket a nyelveket. Gazdag szakkönyvtárral volt ellátva a nyelviskola. Létrehozzák a Lazarenum Alapítványt, amely otthont épít szegény és árva gyermekeknek, és magányos öregek gondozását és a nagycsaládosok támogatását is szolgálja. Majd fölépül a Vártemplom Diakóniai Otthona. 2002-ben a Lazarenum Alapítvány egy új épülettel már az utcagyerekek mentését is segíti. Kezdetben 25 gyereknek ad naponta többórás foglalkozást, tisztálkodási lehetőséget, meleg ételt. Fülembe cseng az az 1959-ben elhangzott egyik legfőbb vád a lelkész ellen, hogy magyar, hallom, ahogy a terem vádlón visszhangozza a szót: magyar, magyar... De a rabság és az azt követő végzések sem tudták megtörni sem őt, sem feleségét. Amikor Fülöp G. Dénes lelkészként

a Vártemplomba kerül, nemcsak közszereplést vállal, hanem megtervezi egy olyan intézményrendszer koncepcióját, amely nem csupán az erdélyi reformátusság, hanem az egész erdélyi magyarság, sőt mások felé is nyit, a tolerancia-alapelv jegyében.

Suba Ilona és Perjés Klára Marosvásárhelyen

Ezekben a napokban éppen Budapesten beszélgetek Ilonával, a gyermekeit, unokáit látogatta meg, sőt már a dédunokáját is. Amióta Dénes meghalt, Ilona dolgozik ezen a hatalmas szellemi és fizikai örökségen Marosvásárhelyen. Honnan jött az ötlet például a kallódó gyermekek fölemelésére?

– Egy holland barátnőmmel sétáltunk a városban, és feltűnt nekünk, mennyi kallódó cigány gyerek cselleng a városban, lépten-nyomon koldulnak, tartják a tenyerüket. Másnap Dénessel kimentünk a főtérrre, az útelágazásokhoz meg a stoplámpákhoz, mert ezeken a pontokon álltak a kéregető gyerekek. Meghívtuk őket egy teára, egy szendvicsre beszélgetni. Tél vége volt, hó, hideg, örültek a melegnek, elbeszélgettünk, hogy szeretnének-e tanulni, hogy más életük legyen, rendes munkájuk, hogy ne kelljen nekik kéregetni. Akkor ott együtt imádkoztunk, nekik is megtanítottam gyorsan az éneket: „Ne aggodalmaskodjál, nézz Istenedre fel! / Ő felruház és táplál, rád gondot ő visel.” S a gyerekek mondták, boldog örömmel jönnének. Megnéztük a segélyezőket, van-e cipő, ruha. Volt bőven, felöltöztettük őket. Kezdetben a szülők ellenünk fordultak, mert a sarkon várták, hogy mennyi pénz

jött össze... De aztán lassan megértették, már annyian jöttek, hogy nem is tudtunk mindenkit befogadni. Elmondtuk ezt a holland lelkész házaspárnak, akik egy nagy diakóniai intézetnek a vezetői voltak. Ők segítettek újabb kapcsolatokat építeni, pénzt is juttattak, egyházakat vontak be a terveinkbe, azok is támogattak bennünket. „Ruhátlan voltam, felruháztatok” – ez a szép ige áll a dolgok mögött, és '93-ban a már meglévő alapítványnak a háttérében alapítottuk meg a Lídia Gyermekotthont.

Amióta Dénes elment, neked kell vinni a hagyatékot, vagyis az irányítást és a munkát. Bírod még, Ila, hiszen – ugye elárulhatom – most már te is a nyolcvanadik életévedet tapasztod?

– Azt nem bírnám, ha nem lenne mit csinálnom! De mindig Dénessel vagyok, nem tudok nélküle egy percet sem, hiszen mi szellemi társak voltunk. Én csak tanulónak nevezem magam, tőle tanultam mindent. Az igaz történelemre is tőle lett rálátásom, hiszen én kommunista iskolában tanultam, 11 éves koromtól internátusban nevelkedtem. Tehát nekem nagy iskolám volt ő! Minden lépésemnél rá gondolok, vajon mit szólna ahhoz, amit teszek. Az öregek és a gyerekek ellátása mindig is hozzám tartozott. A diakónia épületeinek, szobáinak felét már egyedül építettem fel, azoknak a kapcsolatoknak a segítségével, amelyeket még vele építettünk ki. Új konyhát hoztam létre, reggel már bent vagyunk, naponta 100 adagot kell most is főznünk. Főzök én is, de inkább irányítom az egészet, a beszerzést is, hiszen már olyan régóta teszem a dolgom, tudom, mikor kihez kell menni, hol, kiknél kell vásárolni, ismerem a jó henteseket, zöldségeseket. A hollandokkal, angolokkal ma is szoros a kapcsolatunk, sokat segítenek nekünk. Sokszor nem is kell szólnom, amikor látták, hogy építkezünk, pénzt gyűjtöttek a templomokban, és szorult pillanatokban már küldték is. Magyarországról is jönnek, például a Magyar Ökomenikus Segélyszervezet, most szeptember elején együtt osztottuk a tanszereket, füzeteket, táskákat Lévai Anikóval. De nagyon hiányzik Dini, ő vigyázott rám, minden lépésemet óvta és segítette. Vannak kedves és szívünkhöz nőtt barátaink, akik most is figyelik az életemet, és segítenek,

ahol csak tudnak, de azt nem mondhatom, hogy ugyanolyan munkát végzek, mint ő. Nagyon nagy úrt hagyott maga után a férjem. Minden lépésem előtt arra gondolok, mit tenne ő. Nagy vívódások közepette életem napjaimat, vele sokkal könnyebb volt, mert bölcs volt, és előrelátó!

Éppen 20 esztendeje, hogy magához szólította Fülöp G. Dénest Teremtője. 2005. január 15-én hunyt el Budapesten. A Magyarországi Református Egyház Zsinatának útmutatása szerint 2005-ben először adták át a Dizséri Tamás szeretetszolgálati díjat, bár a bírálóbizottság Fülöp G. Dénesnek még élteben ítélte oda, de a család nevében fia, Fülöp András vehette át, aki a temetésről érkezett az ünnepségre.

– „A cipőmön még ott a marosvásárhelyi temető földjének sara, ebből a temetőből viszanéznek ránk ősi sírkövek. A Bolyaiak is oda temették. Az 1571-es vártemplomi tolerancia szellemében egy magyar református közösség felvállalja mások gondját is, nyelvoktatásban a románokét, szeretetszolgálatban a cigánységét. Apám tudatosan emelt ki gondolatokat, ez volt a tolerancia. Saját szenvedéseit nem a bosszú forrásaként élte meg, hanem nagyvonalúságot adott neki, és erősítette a szeretetben. Megtámasztotta gyülekezetét egy hármasságigazságra: A kedvünk ellenére lévő dolgokban türelmesek legyünk, a boldogságban háládatosak, a jövőre nézve reménykedők” – idézi fel fia szavait Ila.

Az iménti jelmondatra neveltétek gyermekeiteket is (akik már középkorú felnőttekké váltak), reménykedő, tisztánlátó embereknek. Tyúkanyóként vigyáztál rájuk akkor is, amikor már Dénes nem élt. Vissza-visszajárnak a szülőföldre, de többet élnek Magyarországon vagy éppen Európa más városaiban. Az imént említetted, Ila, hogy most egyik nap sikerült együtt ebédelnetek, és azt is mesélted, bár egyikük sem lett lelkész, de mindenki zenélt a családban.

– Zsuzsa tanítóképzőt végzett a mi főiskolánkon, Vásárhelyen – mondja Ila –, aztán Rotterdamban fuvola szakon két évet hallgatott klasszikus és 20. századi zenét. És három gyermeket nevel. Dénes kilenc évig dolgozott egy hajón,

Miklóssal – aki itt tanult Budapesten, közgazdász – egy ma már sikeres céget hoztak létre. Most Dénes ingázik Marosvásárhely és Budapest között. András a szellem embere, a Károli Gáspár Egyetemen végzett, teológiai műveltsége van, Franciaországban orgonaépítést tanult, és látogatta Strasbourgan a ritka szakmák egyetemét, mert odatartozik az orgonaépítés is. Jó rájuk nézmem, nagyon boldog vagyok, ha együtt lehetünk nemcsak lélekben, hanem a valóságban is.

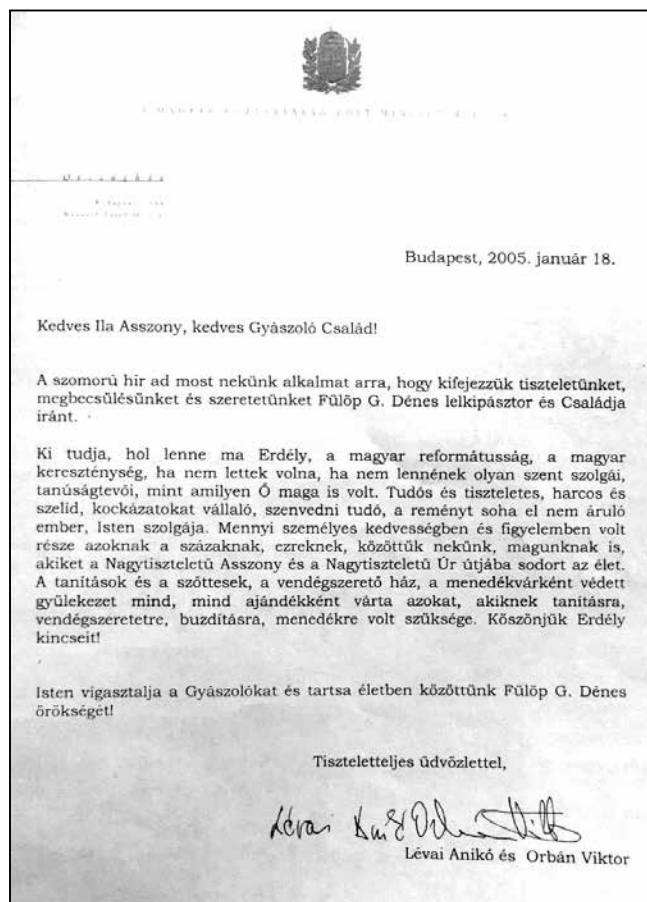
De Dénes hiányát még ők sem pótolhatják.

– Nem tudom, emlékszel-e, Klára, amikor Vársárhelyen jártál, mutattam neked a falon egy képet, Dénesről Kákonyi Csilla festett egy portrét. Ilyen volt teljesen Dini, amikor valami szellemi sugallat érte egy könyvből, egy olvasmányból vagy egy igéből, akkor olyan volt, mint aki újjászületett. Mindig szerettem volna megnézni, hol raboskodott, egyszer holland barátaimmal Ukrajna felől elindultunk oda, le egészen a Duna-deltáig. Annak idején Dini mesélte, hogy ott él egy különleges népcsoport, ő is csak utólag tudta meg, a lipovánok, akik óhitű oroszok leszármazottai, ortodoxok. Mikor a mieink ott raboskodtak, akkor még álltak a templomaik, a rabok csak gyönyörű énekeiket hallhatták, többszólamú énekekben imádkoztak csodálatosan. Ez gyógyír volt Dini fülének. Melengette a lelkét. A Duna-deltában éltek, és kitartóan őrizték az orosz ortodox hagyományokat. Ma már kevesen vannak. Eljutottam én is oda a hollandokkal, kiderült, hogy azóta lerombolták templomaikat, helyükön egy örökmécses emlékeztetett az egykori templomokra, és talán azokra is, akik itt raboskodtak a kommunista uralom alatt. Végigvittek bennünket csónakokkal a szigetek között, közben találkoztam egy mély hitű pap bácsival vagy pópával (lehet, hogy ők úgy mondják), aki járta a szigeteket, amikor Dénes is ott raboskodott. Most az óhitű pap mesélte, hogy sokan erre akartak megszökni télen a jeges Dunán, és már ukrán területen fogták el őket. Dini beszélt egy ilyen történetről, hogy kivezényelték, körbeállították őket, és ott a kör közepén ütötték agyon! Az ortodox pap ezt megerősítette.

A kényszermunkatáborokat csak 1977-ben zárták be. A térség, ahol egykor ezek a

munkatáborok álltak, ma természetvédelmi terület, a világörökség része. A Fülöp G. Dénes és felesége által alapított Marosvásárhelyi Református Kántor-Tanítóképző Főiskola csaknem hétszáz erdélyi magyar értelmiségit – tanítót, kántort, zenepedagógust – bocsátott ki negyed évszázad alatt. A házaspár felkarolta a kallódó gyermekeket, nevelte a sajátjait, nyelviskolát és öregek otthonát alapított. Ila tevékenységében még Dénes halála után is ott érezhetjük a férj álmainak beteljesülését. Lehet, hogy mások nem bírták volna a „magyarnak megmaradni”-küzdelmet sem, nemhogy még négy gyermeket vállaljanak és neveljenek azokban a kommunista időkben, amikor mindennapos zaklatásnak voltak kitéve nemcsak a szülők, de a gyermekek is.

Fülöp G. Dénes és felesége, Fülöpné Suba Ilona intézményalapító krisztusi szolgálatuk elismeréseképpen 2014 óta a Magyar Örökség díj kitüntetettjei. A családi jelmondatuk ma is ott olvasható a marosvásárhelyi Vártemplom kapuján: „A kedvünk ellenére lévő dolgokban türelmesek, a boldogságban háládatosak, a jövőre nézve reménykedők vagyunk.”

Noktürnök

Nocturne 2. (1956, 1944)

Az udvari szobában meglapultunk
 aznap éjjelre: apa, anya, én...
 Akár tizenkét év előtti múltunk.
 Vacogtunk. – Essünk túl a nehezen! –
 Vezényszavak foszlánya: – Sztojtye!... Achtung!
 –
 Bilincs kattant-e szomszédunk kezén?
 – Mégsem lőnek azonnal – felsóhajtunk.
 Vén vaskályhánkban felmordult a szén.
 #
 Másnap, kezünkben szatyornyai motyóval,
 utcánkon átkelünk, s a körúton.
 Aggódó nagybácsimra rátelepszünk,
 #
 és evvel mindjárt életre kél a merszünk...
 Itt párat éjszakáztunk, úgy bizony...
 Addig tartott a keksz s a csomagolt vaj.
 ##

Nocturne 3. (Szonett kérdőszavak szorításában*)

Miért fogok esténként verselésbe?
 Miért, hogy ilyenkor sem nyughatom?
 Lehet, hogy alvásom kényszere késne?
 Vagy csupán álmaimat folytatom?
 #
Honnan az ösztönöm e készletésre?
 Honnét ugorjak át egy sóhajon?
 Csak ne érkezzem felém tartott késbe,
 s ne kapnék kintóvizet gőzhajón!
 #
 Jaj, *hová* tart életem? Hosszú út.
 Hány meredek hullámon hánykolódom?
 E szonettforma szörnyen kopott, ódon.
 #
 Nem baj, öreg. Csak magad el ne und!
 Ne kérdjed, célotat *mikor* mi módon
 találod!... Banknegyeddé vált a grund.
 ##
 * I. még: Babits Mihály: Esti kérdés (1909)

Nocturne 4. (Suomi, Kilpisjärvi, 1980-as évek, asszony kötött sapkában a táj közepén)

Nyáréjszakákon mélyre száll a nap,
 de szemünkbe világít, fénye van,
 s a láthatár alá sosem halad.
 A színe hajnalonta órany.
 Fagyos tavakban nem fogni halat.
 Szép tájakra az utas jó alany,
 bár nem akad a fogára falat.
 Kíváncsisága hajtja: – Még! Szaladj! –
 Keresztben az úton rénszarvasok.
 Autó fékez. Megállni kénytelen,
 és kínos fél órákat veszteget.
 A világcsavargó foga vacog.
 Úgy érzi: máris vizelni kell.
 ...Lapp benzinkútnál feltüzelt a csók.
 ##

Nocturne 6. (ez lesz talán az utolsó)

Eljött már az időd. Aludj, noktürnöm!
 Altass el szelíden, karodba véve!
 Rímek nélküli ringatásra vágyom,
 hunyt szemmel heverek, bolond az ágyon.
 Így tett – száműzötten is – Catullus,
 s közben Lesbia járt zavart eszében.
 Nem tudhatta, e céda nőre vágyott
 inkább, vagy hogy a verselés a fontos.
 Jól hangzó szavakat talált ütemre,
 s ez gyors élvezetig vezette testét.
 Csillapodott a kényszeresség;
 nem kívánt, csak aludni másnap estig.
 ...Ihlet szállta meg őt egy éjszakára,
 és átmedvesedett a szalmazsákja.
 ###

Záróakkord*

Kötetemben Csáth Géza – főként életművének korai, 1908 előtti és körüli szakaszából származó – novelláinak értelmezésére tettem kísérletet zeneesztétikai nézetei, zenekritikái, zenei írásai fényében. Kutatásom nem titkolt célja volt egy merőben másfajta perspektíva felkínálása az elmúlt évtizedekben a Csáth-szakirodalomban jelen lévő megközelítésmódokkal összevetve. Szövegem elején Kosztolányi gondolatát idéztem az irodalmi ítéletek rendszeres újragondolásának szükségességét illetően, ami – úgy gondolom – Csáth életművének esetében különösen időszerű a bevezetőben jelzett súlyponteltolódások miatt. Az elmúlt évtizedek Csáth-recepciótörténetének és -kanonizációjának életrajzfókuszú megközelítésmódját sejtette meg és vetítette előre Karinthy már közvetlenül Csáth halála után. Sorai rendkívül szemléletesen tükrözik a Csáth-művek ma is aktuális olvasatát:

„Egy nagy tehetségű íróról kellene írnom búcsúztatót: pillanatra se feledve hitemet, hogy mikor íróról beszélünk, művekről kell szólnunk – nagy regényekről, drámákról, költeményekről, amiknek a művész eszköze és edénye volt, amikhez a művész személye egy érdekes illusztráció csak, adalék és adat, példázat a tanulság mellé. A valódi művész ösztönszerű józansággal, nem álszerénységből tiltakozott mindig ama bizonyos émelegős és műkedvelős kritikai szemlélet ellen, mely a mű mögé szaglászva, egy »érdekes élet«, egy »izgalmas egyéniség« hatásos beállítására használ fel minden alkotást.”¹

Bár *A varázsló kertjének* 1908-as megjelenése óta Csáth számos pályatársa, illetve irodalomtörténészek, zenetörténészek utaltak a no-

vellái formai kialakításának háttérében megbúvó zeneszerzőre, zenekritikusra, mégsem született olyan kutatás, amely rendszerszinten vizsgálta volna a szépirodalmi alkotásai és a zenei írásai, kompozíciói közötti formai-tartalmi összefüggéseket, áthallásokat, kapcsolódási pontokat. A téma taglalása során arra igyekeztem reflektálni, hogy Csáth komponistaként gondolkodott, és akként alkotta meg számos szépirodalmi művét. Az általam elemzett elbeszélésekben nem „pusztán” a korszak (rövid)prózájára általánosságban jellemző akusztikai elemek jelennek meg, hanem a zeneművészetéről vallott nézetei is. Idézett gondolataiból kiviláglik, hogy számára a zeneművészet volt az origó, az önkifejezés elsődleges eszköze. Még ha éppen más művészeti ágban alkotott is, vagy az orvostudományról, pszichoanalitikáról, élettanról értekezett, rendkívül szerteágazó munkásságában nem létezett olyan terület, amelyet valamilyen módon ne a zenéhez kapcsolt vagy abból eredeztetett volna. „Mert a művész, akármekkora is a közönsége – ha valóan (sic!) nagy művész –, csak magános ember, eszméivel, színötleteivel, zenei gondolataival együtt. Hangban, színben, rajzban és betűkben kifejezésre törekszik és éppen a kifejezés módjaiban nyilatkoztatja ki lelkének legmélyebb titkait. Ezek a titkok a muzsikában csodálatra méltóbbak, nagyszerűbbek, mint bármely más művészetben”² – vallja *A zenéről* című írásában.

Kizárólag irodalomesztétikai tárgyú írásai értekezéseinek töredékét teszik ki – ha irodalomról értekezett, azt is többnyire zenei kontextusban szemlélve vagy zeneesztétikai nézeteiből kiindulva tette. Az írásra – ahogy a dolgozat elején idézett *Önéletrajzában* is utal rá – másodlagos önkifejezési formaként, lehetőségként tekintett.

¹ Karinthy Frigyes, „Csáth Géza”, in Csáth Géza, *A varázsló halála...*, 312.

² Csáth, *A muzsika mesekertje...*, 132.

Ugyanakkor elsősorban szépirodalmi alkotásai-
val vívott ki szakmai elismerést, és élt át siker-
élményt, ami valószínűleg erőteljesen közreját-
szott abban, hogy zenekritikusi és zeneszerzői
tevékenységéhez hasonló aktivitással írt, és
hogy ma elsősorban novellistaként ismerjük, és
tartjuk őt számon. Zenei inspirációit, élményeit,
interpretációit, komponista ambícióit voltaképpen
„átmentette” az irodalomba és színpadi műveibe:
témái jellegzetesen zeneiek, ahogy struktúráju-
kat vagy a befogadóra gyakorolt hatásmechaniz-
musukat tekintve is zeneműveket idéznek.

Az általam vizsgált novellákban különböző
módon és formában jelenik meg a verbalitás
korlátozott kifejezőképességét ellensúlyozó ze-
nei töltet: szó-, illetve mondatszintű akusztiká-
ban, ritmusban; szerkezetszinten visszatérő és
variálódó motívumokban; zeneműveket, zene-
szerzők életét és karakterét megidéző tartalmi
elemekben; zenei műfajmegjelölésekben és
ezek textuális reprodukálásában; zeneművekre
emlékeztető tipográfiai jelölésekben; zenei szak-
szavak, szakkifejezések használatában; hang-
szerek megszólaltatásában és narrációjában
stb. Ugyanakkor ezek a szövegek – mint *A va-
rázsló kertjének* rendkívül koherens és tudatosan
megszerkesztett kötetkompozícióját szemléltető
példa esetében – egységet képeznek: oda- és
visszautalnak egymásra, kiegészítik és kiszé-
lesítik egymás értelmezési horizontját, illetve
egy-egy téma árnyalatait, variánsait, harmonizá-
lási módjait láttatják. Kutatásaimba igyekeztem
röviden beépíteni, és a korábbi, konvencionális
megközelítési metódustól kissé eltérően, zenei
aspektusból reflektálni a Csáth-szakirodalom-
ban gyakran tárgyalt főmotívumokra, kutatási
irányvonalakra – mint például a mese megjele-
nési formái, a gyermek toposz, az ópiumfüggő-
ség ábrázolása – is. Az elbeszélésekben implicit
módon megjelenő zenei allúziók természetesen
csak lehetséges és nem kizárólagos olvasatokat
kínálnak, ugyanakkor úgy vélem, a két tárgyalt
zenés(nek szánt) Csáth-dráma, illetve a szerző
drámaírói ambíciói, tervei világítanak rá arra a
legélesebben, milyen funkciót szánhatott Csáth
ezeknek az utalásoknak. Szövegei épp azokat
a pszichológiai hatásmechanizmusokat, érzése-
ket hivatottak kiváltani az olvasóban, amelyeket

zeneművek keltenek a hallgatóban a tudattalan
megbolygatása, az emlékek felidézése, felszínre
törése révén, és amelyeket az általa oly nagyra
tartott programzenei irányzat egyik legfőbb kép-
viselője, Debussy muzsikája kapcsán fogalma-
zott meg egy zenei estet követően:

„Gyenge, tompított impressziók, amelyekre
azonban az érzékeny lélek felzendül, felzokog,
mint valami hárfá, amelynek összes *húrjait* vé-
gigsimítja egy láthatatlan szellemkéz. Az összes
hangok felélednek: a legkülönbözőbb érzések és
emlékek a múltból, mindaz, ami fáj, mint valami
behegedt seb – csak enyhén, majdnem jóleső-
en, csiklandva – és mindaz, ami édes... és ez is
fáj, mert hiszen már elmúlt vagy el fog múlni!”³

E hatás kiváltásának érdekében Csáth nem-
csak más szerzők szövegeire, illetve zeneműve-
ire támaszkodik, hanem saját műveire is, hiszen
mindkét drámája már a közönség által ismert no-
velláján alapszik.

A Csáth-életműben irodalom és zene kap-
csolatát vizsgáló kutatásoknak azonban termé-
zetesen nem feltétlenül szakad vége e kötettel.
Egyrészt, ahogy a recepciótörténet szemléltetése
kapcsán említettem, a kutatók egészen különbö-
ző típusú Csáth-novellákban vélték felfedezni a
zeneiséget, én ennek két lehetséges kategóriáját
igyekeztem felkínálni és körülhatárolni. Másrészt
épp az elmúlt években vált hozzáférhetővé és –
jelenlegi ismereteink szerint – teljessé a levele-
zés, illetve a naplók anyaga, amelyek számom-
ra is több olyan fontos adalékkal, információval
szolgáltak, amelyek nélkül kutatásom ebben a
formában nem születhetett volna meg. Ehhez ha-
sonlóan kínálhatnak és nyithatnak meg új szem-
pontokat és kutatási irányokat a tavaly megjelent
Mesék, amelyek rosszul végződnek javított, bőví-
tett kiadásában közölt novellák, töredékek.

Jóval szélesebb körű kutatás alapját képezhe-
ti a továbbiakban a korszak más alkotóinak rö-
vidprózájában manifesztálódó zeneiség. Ahogy
már korábban utaltam rá, többek között Koszto-
lányi, Karinthy, Krúdy, Ambrus Zoltán, Cholnoky
Viktor és Gozsdu Elek novellisztikájában – sőt,
még Ady szépprózájában is – találhatunk olyan
szövegeket, amelyekben főmotívumként sze-

³ Csáth, *A muzsika mesekertje...*, 459–460.

reper egy-egy hangszer; egy zeneszerző vagy zeneművész karrierje, életútja ábrázolódnak; szövegszervező erőként funkcionálnak az akusztikai elemek, vagy zeneelméleti kérdések kerülnek fókuszba. E századfordulós „körkép” kirajzolását követően nemcsak Csáth írásművészetének, zenei novelláinak a korszakban való elhelyezése válhatna árnyaltabbá, hanem irodalom és zene intermedialitásának, kapcsolatának elméleti alapjai és gyakorlati megvalósulási formái is.

Csáth zenei novellisztikája – mind a szövegek számát illetően, mind formai sokszínűségét tekintve – kiemelkedő jelentőségű, zenei prózája pedig egyedülálló a századforduló magyar prózairodalmában, ami indokoltá teheti akár a kánonban betöltött szerepének és életművének újragondolását, -pozicionálását is. Novellaértelmezéseim során erre igyekeztem kísérletet tenni, reflektálva arra a kérdésre is, milyen körülmények, okok vezethettek oda, hogy az elmúlt

évtizedek során a recepciótörténetben műveinek biografikus olvasata vált az uralkodó szólamává, míg zenei vonatkozásuk jelentősen háttérbe szorult; illetve hogy az irodalomtörténeti kánonban szinte kizárólag a pszichoanalitikus és a morfinista Csáthhoz köthető novellák szilárdultak meg, amelyeknek száma legfeljebb hat-nyolcra tehető, holott életműve ennél messzemenően szerteágazóbb, sokszínűbb. Kutatásom elsődleges célja a Csáth-novellák lehetséges olvasási metódusainak kiszélesítése volt, kéziratos zene-műveit is bevonva az interpretációba, valamint az életművet övező szakmai diskurzus szemléletmódjának elbillentése, kiegyensúlyozása a biografikus megközelítéssel szemben.

* *A szerző Fantázia és fúga – Csáth Géza és a zene (Magyar Művészeti Akadémia – MMA Kiadó, Budapest, 2025) című monográfiájának zárszava.*

Czér Fanni Délutáni álom című illusztrációja a monográfiából

„A magyar föld zenéje”*

A móríci íróalkat sajátos vonásairól

Vannak írók, akik a művészet örök sorsélményétől feszülten a létezés megfogható, tapasztalati mezőitől a spirituális titkok térségei felé szárnyalnak, valóság fölötti, természetesen túli valóságok és rejtett törvények áramától megragadottan pillantva bele a mindenség örvényeibe, akik a közvetlenül látott köré inkább ellenvilágot, az átlényegült máslet kínjával és gyönyörével teljes szellemszférát boltoznak föl, s akikben a teremtés láza absztrakciókat dob magasra, és látomássá duzzadnak a megalkotott képzetek. És vannak írók, akik pedig – szintén a művészet örökké tartó ihletettségétől vezérelten – a gyakorlatilag átélt érzéki egzisztencia széles hőmpölygésébe ereszkedve az elemi élet robajló áradását tudják kifejezni, a millió színben feltündöklő, összetornyosuló, aláhanyatló, leroskadó, újrafolytatódó életküzdelem robusztus nagyságát és végtelen pompáját képesek gyötrő és lenyűgöző, fájdalmasan rádöbentő ábrázolásokba foglalni.

Ilyenfajta géniusok lakoztak Mórícz Zsigmondban is. Ami lényeges egy népsors mélyéről, egy tájegységnyi, országnyi, nemzetnyi közösség lelki alkatának gyökeres sajátosságaiból, egy társadalmi szituáció emberi keserveinek, tragédiáinak, torzulásainak és kízó törekvéseinek televényéből fölszívároghat és megnyilvánulhat, az az ő hatalmas életművébe mind be is került. Téma, stílus, hangvétel, gondolkodásmód átható erejének varázslatosságával, egyszerűségnek, természetességnek, realizmusnak tetsző vagy mutatkozó elementáris sugárzásával, szemléleti létközelségével egy ősi, nyers és igaz öneszmélés, valami alapvető felismerésekben kiütköző érvényesség lehetősége és valósága teremtődik meg a móríci irodalom monumentális tartományában. Meglátás és elbeszélés, kifejezés-, előadásbeli tempó és hangulat együttesen keltett benyomása, élménye szerint ez a fundamen-

tális meghatározottság pedig nem más, mint a gazdagon és hamisítatlanul, kötést, mértéket és teljességet biztosítva felfakadó magyar önazonosság. Ha például Nyirő József vagy Tamási Áron joggal tekinthető a székely etnikai identitás jelentős, illetve kiemelkedő nagy írójának, úgy Mórícz Zsigmond is értékelhető a magyar identitás jellegzetes és klasszikus huszadik századi prózaköltőjeként. Műveiben a magyarság szociális, történelmi, erkölcsi, vitális-ösztöni rétegei és körei oly terebélyesen és dúsan árnyalódnak, hogy belőlük igazán „a magyar föld zenéje hangzik ki” (Farkas Gyula).

Tiszacsécse, Debrecen, Sárospatak, Kisújszállás – tájak és szellemi körök, szatmári falvak és ősi református kollégiumok, amelyek útját járja diákkorában Mórícz Zsigmond, a modern magyar prózaírás fejedelme. Vidékek, ahol a vaskos gyökerek a messze múltba nyúlnak, ahol sorsot és életreményt lélegeznek még a végtelen alföldi síkok, a Tisza menti fák vagy a Bodrog-parti hegyek is. Ahol örökízű az azonosságörzés és a szabadságvágy összesűrűsödő levegője, az ősmagyar vezéri neveket viselő Ung, Ondava, Laborc, Latorca, Tapoly összeszakadásából eredő folyó pedig – Patakon – az iskolán, a szellemi fellegváron – „az osztályokon és a cétusokon és a nagy könyvtáron” – keresztül torkollik a lelkekbe, s ahol a kollégium múzeumában ma is ott olvashatók az öreg táblára felírva a móríci mondatok: „kutya nehéz” volt ez az iskola, mert itt a tanárok azt akarták, hogy a diák tudjon. De nemcsak a Rákócziak fészkebe áramlik be a „konok hűség” és a szabad honfoglaló akarat erkölcsi bátorsága – akárha az „egyesített ősmagyar szellemet” hordozó Bodrogon érkezne –, hanem mindenüvé, ahol a megmaradás a folytonos újjáéledésben kell hogy teljesejék. Például a szatmári, tiszaháti – kurucos, szabadsághar-

cos – vidék (az induló Móriczot köszöntő Adyval szólva) „magyar föld, az első foglalóké, magyar, tehát véres, szomorú, fáradt, sivár, de harcos, de szép, de elpusztíthatatlan”. És Debrecen is „a tiszta magyar faj szülőhelye volt már az ősidőkben s ez a jellege megmaradt máig”; „erényei, hibái magyarok a legmélyebb gyökerükig” – vallja mélységes hagyomány- és értéktudattal a felnőtt író, aki a tanulással támadt egykori bajai ellenére is úgy tud emlékezni diákvárosaira, hogy: „minden ház, minden bolt, minden név, minden por és minden kollégiumi vaskalap megrezzenti a szívem”. Hogy aztán, akit ennyire megigézett a magyar létezés, a magyar kultúra eléje-föléje tornyosuló eleven birodalma, a magyar lélek egész hatalmas építménye: maga is részesévé, alakítójává, teremtőjévé válják e kincses örökségnek. („Emberben valóságos Tisza volt, olyan nagy és igazán magyar folyó” – Tamási Áron szavaival.) Mert most már az ő gondolat- és lélekrezdülései is beléivódtak az évezredek-évszázados falakba, tanyák és falusi utcák, templomok és iskolák, várak és udvarházak, kis- és nagyvárosok sugárzó kötőanyagába – nehéz rögök és szálló egék valóságuniverzumába. Mert a változatos tanulóévek, a teológiai, jogi, bölcsészeti tanulmányok, az újságíróskodás, a néprajzi gyűjtések, az országjáró gyaloglóutak – és a roppant európai műveltség – alapjára felboltozódó – irdatlan intenzitású és kiterjedésű – írásművek (riportok, útirajzok, esszék, értekezések, kritikák, szociográfiák, publicisztikák s a szorosabban szépirodalmi elbeszélések, tárcák, karcolatok, mesék, novellák, regények, drámák, önéletírások, krónikás jegyzetek, naplószerű vallomások s még versek, zsolnárfordítások, sőt gyermekversek) kolosszális összessége: az újabb magyar nemzeti önismeret legnagyobb és leggazdagabb tárházának építőjévé avatja Móricz Zsigmondot. A legszélesebb társadalmi övezetek és a legsúlyosabb történelmi folyamatok kritikus felderítőjévé, megismertetőjévé: egy nemzet – az északkelet-alföldi tájaktól immár az egész Kárpát-medencére szétgyűrűző horizontba fogott nemzeti közösség – vitalitásának, önazonosságának és önmegújító élethivatásának lenyűgöző látású és láttató erejű tanítómesterévé.

S mindez a káprázatos nyelvi gazdagság, a felborzolt primordiális nyelvi mélyrétegek művé-

szí katarziséval, felkavaró esztézisével bontakozik ki. Szereplők, figurák, karakterek változatos rengetegének beszédmódját a stílusára annyira jellemző átképzéletes, különféle nézőpontokat sűrítő-vibráltató előadásmóddal is érzékeltetve, kottázva mintegy a népi tudatvilág, az ősparaszti lélek belső és külső hangjait – a lüktető érzelmi hullámverések ritmusát és dallamát dobogtatva a szókapcsolatok és mondatszerkezetek hajlataiban. Nem véletlen Kosztolányi Dezső ámulta, amikor az „utánozhatatlanul-keleti tagolású” nyelv „barbár” hangzataiból, a szavak „ázsiai tempójából” a magyar psziché kísértetiesen archaikus, „messze-messze muzsikáját” hallja ki. Tanúsítva, hogy „természet és művészet” egységének ilyen csodája s a nyelvi géniusz nemcsak a hasonló, hanem a másfajta világszemléletűek bámulatát is kiválthatja, ha azok is igazán a nyelv mesterei. Például Márai Sándor is úgy nyilatkozik, hogy Móricz „megszállott erővel, a pusztai ember farkas-szemével” látta a magyarság egészét, a magyarság lényegét – jellegét és értelmét. És Kosztolányi – más vonatkozásban, Móra Ferencről írván – egyenesen leszögezi, hogy „a magyar próza gyökerében és mivoltában népies, s más nem is lehet”, mert nincsen „tudós” stílusunk, s „minél elvontabb, minél finomabb, légiesebb árnyalatokat keresünk, annál inkább vissza kell nyúlnunk a népnyelvbe”.

Hasonlatosan az Ady-jelenség és az Ady-líra nyújtotta azonosságmodell integer egyetemeségéhez a móriczi mű szintén valódi, eredendő közösségi vétetésével és érdekeltségével, életes teltségével, sorsos magyarságfelfogásával válhatott a mai napig egyfajta organikus és univerzális, az érdes, anyagszerű és kendőzetlen realitásra épülő népi világlátás irányító állócsillagává. S e benső létazonosság keresetlen, meghasonlás és elidegenedés nélküli tisztaságával, a konfliktusok és nyomorúságok özönét is feldolgozni, megemészteni kész energiájával, a mindent lejegyezni és megörökíteni vágyó elszántság példájával. Az, ami itt képet és alakot ölt, s ahogyan: a leírás, a megjelenítés, a történetmondás, a szilárdan konkrét korábrázolás, a beleéléses beszédforma mesteri tökélyétől eleven alakrajz révén – mindez egyszerre ígésző minta és tanulság a kortársi (vagy későbbi) nemzedékek és szellemóriások számára is. Németh László: „Mó-

ricznak csodálatos adománya [...]: hatalmas formaérzéke. Móricz Zsigmond a formátlanság formaművésze. Nála első pillantásra nyelv, anyag, szerkezet minden amorf, de ebben a brutális alaktalanságban van valami egész, erős, szét-törhetetlen, több mint a legtökéletesebben kristályosító művészkedés”; „Alakok, szólások, esetek határtalan bőségét gyűjtötte össze”; „A régi oroszok nevezték Oroszországot Anyácskának. Magyarország mintha az ő művein át vált volna a mi anyácskánkká. Benne kellett tájainak, múltjának, mélységének, szorongásainak és szegénysége bajának úgy összekapcsolódnia, hogy így szólíthassuk.” Illyés Gyula: „Móricz Zsigmond a jelen napszámosa lett, szerényen, fogadkozás nélkül, szívósan, csak a munkát nézve; mint a nép, amelyet ábrázolt. [...] Írói természete és észjárása egyszerűségében is éppolyan titokzatos és érthetetlen a műirodalomnak, akár a paraszt észrájása és természete. [...] Mondatai a szellem akaratára úgy dőlnek, frissen sercegve és engedelmes bókolással, mint kasza nyomán a rendek, telve barna, ragyogó élettel.” Kós Károly: „Az Erdély-széli magyar ott Pesten írta meg Erdélyt úgy, ahogy Kemény Zsigmond óta senki, és magyarul, ahogy magyarul nem írtak Mikes Kelemen óta. Ő tudta, talán csak ő, hogy a betegnek orvosság kell, az éhezőnek és szomjúhozónak étel és ital kell, a hitében tántorgónak biztatás kell. És ezt cselekedte írásban Móricz [...] Nagyobb jót akkor és rég ideje nem cselekedett magyar író.” Tárgy, alkotó és alkotás bővérű egygyé olvadása, kiegyensúlyozott epikai méltósága mögött Kodolányi János különös, szenvedélytől fűtött révületet érzékel: „Sámánszerű ember volt [...] kora hajnalon bezárkózva szobájába, vadul verte az írógépet, s közben hangosan beszélt, kiáltozott, kacagott és sírt. Úgy is képzeltem őt, mint aki bikává válva bikával viaskodik. Vagy lánggá válva, lánggal. Neki nem kellett bolondgombát ennie, hogy révületbe essék [...] az ő révülete, ihlete nem volt szándékosan fölidézett állapot, hanem megszállottság, teher, csapás, sors, elháríthatatlan roham.” Benne a magyar nép „rendíthetetlen tárgyilagossága”, „félelmet nem ismerő realitásérzéke”, „következetessége”, „minden embert egyforma higgadtsággal szem-

lélő democráciája”, az erőszak előtt „lélekben meg nem hajló öntudatossága”, a hazugságok közepette is a „természeteshez való feltétlen ragaszkodása”, a „magyar paraszti ősréteg” nyilatkozik meg. – A látszólagos írói eszköztelenség azonban színek, helyzetek, ízek rengetegét fed fel minden közeget otthonossá kerekítve, minden érzelmet érzékletessé testesítve, a „sáraranyos” indulatot, a „fáklyás” profétizmus hevületét, a „légy jó mindhalálig” üzenetébe zárt morális megrendülést és hitet, a „pillangós” idill béklyókat legyőző fensőbbségét, az „árvácskás” szenvedés zoltárosan is lázító poézisét, az „úri muris”, tehetetlen önsorsrontást, a „rokonok” közé pusztuló, vergődő gyengeséget, a „boldog ember” szelíd esendőségét, a betyáros, Rózsa Sándor-os igazság szilajságát, a „hét krajcár” könnyes-tragikus líráját, a „barbár” pogányság balladáját, a „tündérbertben” kibontakozó jelképét a (Németh László-i tipológia szerinti) paradés, illetve józan, építő magyarnak – s a felsorolhatatlan többi. A keleti reformátusság, az alföldi paraszti népelet sajátos vonásaitól a kisértelmiségi, a középosztályi, a dzsentri, az arisztokrata mentalitás fajtáin keresztül különféle vidékek, társadalmi csoportok, történelmi karakterek jellemző jegyeiig, a férfi és a nő közötti kíméletlen tusakodás ezernyi lélektani változatáig. S a vitalizmus ódon tömbjébe, időtálló törzsébe befészkelődő modern nyugtalanságok sugallatáig.

A móriczi örökséget minden új nemzedéknek elhatározó vállalása részévé kellene avatnia. Ha értelmetlenné korcsul, ha kiesik az aktív emlékezetből: veszedelmesen felgyorsulhat egy társadalom talajvesztése, úttévesztése; egy megtartó hagyományaitól, értékeitől megfosztott, eszményeitől eltávolodott, vad káoszba tántorodó nemzet önmagától idegenedik el. A szellemi lealacsonyodással szemben nekünk erkölcsi támaszunk, erőforrásunk Móricz, e magatartás és artisztikum minősége, s eszméltető kötődés az ő alkotásai-ban fölmorajló és megteljesedő magyar élet.

* A 2019-es partiumi Móricz-emléknapokra készült előadás szerkesztett változata. Ezzel a közléssel köszöntjük a hetvenéves tudós irodalomtörténészt, kritikust, író, egyetemi tanárt.

Cédulák XLV.

– a Nobel-díj hivatalos méltatása szerint is Krasznahorkai „*az apokaliptikus rémület közepette is a művészet erejét megerősítő, lenyűgöző és látomásos életművéért*” kapta meg a rangos elismerést, amely életműben a *Sátántangó* kiemelt helyen szerepel. Ez egy hivatalos értékelés, amely olyan jelzőkkel írja le az író munkásságát, mintha valami sámánt jellemezne... Soha nem voltam valami optimista a világgal kapcsolatban, amelyben élünk, de az „*apokaliptikus rémület*” magyarán halálfélelem... Ebben élünk? Másfelől közelítve: Krasznahorkai magyarul ír, amit a bírálók nyilvánvalóan fordításban olvastak... A fordítások mennyire adják vissza az eredeti műveket, vagy inkább csak jelzik azok értékét? Azt elfogadom mutatónak, hogy a föld több országában kiadták könyveit, és az emberek olvasták... Vélhetően valami sokfelé igaz jellemzőt vett észre, ami inkább emberi – mint nemzeti... Annál inkább, mert a békés vidéki lakosok mindannyian szenvedtek a háború utáni kitelepítéstől... Sorstársakká váltak magyarok, szlávok, németek, románok... És az ég tudja, ki mindenki még... Nézegetve a díjazott vélekedését hazájáról, az irodalmárokat róla... Nem kiskorúaknak való képek...

– tanév vége lehetett, afféle nyárelő... Talán nyolcadikosok voltunk, bágyadtan ültünk a napon, egy óránk elmaradt, nem bántott bennünket senki, ott ülhattunk valami lépcsőn, és vártunk. Akkoriban még tv sem volt forgalomban, nem hogy valami nyomogatható kütyü, csak ültünk magunk elé meredve, némán... Lehattunk vagy tízen. Akkoriban minden később érkezett: az évszázad focimeccse, a forradalom és a szerelem is késlekedett... Vegyes osztályba jártunk, szép lányokkal, de bimbózó gyönyörűségüket volt időnk az évek alatt megszokni... Így hallgattunk.

Egyszer csak megszólalt Hegedűs Mari nevű osztálytársam, aki azon a tavaszon mintha többet nézett volna rám, vagy csak képzeltem. Kedves arca volt, de engem akkoriban más érdekelt – volna... Szóval ebben a langymeleg békében egyenest rám nézve, akkori becenevemem nevezve, megszólal az osztálytársnőm, azt mondja: „Gyere, menjünk *eelni!*” Akkoriban ez a szó pontosan azt jelentette, mint manapság, de ma nem használjuk. Ketten végzik, és édes boldogság... Ja, és ez még a genderőrület előtt történt, az egyik nő volt, de a másik nem föltétlenül a férje... „Menjünk *eelni!*”, ismételte meg a felhívást, amire mindenki fölébredt, várakozva néztek rám... Mai eszemmel számos feleletet tudnék adni... Akkor – mint csiga a fűben... Pedig fülig vörös hallgatásom beleegyezés is lehetett volna...

– néhai tanár korom egyik fájdalmas emléke, amelyet tudatlanságom idézett elő. Történt pedig, hogy akkoriban olvastam valamit a diákok csoportjain belüli bonyolult testi-lelki viszonyokról, amelyeket együttműködésükkel felszínre lehet hozni... Nosza, elmondtam az egyik csoportnak, izgatottak lettek, lelkesedtek, próbáljuk ki! Mindenki elé egy papír, névsor, nevek mellé beírni: kedvelés – ellenszenv, osztályozni... Utána lapokat összegyűjteni, egyvalaki a táblán össze-síti. Amikor a sorrend még csak alakult, láttam, hogy baj lesz, de akkor már késő volt. A csoport legkevésbé kedvelt tagja egyenesen ellenszenves lett a vélemények alapján, és ő is jelen volt a padban... Nagy lelkiezővel mondott valamit, tudja, számított rá, de nem adja föl, ide jár továbbra is... Mindenki szenvedett, égtem, zöndültem, azóta sem felejtettem... Pedig olyan jó ötletnek tűnt: egymás megismerése, egyebek... Mind ezt azért mondtam el, mert mint hallom, egyre többen élnek lélekgyógyászatból, mind többen

keresnek náluk segítséget. Ebben az elvaduló, mégis magányos buborékokban élő egyének világában sokan szeretnének társat, kis közös-séget, embermeleget, de ezt szerezni tán könnyebb, mint megtartani... Jó lenne erről valakivel beszélgetni, netán tanácsot kérni... Itt jöhetnek a lelki segítők – az igaziak. Az ilyen, persze, ritka, ráadásul elérhető áron, amikor ezernégy-száz forintos kenyeret eszek a boltból... Nagy hirtelen nem látok jó utat, legföljebb remélek... De azt is kétkedőn...

– a kígyó ősrégi szimbólum, amelyet az Úr megátkozott Éva és általa Ádám félrevezetéséért... Vélhetően pusztá megjelenése, létformája ellenérzést vált ki az emberekből, és félelmet. Kipling A dzsungel könyvében ír Káról, az óriás-kígyóról, aki Maugli barátja, de legalábbis szövetségese, aki méretével és élettapasztalatával kiemelkedik fajtársai közül, más, mint azok... A Biblia történetéből a kígyó valóban képmutató *csúszómászó*, ahogy a magyar mondja, de a teremtetéstörténet szereplője nem rémisztő küllemű, és csábítása, hazugsága nem teszi ellenséggé, inkább afféle fölvilágosító, útbaigazító. Jóllehet, nem gyilkos, de amit tesz, az felér egy gyilkossággal... Amikor megtéveszti Évát, akinek hiszékeny tudatlansága elindítja Ádám kiűzetését, akkor még a paradicsomban vannak, mindenki várakozik. Amíg Ádám és Éva nem szegi meg Teremtőjük parancsát, addig párdúc fekszik a gödölyével... Feszült csöndben – mondaná a rendező... Még csak fölsorakoztak a történet szereplői – még nem húzták föl a függönyt... Várakozás van... Ebben a helyzetben a kígyó csak előidézi, kiváltja, elindítja az idill szétrobbanását, a paradicsomi állapot szétesését. A helyzet robbantásához a kígyónak nincs ereje, arról az Úr határoz, de a kígyó mint a gonosz kinyújtott karma megjeleníti azt. A bibliai kígyó közvetít – talán egy alvilág és egy felvilág között... Különös szerep.

– ...ó, Uram, eljössz megint hozzánk, e nyomorult sártekére... nézni vergődésünk, utat tévesztett teremtményeid bolyongását, mikor már egyetlen jelző működik, a testi öröm, mert a lélekkel valami elromlott, valamit elvesztettünk, eltörött, amit építeni akartunk, csak fegyvereink

ragyognak, már-már egyetlen diadalunk...? Teremtésünkkel túlméretezted volna bennünk a becsvágyat, netán jobban bíztál volna mérték-tartásunk erejében? Tudom, elbűvölő a születő gyermek, a bimbózó lányok harmatos szépsége, a kamaszok ártatlan bizalma, a megbölcösült öregek – az ember lehet szép és eszelős gyilkos... Nincsenek szavak, melyek leírják végleteinket... És ezen nem változtattak ezredévek, korok és kultúrák, fogadalmak, ünnepélyes esküvételek, az ember marad, aki volt: jó és gonosz tépte, önmagát folyvást legyőző, majd megint csak elbukott alak, sors verte üldözött... Ide jön a Kisdéd, Uram? Próbálni, vívni újból a megátalkodottal, de érte magáért – akinek üdvössége a tét! De ha magunkra hagynál, Uram – jöhetne megint egyszer a vízőzön, engesztelhetetlen haragod... *Légy kegyes, megbocsátó, maradj velünk...! Szólj szolgálódnak, s lázongva tovább görnyedünk...!*

– Apagyilkosság – hangzatos cím Kádár János és Grósz Károly élet-halál küzdelméről, de mint a könyv szerzője, Medgyesi Konstantin írta, ő egy alapos és nem szélsőséges munkát írt. Igaz, de ettől még drámai a történet, Kádár miatt. Végóráit éli, bár csak hatalmáért görcsöl, de rájöhetett – már élete a tét... Számára mind idegenebb világban vívja harcát, ahonnan éveit száma miatt is kilóg, és a nagy SZU új vezére, Gorbacsov sem partner, mintha nem is Hruscsov, Brezsnyev utóda lenne... Kádár egyedül maradt, nincsenek körülötte barátok, mindenki tudja, az életével, de legalábbis karrierjével játszik – ha rosszat lép, ha Grósz mögé..., de Kádár győz, vagy mégse... Nem lehet hibázni! És Kádár lelkében, mint valami dermesztő krimiben, ott gomolyog egy gyilkosság, amelynek kísérete abban a bizonyos utolsó beszédében nyíltan előtör... Nagy Imre halálos ítéletét végül is Kádár mondta ki, ami ugyan a hatalom logikájából következett, de nincs rá bocsánat... Ehhez képest Grósz vétek nélküli, tudatlan ártatlanság – de hatalomra tör! Ő, aki mindent Kádárnak köszönhet, aki a szürke homályban éledélt, egy névtelen alak az apparátusból... Ők a küzdők, akiknek meg sem fordul a fejükben: tán meg lehetne, netán meg kellene kérdezni a népet – kit akar? Aztán nagyon meglepődtek... szerencsénkre, vérontás nélkül – Istennek hála...

– milyen volt az esztendő, amit magunk mögött hagytunk? És milyen lesz a következő, a most még rejtekező? Ó, a válasz ugyanaz – kinek milyen... Nincs egyformaság, kinek mit hozott és kinek mit oszt majd a sors... Egyenlődsdi ott van, lehetsz bármily nagy király, fölötted dőntenek, és ott nincs haver, sem pénz, kapcsolat, ami rád várakozik – nem kerülheted el... Könyöröghetsz sírva, lemondva a jóról, olykor mindhiába, máskor mintha, talán... De van még csavar bőséggel sorsunk fordulataiban, amit kapsz, megrémülsz tőle, később másként látod... Most elveszítesz valakit, fájdalmad égbe ér, de hagyatéka rád száll, sorsod jobbra fordul... Ilyen áron nem kell, csapsz dacosan, de hiába, amit rád mért a Fentebbaló – viseled. Amíg úgy ítélik. Jutalmad büntetésre vált, de fordul a kocka! Szeszéyes, forgandó az évek sora? Kinek-kinek hogy... Ennek jó – legalább történik vele valami? Nincs válasz. A járvány lecsapott, szomszédomat elvitte. Nagy időt élt meg, bölcsébbé lett. Igen? 50 évesen belehabarodott egy 18 éves szépségbe, kölcsönösen, mondják mentségül... Talán csak próba lenne mindez, mit bírsz még elviselni? Akárhogy is – sorsod elől nem menekülhetsz. Jövőre sem. Fohászokdj az Úrhoz, szeretteidért...!

– nem hajlandó káromkodni a Mesterséges Intelligencia (MI), olvasom a lapban. Neumann János, az amerikai atombomba előállításán dolgozó legendák egyike az ötből, hasonló magyar zseni, mint a legszűkebb kör többi tagja, akiket marslakóknak neveztek, lévén valami elképesztő, érthetetlen nyelven beszéltek egymás közt (magyarul)..., szóval ő jövendölt erről valamit, de nagyon keveset. Arról írt, hogy megfelelő körülmények között a számítógép, már csak az időnként bekövetkező meghibásodások miatt is, mutáció révén tökéletesedik... Többször nem, mint olykor igen, de ilyenkor akármi is történhet vele... Ez mára, nem ilyen módon, de *történik*. Ha nagyjaink nem hozzák ránk a harmadikat (!), az ég tudja, hová jut a MI, és így milyen helyzetbe – mi? Egy dologban nem érdemes bízni, hogy nem lesz világrengető, ami történik... *Az lesz!* Tessen nyugodtan vihorászni, a legjobb úton járunk, hogy a MI fölénk nőjön! Ő lesz-e netán a következő *lépcsőfok*, vagy nem, minek találgatni,

még megérhetjük... Addig szabad a csók – utána... *Uram, világunk akaratod szerint fordul, légy kegyes...!*

– ment-é előbbre a világ, s általa az ember – netán fordítva? Ez a tengernyi gép, hovatovább uralva a földet, ha nem lenne körülötte az ember, tán már *magától* is eljárna egy darabon... Fejlődne is, vagy ahhoz még fontos az emberi elme, az ötlet? És mi lesz velünk? Mi is, mint a gép, vagy éppen azért új utakra lépünk? Gyerme克斯zóval: jobbak leszünk? Valaki ezt komolyan venné, ha mint programot meghirdetnék: *Légy jó mindhaláláig!* Lehetne ilyet mondani: holnaptól betartjuk a tízparancsolatot! Bocsánat, de miközben európai vezetők sokasága csalással, hazug módon bőrdnyri pénzeket tesz el, mi legyünk jók? Elkésett program, már más utakon járunk... Bár karácsonyra összeadtunk, jobbára névtelenül, 100 milliót jó célra, segítségül a vakoknak... Valójában jók lennénk, csak... Sokaknak, nagyon sokaknak nem számít ötszáz vagy ezer forint, s ha odaadja, jó lett? De jót tett adományával! Ha többet adok, jobb vagyok – az adományozott felől nézve... Technikai értelemben a világ olykor fénysebesen rohan előre, és ez boldoggá tehetne... De a szívünk felől nézve – még mindig tengermély a nem apadó sok fájdalom és a nyomasztó gonoszság. Mentünk hát előbbre? Máté evangéliumában azt írja: „*Boldogok a szelídek, mert övék lesz a föld.*” Uram, légy megértő a szenvedőkkel...!

– „*Hacsak jeleket és csodákat nem láttok, nem hisztek*” – mondta Jézus a királyi tisztviselőnek, aki eljött hozzá könyörögve, gyógyítsa meg a fiát, aki a halálán van. Ez talán vagy kétezer éve történt, de a helyzet mit sem változott... Eszembe sincs visítva örvendezni – megjöttek az ufók, löjük le őket, megtörtént, túl vagyunk rajta, náluk pattog a labda, majd látjuk megértésüket... De lehet, nem is ők voltak – ki tudja? Ami történt – megtörtént, harcias fajta vagyunk, jegyezze meg mindenki! Különben meg mi úgy tudjuk – ők nincsenek! Ehhez tartsák magukat! Ha netán mégis – látogatás előtt jelezni! A napokban olvastam, valami jeges kis bolygót találtak, akkora gyűrűvel, amekkora gravitációs ereje szerint nem is lehetne neki. Szólni kéne valakinek, miért látunk

ilyet, ha egyszer nincs. Itt lenne az ideje valami következtetéseket levonni, amíg tudós tudatlanságunk el nem hatalmasodik! Talán-talán valami világfórumon, rakéták nélkül, együtt töprengeni közös dolgainkon... Bár lőni egyszerűbb...

– *tudod, Katikám, ez nekik jár*, hangzott el a magyarázat, még abban a hajdani időben, talán a '70-es években... Katika azon lelkendezett a színházban, hogy a kolléganője és a férje is bemutatóbérletet vett, mint ők, csak azok az első sorba, ők meg az egyik emeleti páholyba. Azt mondta, milyen drága lehet az első sorba szóló premierbérlet. Csak a villamoson magyarázta el neki a férje, hogyan feledkezhetett meg róla, barátnője férje milyen nagy ember a politikában, nekik biztos nem kellett a jegyért fizetni, mert az nekik igenis jár. Nyilván ez a népdühítő európai közélet hangulata uralkodik el rajtam is, mert olvasom, nézem, hogy *hogyan tároljunk otthon, rokonoknál bőröndnyi eurókötegeket*, ha már megszereztük... Mégpedig azért szerezhetnek ők ilyen mennyiségű pénzt, lakást, luxusnyaralást, utazást, minden jót az élettől, mert ez nekik jár. Pont, csönd. Ne dühöngj, nekik jár, és befogod! Neked nem jár, és soha nem is járt... Milliók osztznak sorsodban, nem vagy magányos üldözött. Sőt, így volt, mióta a világ áll. Legföljebb régen a királyok, hercegek, grófok öltözéke, viselkedése, neve hirdette – nem közénk való... Ma a látszat s főként a szöveg szerint: minden más – valójában ugyanaz. *Uram, teremtményed végzetesen eltévedt, segíts rajtunk!*

– tudósok garmada, ma elemzőknek mondják őket, ha valóban kérdezhetsz, s csapatban vannak, szinte mindenre képesek válaszolni a múltból... Igaz, nézeteik nem esnek egybe, de ez csak neked segít – megtalálhatod a te válaszod is... Már ha akarod, mert a bájosan közelítő harmadik világháború és a szexi színésznők pucér fotói közül ugyan melyiket választanád? A harmadik világháborút ki sem ejtettük évtizedeken át – a

ruhátlan csajok mindig ott voltak, ha máshol nem, homloktérben, elől. Ha választhatsz – nincs kérdés... A világ útjára, sorsára nincs hatásod, sokkal együtt – tehetetlenek vagytok... Maradnának a lányok, de ne áltassuk magunkat... Élsz, talán jövőre is... Töprenghetsz Platónról, János evangéliumán is... Ott Jézus azt mondja a kötelező szombati munkaszünetről: „*Atyám mindmáig munkálkodik, azért én is munkálkodom.*” Ez a farizeusokat nagyon dühíti – üldözik... Gyerekkorom idején hatnapos volt a munkahét, az iskola is... Sőt a karácsony meg a húsvét sem számított... Felnőttünk, újra lehet ünnepelni. Megengedik Európa-szerte, nekünk is. És a harmadik világháborút? *Isten határoz felőlünk...*

– ez alkalommal is kiváló elméket hallgatok, sőt nézek is, akik egy kissé nehezen meghatározható témát tárgyalnak, nevezetesen a Mesterséges Intelligencia (MI) részvétele, szerepe az emberiség útja során, hiszen változunk, talán haladunk most is... Kérdések özöne, válaszok alig... Az egyik legérdekesebb, hogy a felfedezéseknek milyen következményei lehetnek. Mondjuk, az uránium körüli találozsi, melynek torkolatában az atombomba ragyogott... Világos út – teljesen váratlan alkalmazás... Valaki felelős ezért, hiszen az atomenergia is közénk került. Van olyan kutató, aki azt mondhatja – ne menjünk erre, szörnyű gyilkost szabadítanánk embertársainkra...! Biztos lehetsz benne, főben járó bűn és büntetés követné... Heisenberg titkolta Hitler elől az atombombát, de közben rettegett, mi lesz, ha mégis kiderül, rájönnek, netán az amerikaiak bevetik, őt kivégzik... Az elől haladó kutatók összeszelleme energiáját fölemészti, hogy kövessék sejtésüket – annak következményeivel már nem gondolkodnak... Az ember ismeretlen világba követi látomásait – csak remélheti, a szörnyek elkerülik... Ez a haladás ára, egyben kockázata. És nem lehet kijátszani! *Isten oltalmát remélve tegyünk*, ajánlották volna hajdan, mert ez az Ő világa... Ma?

„A sorsközösség vállalása felelősség – a hit határozza meg a cselekedeteimet”

Valós és jelképes utazás a *Parma Fidei* – *Hit Pajzsa díjas* Utasi Jenő atyával

Voltak idők – visszagondolva, talán keresztutak – az életemben, amikor úgy éreztem „Csöndesen és váratlanul / *Átölelt az Isten*”. Ady Endre *Az Úr érkezése* c. költeményének sorait a napokban egészen más juttatta eszembe. Már majdnem a vége felé jártam az Utasi Jenő atyával készült interjú lejegyzésének, amikor egy adat ellenőrzése közben teljesen véletlenül rábukantam Gubás Ágota mélyinterjújára, amelyet az atya 65. születésnapja alkalmából készített (Aracs, 2014. augusztus 20., XIV. évfolyam, 3. sz.). Mai olvasata tizenegy év távlatából is keresztmetszete, irányadója lehet nemzeti, kisebbségi létünknek... Engem mégis az foglalkoztatott, mi legyen ezután a már gépbe írtakkal, mi tehetné újszerűvé.

Szabadkáról Oromon át Tóthfaluba az interjúkészítésre és a tanévkezdési szentmisére együtt utazva Jenő atyával, megidéződtek gondolataimban a régmúlt évek emlékei, hiszen Oromon fejeztem be az általános iskola VII. és VIII. osztályát. Újfaluból mindennap gyalog mentünk az iskolába a többi tanyasi gyerekekkel együtt...

Az atyával már az autóban felelevenítettük ezt a régi világot, amikor a téli szelek óriási hótörlesztásokat produkáltak, amiről Jenő atya többször is ír a naplójában. Felsőfalunak nevezi Oromot, ahol szintén csaknem ötven esztendeig szolgált, és Alsófalunak Tóthfalut. Jegyzeteinek egy része 75. születésnapjára jelent meg *Egy falusi pap naplójából...* címmel (Keskenyúton Alapítvány, Budapest–Tóthfalu, OOK-Press Nyomda, Veszprém, 2024). Hazaérve átlapoztam, beleolvastam... S amikor szembejött velem élettörténete folyóiratunkban, Ady sorai villantották meg a lehetőséget, hogy Utasi atya naplójának töredéknyi idézetei új színt vihetnek a már lejegyzettekbe. A *Parma Fidei* – *Hit Pajzsa díjhoz* fűződő, a

gyermekkorával kezdődő beszélgetésünk néhol naplójegyzeteivel folytatódnak, egészülnek ki. A tanévkezdési szentmisére (szeptember 25., 21.30) időzített valós utazásunk így bővíthetett jelképpel is.

Utasi Jenő atya a *Parma Fidei* – *Hit Pajzsa díjjal*

– A gyermekkorom nagyon szép volt – idézi fel emlékeit Utasi Jenő atya. – Az ember általában ki is színezi visszaemlékezéskor a gyermekkorát, de minden szépítés nélkül mondhatom, hogy valóban az volt. Szívemben él a szülővárosom, Zenta, a Tisza, amelynek hullámozó vizében megtanultam úszni, ahova horgászni jártunk a pajtáissaimmal. Szeretettel gondolok rájuk ma is. Sokszor játszottunk együtt az emléktemplom előtti téren, ahol a Szent Teréz-templom épült. Szám-talan diákélményem köt a folyónk menti kisváros-hoz. Iparos- és földművescsaládból származom: édesapám borbély volt, Csantavéren született, édesanyám pedig a mohol–gunarasi tanyavilágban. Csak később költöztek be Zentára, itt a nagyszüleimmel éltünk együtt. Én már itt születtem, egykeként. Már óvodáskoromban elkezdtem ministrálni. Szerettem a templomban, ahol

harminc-negyven gyerek is összejött. Nemcsak ministráltunk, hanem játszottunk, fociztunk is, eleinte a rongylabdát rúgtuk. Emlékszem a hajnali misékre, nagymamámmal már korán reggel mentünk a 6 órás misére. Akkor is, ha havazott. Kemény telek jártak errefelé azokban az években, a kis csizmám alatt csikorgott a hó. Olyan élmények ezek, amelyeket nem lehet elfelejteni. A mise utáni hógolyózásokkal együtt. A szomszéd utca gyerekeivel hóból várakat építettünk, amelyeket támadtak, „elfoglaltak” a másik utcában lakó gyerekek, aztán visszavertük őket, „visszavettük” várainkat...

Pillanatokra csend ült a Tóth-kúria előszobaszerű kicsiny halljára, ahol az interjú készült. Nem szerettem volna megtörni Jenő atya gondolatait. Kisvártatva iskolás éveire emlékezett:

– A Thurzó Lajos Általános Iskolában kezdtem az első osztályt, és itt is fejeztem be a nyolcadikat. Az idén 112 éves iskolámhoz is nagyon sok diákélmény fűződik.

Naplójából idézem egyik idekívánczó jegyzetét (156. o):

„Az elmúlt hétvégén az egyik, köztisztületben álló kedves vendégem szép és értékes ajándékával tette még feledhetetlenebbé találkozásunkat. Búcsúzásakor átadott egy igazi bőrből készített, amolyan »békebeli« fűzős focilabdát az Aranycsapat focilegendájának, Puskás Ferencnek aláírásával, és ennek ünnepélyes pillanatát még az a tény is növelte, hogy jelen volt szintén az egykori nagy csapat még élő tagja, Buzánszky Jenő. Valószínű, hogy eme szép és kellemes élmény hatása alatt felidéződött bennem ismét gyerekkorom, annak is egy rövid szakasza. Konkrétan az én labdarúgókarrierem. Kezdődött valamikor hat-hét éves koromban a nagyanyám által készített rongylabdával. Az utcánkban már volt több ilyen a korabeli gyerekeknek, és én addig könnyörögtem a nagyinak, hogy nekem is készített egyet. Egy ilyen labda elég gyorsan kipurcant, mert sem a minőség nem volt szavatolt, sem a kímélet részünkről e fogyóeszköz irányában, de hát, ha tönkrement, elkészült a következő. Nem járt nagy anyagi áldozattal, legfeljebb némi időt vett igénybe elkészítése. Korunkhoz képest nagy

lelkesedéssel rúgtuk a bőrt, akarom mondani a rongyot, ami mégsem volt egyenlő a rongyarázással. Örömöm határtalan volt, amikor tízéves koromban kaptam egy nagyobb méretű gumilabdát. Ezzel már komoly csatákat vívtunk a szomszéd utca gyerekeivel, akikkel télen meg, ha nem is csatát, de amolyan kisebb hógolyó csetepátét szerveztünk. A labdánk »pályafutása« sem tartott sokáig. Kölcsönkérte a rivális szomszéd utca csapata. Néhány nap múlva kaptuk vissza, lapon, mintha úthenger ment volna rajta végig. A kölcsönkérő szomorú hangon kért bocsánatot annak nevében, aki rosszindulatból késsel felhásította a mi közös »kincsünket«. Szerencsénkre a későbbiekben megalakult az iskolacsapat, ott aztán rúghattuk az igazi bőrt. Szüleink is bőkezűeknek bizonyultak, amikor többünknek is megvásárolták a fűzős, bőrből készült focilabdákat. Ezeknek az volt a jellemzőjük, hogy a belsőt, éppen a fűzőknek köszönhetően, könnyen kivettük, ha kiszúródott és be kellett ragasztani, ha pedig a felső felülete sérült meg, akkor sem szomorodtunk el. A cipész kijavította. Ezeknek az adottságoknak köszönhetően labdáink szinte elnyűhetetlenek voltak. Az iskolacsapatban pályafutásom felfelé ívelt, már némi népszerűségnek is örvendtem, ami többek között abban is megnyilvánult, hogy az iskolánk diákjai, ha találkoztak velem az utcán, megdicsértek a jó játékért és a rúgott gólokért. Mégsem lett belőlem focista. Egyrészt, mert igazából nem voltam én amolyan őstehetség, másrészt szüleim következetesen és kellő szigorral közbeléptek. Ugyanis a probléma akkor kezdődött, amikor az iskolai edzések egy részét minden vasárnap délelőttre szervezték. Gyerekfejjel akkor nem tudtam, miért éppen vasárnap délelőtt kell edzeni. Én ebből csak azt fogtam fel, hogy nekem délelőtt kilenc órára a pályán kellett lennem. Mentem volna lelkesen, de szüleim érezték ebben a szervezés fonákját, hiszen én rendszeres templomjáró voltam, ministráltam is. Mindezt a fociért fel kellett volna adnom. Mivel pedig a hivatalos ideológia szerint a vallás az ifjúság nevelésére károsan hat, ezért minden eszközzel küzdeni kell ellene. A foci is ilyen eszköznek számított akkoriban. Éppen ezért ebben szüleim nem voltak partnereim. Kamaszos daccal küzdöttem saját igazamért, de szüleim hajthatatlanok maradtak. Végül is ők

győztek. Így hát nem lett belőlem focisztár, de ezen nem bánkódom, mert a Jóistentől sokkal többet kaptam. Abban azonban reménykedem, hogy egyszer majd belőlem is égi sztár lesz.”

A nevezetes focilabda a kúria emlékszóbjának vitrinjében van, előkelő helyen, azóta számos kézjeggyel ellátva. Köztük Kövér Lászlónak, az Országgyűlés elnökének aláírásával.

– Pályaválasztáskor volt bennem egy kis bizonytalanság. Szerettem a fizikát, a vegytant is, egy időben orvos szerettem volna lenni, de bennem volt a vágy is a lelki élet iránt. Hetedikes, nyolcadikos koromban inkább barkácsoltam, valószínűleg ezt nagyapámtól örökölhettem. Ő ezermester hírében állt. Ezért gondoltam úgy, hogy a villanszerelői szakmát választom. Akkor még úgy működött a szakiskola, hogy egyik nap volt a tanulás az iskolapadban, a másik nap a műhelyben. Be is iratkoztam, fel is vettek, de nem örültem neki, nem találtam a helyemet, nem éreztem jól magam. Két hét múltával jelentkeztem a püspökségnél, a plébánosnál. Nem mentek simán a dolgok, mert nem tudtam szerbhorvátul. Ahol mi laktunk, magyarul beszélt mindenki. Volt ugyan az utcánkban egy szerb család, de az is magyarul beszélt. Mégis vállaltam, és beiratkoztam Szabadkán a szemináriumba, a Paulinumba. Kemény volt a kezdet, a magyaron kívül minden tantárgyat szerbhorvátul tanultunk, a latint, a görögöt, a németet is szerbhorvátúra fordítottuk, az volt a hivatalos nyelv. A heti három magyarórából valójában másfél volt, a másik másfél a más anyanyelvűeknek. Vért izzadtam az első két évben a Püspökségi Klasszikus Gimnáziumunkban. Felmerült bennem a kérdés: maradjak, vagy megfutamodjak? Hiszen a szerbhorvátal még valahogy megbirkóztam, de amikor a görög–szerb, a latin–szerb következett, az nagyon nehéz volt. Szerencsémre az általános iskolában megszerettem az olvasást. A könyvek szerelmese lettem, és hát a gimnáziumi éveim alatt is nagyon sokat olvastam, klasszikusokat is. Az első Gárdonyi Géza regénye volt, az *Egri csillagok*. A törésvonal a második osztály befejezésekor következett be. Igaz, sokat barátkoztam, beszélgettem a más nemzetiségűekkel is. Kitarításomnak meglett az eredménye, az érettségim

nagyon jól sikerült. A katonaság leszolgálása után Diakováron (Đakovo), a Hittudományi Főiskolán folytattam tanulmányaimat. Ekkor kezdtem érdeklődni a családtörténet, a családom története iránt. Kisiskolásként is észrevettem nagyapámbal vállán a kerek forradást, de akkor még nem éreztem át a hozzá kapcsolódó történet jelentőségét úgy, mint főiskolás koromban.

Jenő atya naplójában két helyen is visszaemlékezik nagyapja sebesülésének történetére:

„Nagyapa, mi az ott a bal vállán? – kérdeztem. A különben nem bőbeszédű anyai felmenőm akkor hosszan beszélt nekem az első világháborúról, hogyan vonult be katonának, és mikor, milyen körülmények között sebesült meg. – A bal vállamon látható forradás egy golyónak a helye. Ez ütött ki a csatasorból. Ott feküdtem tehetetlenül a harctéren, amikor az éppen ott elvonuló ellenséges katona látva, hogy még élek, már éppen bajonettjével le akart szúrni, amikor tisztje erélyesen rászólt: »Ne bánts, nem látod, hogy vérzik, megsebesült!«. Ennek a tisztnek köszönhetően maradtam életben. Igaz, hogy fogságba estem, de néhány év múlva hazatérhettem a családomhoz.”

Egészen más kontextusban, láncszemként kötődnek Jenő atya vonatkozó gondolatai:

„Az idén (2014) lesz egy évszázada annak, hogy kitört az első világháború. Nagyapám is megjárta a frontot, mégpedig az orosz. Ott sebesült meg... Több évig tartó orosz fogság után tért vissza, és utána született meg édesanyám. Ha akkor az ellenség megöli a sebesült katonát, ő már soha nem lett volna nagyapám. Édesapámat 1944 decemberében besorozták a Petőfi brigádba. Mielőtt a frontra, a Dunára küldték volna őket golyófogónak, felkészítő hadgyakorlaton vett részt. Ekkor kapott tüdőgyulladást. Zomborban a katonakórházba került válságos állapotban. Így nem került ki a frontra, és egy lelkiismeretes orosz orvosnak köszönhetette, hogy életben maradt. Ha a halál árnyékából, akkor nem rántja vissza, akkor ő nem lett volna az édesapám.

Azt is valószínűsíthetem, hogy most papként nem szolgálnám az Egyházamat, ami pedig biztosra vehető, az én személyiségem sem lenne az ami.

Izgalmas és érdekes történetek, de a Nagy Rendező bölcsen mindent elrendezett. És ezt ma is nagy alázattal és hálával a szívemben élem meg.

Az év elején azon gondolkodtam, jó lenne, ha a mi egyházközösségünkben is felidézniük a múltat, már csak azért is, mert éppen hetven éve annak, hogy november elején elődömet is kegyetlenül megkínozták és kivégezték. Egy olyan emlékműről gondolkodtam, ami nem a háborúról, nem a vérengzésről szól, hanem a békéről. Békeszerzők nevet adtam ennek, az agyamból kipattant gondolatnak. Olyan személyeknek állítani emléket, akik ugyan különböző élet-körülményekben és elhivatottságukban, de mégis sokat fáradoztak a békéért, azoknak, akik ma egyházunkban szentek és boldogok: XXIII. János pápa, II. János Pál pápa és Kalkuttai Teréz Anya. Mivel soha nincs pénzem, csak, mint egy kamasz álmodoztam erről, hogy de jó lenne... Isten útjai azonban kifürkészhetetlenek, habár utólag nézve elég világosak. Ez év első felében az egyik magyarországi turistacsoport meglátogatta településünket és templomunkat. Itt hallottam erről az én békeszerzők-emlékmű gondolatomról. Egyikük, egy református atyafi »fogta« az ötletet, és néhány hét múlva üzenetet kaptam tőle: »Gyűjtést szerveztünk II. János Pál köztéri mellszobrának elkészíttetéséhez.« Örültem az üzenetnek, különösen pedig annak, hogy éppen egy református buzgólkodik a pápa emlékműve körül, akit én is szívemből tisztetek, és szinte naponta hozzá fordulok a különféle problémák és ügyek kapcsán. A múlt hét végén kaptam a hírt: elkészült a szobor, ami azt is jelenti, hogy sikeres volt a gyűjtés. Már ki is jelöltem a helyet, hová kerüljön. A templom, az iskola és a plébánia közösségi háza által behatárolt területen, hiszen a pápa nem csak nagy békeszerző volt, őrá a fiatalok is felnéztek, akiket szívesen látogatott, és amikor ő a súlyos betegsége miatt már nem mehetett hozzájuk, a fiatalok vonultak Rómába a Szent Péter térre, hogy láthassák, hogy találkozhassanak vele. II. János Pál pápa 2005. április 1-jén, egy nappal halála előtt, rövid üzenetben búcsúzott tőlük, szeretett fiataljaitól: »Eddig én kerestelek titeket. Most ti jöttetek hozzám. Köszönöm nektek!«

Mintha csak megidézte volna Jenő atya a történelmet. A pillanatok történéseit, amelyek sokszor az életet jelentették... Úgy is

mondhatnánk: embernek lenni/maradni az embertelenségben, minden (értelmetlen) háborúban, de az utána következő években is.

– Édesapám története, aki nem vett részt az öldöklésben, tovább gyűrűzött. Elérve a nyugdíjkorhatárt, kénytelen volt szembesülni a következményekkel. Abban az időben létezett egy érvényes jogszabály, miszerint aki háborúban volt, az kedvezményes nyugdíjat kap. Voltak is édesapámnak papírjai, de a leszereléskor azokat Zentán eltépte egy katonatiszt, amikor behívták mindazokkal együtt, akik hazatértek a frontról. Azzal indokolták, hogy kapnak majd megfelelő papírokat. Ezeket édesapám sohasem kapta meg, nem is foglalkozott vele mindaddig, amíg nyugdíjjogosult nem lett. A kitöltendő úrlapon volt egy kérdés a háborúban való részvételről, amelyet ő nem tudott igazolni... Neki az volt a szerencséje, hogy a belgrádi Katonai Levéltárban megtalálták a vonatkozó dokumentumokat, hogy a Petőfi-brigád tagjaként került katonakórházba, így megkaphatta a nyugdíjat. Gyerek voltam még, nemigen fogtam fel ennek a jelentőségét. A másik, ami még emlékezetes számomra, amikor édesapám beadta az ipart, egy ideig nem volt betegbiztosításom, ezért írtak rám a szüleim egy kis földet, ami után földműves-biztosításom lehetett. Megmosolyogtatott később, mivel ez beszámítódott a „munkaéveimbe” a nyugdíjnal. De fiatalon, diákként az furcsa volt, hogy földműves-biztosításom van. Emlékszem, amikor teológiára jártam, volt egy kisebb műtétem. Rám is csodálkoztak a gyakorlaton lévő egészségügyi középiskolások, amikor belekotyogtam a „szakmai” beszélgetéseikbe, mert a beteglapomon az állt: földműves... A főnövrke persze mindjárt mondta: „Tudjuk, maga kicsoda.” A nyári szünetekben azért besegítettem ténylegesen is a földművelésébe, a kapálásba, a szőlőben is, eleinte nagyapámmal. A szüleim, nagyszüleim példáján tanultam meg megbecsülni és szeretni a munkát, ami jól jött a későbbiek során, és még ma is sokat jelent. A teológia befejezése után, 1975 márciusában Zentagunarason, majd Becsén, a belvárosi templomunkban voltam káplán másfél évig, utána kerültem Tóthfaluba. A beszélgetésünkkor a püspök atya mondta, hogy gondoljam meg, elfogadom-e a szolgálatot a tanyavilágban élő híveink között és Oromon is. Ilyesmit nem szoktak

mondani a püspökök, de ő azt is hozzátette: „Jó és szorgos hívő emberek, családok élnek azon a vidéken, meg fogod szeretni.” Egy kicsit érdekldtem a beszélgetésünk után a paptársaimtól és másoktól, hiszen ismeretlen volt számomra ez a táj. A püspök atyától tudtam azt is, hogy nem egy-két évre szól majd a szolgálatom.

Másfél év múlva, 2027-ben lesz fél évszázada, hogy ténylegesen is tóthfalusivá vált, ha szabad így mondanom.

– Itt, ebben a környezetben a kezdetektől folyamatosan omlottak le bennem a láthatatlan „falak”. Bizonyos értelemben zárt világban éltem a teológián. Élcélődtek is velem emiatt az évfolyamtársaim. Még az Arkhimédésszel kapcsolatos római katonához fűződő mondást is tréfálkozva emlegették. Tény, hogy szerettem a könyvekkel barátkozni, gépelni a jegyzeteinket... Ebből a zárt világból tettem meg az első lépést, amikor idekerültem Tóthfaluba.

Több alkalommal utalt Boros László Reményből élünk – A keresztény ember jövője c. könyvére. A szerző szerint minden cselekvésünkbe bele van kódolva a remény.

– Még teológus koromban olvastam a könyvét, és mindjobban meghatározta/meghatározza szolgálatomat. Az idő múlásával összefolynak az évek, amelyekben minden volt, de a hitünk táplálta remény – olykor a nehézségek árán, de – meghozta a gyümölcsét.

Az aranymisémen (szeptember 13.) a homíliámban hálát adtam a Jóistennek, hogy ezt a kort megérhettem, hiszen ez már kegyelem. A magas kornak a szépsége az, hogy az ember visszapergetheti az évtizedeket, és felfedez olyan szé-

pet, amit húsz-harminc évvel ezelőtt még nem érzékelt. Annak idején négyünket együtt szentelt fel a püspök atya. Idén hárman ünnepeljük ezt a jubileumi évet, sajnos barátom, Bunford Vilmos 2014-ben elhunyt. Hiszem azt, hogy az égiek karában énekelve együtt ünnepelt velünk.

Pesznyák Béla és Savelin Zoltán plébánosokkal rá is emlékeztünk. Az aranymisémen egy kedves történetet is megemlítettem a gyermekkoromból. Ajándékba kaptam egy kis keljfeljancsit. Bármerre fordítottam, megbillent, próbáltam lefektetni, mindig visszapattant, dülöngélt egy kicsit játékosan, aztán „talpra állt”... A későbbiek során, ha gondok adódtak, hallani véltem a lelki biztatást: Kelj fel, és menj tovább! Visszanézve: elég csak körülsétálni a faluban, az itt élőkkel együtt visszaköszön mindaz, amit együttes erővel megvalósítottunk, Isten oltalmával, cselekvő szeretettel. Ezért nem törhetett le a pillanatnyi kudarc, a sikertelenség vagy éppen az emberi gyarlóság.

A naplójában – más vonatkozásban – hasonló gondolatokkal találkoztam (52. o):

„Ha visszatekintek a közeli és távoli múltamra, érdekes összefonódásokat fedezek fel, amik, és ezt meggyőződéssel vallom, nem a vak véletlenek »hozadékai«. Abban az időben a körülmények úgy hozták, hogy újmisémet a Jézus Szíve-templomban (Zenta, 1975) ünnepelhettem. Lelkipásztori szolgálatom, és most már biztosan állíthatom, életemnek nagy hányada Szűz Mária és Szent József tiszteletére épült templomokhoz kötődik. Mindez különösen mély lelki élményt hagyott bennem, különösen, amikor az elmúlt héten a papság évének záróünnepségén részt

vehettem a Jézus Szíve tiszteletére emelt egyik templomban. Habár többször is voltam ebben az istenházában, igazából csak most tűnt fel a megélés erejében az, hogy Úr Jézus Szíve-oltárkép mellett jobb és bal oldalon egy-egy szobor van: jobb felől Szent József karján a kis Jézussal, bal felől Szűz Mária szintén karján a gyermek Jézussal. Életemnek ez a három kötődése Jézus Szívéhez, Szűz Máriához és Szent Józsefhez itt találkozott, az ünnepi szentmisén, ahol – hogy egy kicsit patetikus is legyek – rólunk, értünk szólt ez az ünnep. [...]

Szentatyánk a papság évének befejeztével a Szűzanya oltalmába ajánlotta a papságot. Ebből a számomra annyira szép imából idézek egy részletet, amit különösen most szívembe óhajtok zárni: »Nem csak szavakkal, hanem életünkkel akarjuk alázattal ismételni napról napra a mi 'íme, itt vagyok' válaszunkat. Általad vezetve, az Isteni Irgalmasság apostolai szeretnénk lenni, akik örömmel ünneplik mindennap az oltár legszentebb áldozatát, és akik örömmel szolgálják azokat, akik a Kiengesztelődés Szentségét kérik. Kegyelemnek Szószólója és közvetítője, aki egészen elmerültél Krisztus egyetlen, egyetemes közvetítésében, kérj Istentől számunkra teljesen megújított olyan szívet, mely szereti az Istent teljes erejével és szolgálja az emberiséget, ahogyan azt te tetted.«.

Tóthfalu és a Munkás Szent József-temploma, amely az idén ünnepelte felszentelésének 100. évfordulóját, jelentősen megváltozott az elmúlt évtizedek folyamán... Valójában nem is volt önálló település, amikor Ön idejött, mivel az oromhegyesi helyi közösséghez tartozott. A helybeliek 1993-ban népszavazással döntöttek arról, hogy önállósulnak, és a helységet hivatalosan is Tóthfalunak nevezik el falualapítójukról, templomuk építőjéről, Tóth Józsefről. Ezzel kapcsolatban kevés információt találhatunk.

– Valóban. Sokáig nem volt önálló település. Akkoriban inkább tanyavilágnak számított. Addigi életemhez, lelki életemhez viszonyítva belepoty-tyantam egy egészen más, egy kissé frusztrált világba. Legalábbis én, fiatal papként, kétéves káplánsággal így éreztem. Tóthfalu szinte egy utcából, zsákutcából (gyakran emlegették így) állt, a félig kész plébániaépülettel... Gyakran gondoltam Lajos atyának, a zentai Szent Ferenc-templom plébánosának a megnyugtató, szinte a jövőt elővetítő szavaira: „Nagyszerű emberek laknak arrafelé.” Zárt közösségben, igaz, ahogy magam is megtapasztaltam, ami részben hátráltatott, de

A 2024-ben megjelent napló címlapja

segített is a terveink megvalósításában a későbbiek során. Ideérkezésemkor a tetőszerkezetet kezdték felrakni éppen, ezt munkaakciókkal, szakmai segítséggel együtt fejeztük be. Utána következett a templom felújítása. Még a Franciaországból szabadságra hazajött falubeliek is kivették részüket a munkából, velünk együtt. Ott voltam én is, azt tettem, amit éppen kellett, hiszen nem volt számomra idegen a kétkezi munka. Ez a lelki megerősítésen túl fokozta a bizalmat köztem és a helybeliek között.

Az aranymisémen elmondtam azt is, hogy nem kértem ezt a helyet, a püspök úr helyezett ide, mint ahogy akkor mondta, nem egy-két évre... Istennek hála, kérésemet, hogy álljanak mellém, a híveink megfogadták, akkor is, és most is. Volt, amikor 30-40-en is részt vettünk egy-egy munkaakción, ennek látszata is gyorsan megmutatkozott. Három évvel ideköltözésem után, 1980-ban elkészült az új plébánia épülete. Miután átköltöztem, a helyiek azt tanácsolták, bontsuk le a Tóthkúria épületét. Valahogy nem tudtam megbarátkozni a gondolattal, hogy a falualapítónk nyári

lakként használt, 1888-ban épült rezidenciáját lebontsuk. Végül megvalósult a javaslatom; hogy hagyjuk meg, újítsuk fel, bővítsük ki, töltsük meg tartalommal, alakítsuk át lelkiségi házzá. Jöttek is a gyerekek; általános és középiskolások, évente 200-300-an vettek részt a különböző foglalkozásokon. A '90-es években, amikor lazult a rendszer, a keresztyénységünket, a nemzeti értékeinket, identitásunkat mind kifejezőbben tudtuk nyilvánosan is vállalni. Ilyen szellemben különböző táborokat szerveztünk: hagyományápolókat, versmondókat, népzeneieket. Azt vallottam, és vallom ma is, hogy a templom értékeit vigyük ki a templom falain kívülre. Kicsi koruktól érezzék át a gyerekek a keresztyén közösség összetartó és megtartó erejének szellemiségét. A nehéz időkben elhintett mag lassan-lassan meghozza gyümölcsét. Általában azt szokták mondani, hogy a „nagy tervek termését majd más aratja le”. Istennek hála, a helybeliekkel együtt örülhetünk az aratásnak. Újra vonzóvá lett a falunk, vannak, akik visszatelepülnek, és ezzel ismét növekszik lakosaink száma. Azok a gyerkőcök, akik idejártak népzenei táborba, most oktatóként jöttek vissza. Azok a fiatalok, akik részt vettek a lelki gyakorlatokon, most már szülők, nagyszülők. A gyerekeik jönnek most a foglalkozásokra, hittanra, ministrálni... Ez megnyugtató örömmel tölt el.

A Kaszap–Nyers-émlékszoba

Keveset tudunk a Kaszap István Kollégium és a Nyers István Akadémia Sportegyesület névadójáról és magáról az intézményről. Kérem, mondja el, kik voltak ők, és miért rájuk esett a választás.

– Az én ötletem volt Kaszap István. Jezsuita rendi novícius volt. Hite, kitartása a tanulás-

ban, a sportban példamutató lehet diákjainknak. Nyers István nevét mások is ajánlották. Kiváló focista volt. Milánóban is játszott, az olaszok az Internazionale egykori gólkirályaként emlékeznek a magyar futball legendájára. Felesége szülővárosához, Szabadkához is fűződik kötődése. Az ő kérésére költöztek Szabadkára 1980-ban. Mindkettőjük neve sajnos szinte feledésbe merült. Úgy gondoltam, ismertessük meg a diákjainkkal életútjukat, hiszen lelkileg is erős, sportszerető keresztyén egyéniségek voltak. Méltóságteljesen küzdöttek meg mindketten a különböző akadályokkal. Úgy vélem, diákjaink példaképei lehetnek. Az emléknapijukon megemlékezünk róluk, minden évben lerójuk a diákjainkkal együtt a kegyeletünket Nyers István családi sírjánál Szabadkán. Nagy álmaim voltak, és vannak még mindig. Annak idején rádöbbsentem arra, hogy nagyon sok tehetséges fiatalunk van vidékünkön. Többen részt is vettek a tehetség-gondozó nyári táborainkban. Eleinte egy egyházi általános iskolában gondolkodtam. Ettől óva intett a püspök úr, mondván, hogy azt fönn is kell tartani. [Ennek története az Aracs XIV. évfolyamának 3. számában.] Én ma is úgy gondolom, hogy a keresztyén szellemiségű általános iskolai oktatásra is szükség lenne. Legalább adva lehetne a szülőknek a választás lehetősége. A tizenvalahány évnyi tapasztalatom azt mutatja, hogy azok a gyerekek, akik rendszeresen részt vettek a táborokban, vagy a kollégium lakói voltak, örömmel jönnek vissza felnőtként a gyerekekkel együtt. Már ezért is érdemes ilyen intézményben gondolkodni. És hát ehhez kapcsolódik az akadémia, a sportegyesület is. Ha már nem sikerült az eredeti elképzeléseinket megvalósítani az iskolával, tehetséggondozó VII., VIII. osztályokkal, valamint a felzárkóztató előkészítővel kapcsolatban. Lehet, hogy én voltam túl idealista. A kollégiummal igyekeztünk az igényekhez igazodni. Nyitottak vagyunk a sporttal együtt mind a társadalmi, mind a reál tanintézményben tanuló diákok felé. Célunk között van a szakmák megszerettetése is. Jó és képzett szakemberekre van szükség. Elképzeléseinkből nem minden úgy valósult meg, ahogy szeretettük volna. Az akadémián a foci mellett van röplabda is. A kollégiumban jelenleg 62 diákunk lakik.

Honnan, mely helységekből jöttek a diákok, mennyit kell fizetniük a teljes ellátásért? A középiskolások mellett vannak általános iskolások is? Hogyan oszlik meg az arányuk?

– Csókáról, Szanádról, Törökkanizsáról, Magyararkanizsáról, Adorjánról, Oromhegyesről, Oromról, Zentáról jöttek többnyire a diákjaink. Közülük vannak, akik csak edzésre jönnek, az ő utaztatásukat is mi oldjuk meg, hozzuk, visszük őket. A bennlakásos, kollégiumi diákjaink összesen tizennégyezer dinárt fizetnek a teljes ellátásért, ebben benne van az utaztatásuk is az iskolába. Jelenleg három általános iskolás lakik a kollégiumban, a többi középiskolás. Magyararkanizsára, Zentára néhány középiskolás jár, a legtöbb tanulót az idei tanévben a szabadkai középiskolákba, gimnáziumokba utaztatjuk. A diákok számát illetően átbillent a mérleg Szabadka felé. A korábbi években Magyararkanizsa vitte a pálmát. A két húszszemélyes busz, a két nyolcüléses autó, valamint egy személygépkocsi napi menetrendjét jól meg kell határoznunk, hogy a diákok időrendjéhez igazodjunk. Az edzések is általában úgy vannak, hogy azok a tanulási idő mellett felüdülést, kikapcsolódást jelentenek. A kollégiumi házirendnek serkentő hatása is lehet a diákok számára. A jeles (4-es) átlag feletti tanulók a saját szobájukban tanulhatnak. A többiek a tanulószobában. A jutalmazásnak van még egy lehetősége. Ez a kollégiumi élethez kötődik: magaviselet, rendrakás, takarítás a szobában stb. Minden diákunk 100 pontról indul, ezt teljesítménytől függően gyarapítani (jó cselekedet) és csökkenteni (rendetlenség, hanyagság miatt) is lehet. Ha valaki 0 pontra zuhan, azt két hétre hazaküldjük gondolkodni. Ez alatt az idő alatt egyedül kell megoldania az iskolába járást. Tavaly csak egy ilyen esetünk volt. A csúcsteljesítmény 200 pont felett van, ezt külön is elismerjük. Az idén a kollégiumunkból 17 diákunk részt vehet a jutalomkiránduláson Rómába (október 11–17-ig), a szentévi zarándoklat alkalmából. A 17 kollégistából 14 válogatott focista. Ők focimérkőzést is játszanak (15-én, délután 15 órától) a pápai gárdistákkal. Szabadkai püspökségünk területéről összesen 50 tanuló utazhat. Nagy elismerés számunkra, hogy ebből 17-en a kollégiumunkból érdemelték ki a részvételt. A szentévi zarándoklatot minden 25. évben szerve-

zik meg. Az idei 2024 karácsony estéjén, szentmisén, a Szent Kapu megnyitásával kezdődött a Szent Péter téren, és Urunk megjelenésének főünnepén, vízkereszt napján, 2026. január 6-án a Szent Kapu bezárásával fejeződik be a Szent Péter bazilikában. Addig minden hónapra megvan az előre megtervezett zárandoklatok rendje. A gondokkal küzdő vagy családok nélküli gyermekekkel külön, szociálisnak, humanitáriusnak is nevezhető programmal foglalkozunk. Ezek a gyermekek nem a kollégiumban laknak, hanem velünk a plébánián, szinte családi környezetben. Tudjuk, hogy mi nem helyettesíthetjük a saját családjukat, de arra törekszünk, hogy szeretetteljes keresztény környezetben nevelkedjenek. Esetenként szükség van szakember, pszichológus véleményére is a lelki segélynyújtás mellett. Jelenleg hat kisgyermek tartozik a nagycsaládunkhoz, ők tőlünk járnak iskolába is. A korábbi nemzedékek már kirepültek a fészekből, vannak, akik családot alapítottak, és úgy látogatnak meg bennünket, mintha hazajönnének. A szereteten, a tiszteleten túl isteni kegyelemmel, ez mindenél többet mond. Ennyire egyszerű lehet kis lépésekkel építeni, erősíteni nemzeti közösségünket, amelyben mindenki, minden egyes személy – még a peremre sodródott is – számít. Ezek a kis lépések a gyerekeknek is, és nekünk is, akik hozzájárulhatunk mindennapjaik alakításához, sokat tanítanak. Csak szeretettel kell nevelni, oktatni őket. Tapasztalatból tudjuk, csodára képesek ezek a szeretetre vágyó, befogadott lelkek. Volt idő, amikor több diák járt tőlünk a plébániáról és a kollégiumból a helyi általános iskolánkba. Ezzel kapcsolatban van egy fájó pontom. Vanak szülők, akik a hetedikes, nyolcadikos gyerekeiket átviszik Magyarországra, hogy „könnyebb” legyen nekik, mert majd ott járnak középiskolába, ott folytatják tanulmányaikat... Ezek a jelenségek elszomorítanak, mert a gyerekek kiszakadnak addigi közösségükből, a megszokott életritmusukból.

A plébánia a béke melletti keresztény elkötelezettségét jelezte a megpróbáltatások terhelte '90-es években azzal, hogy helyet adott az akkoriban alakult humanitárius, emberjogi, háborúellenes civil szervezetek hétvégi szemináriumainak. Azért tudom, mert

Teleki Júliával részt vettünk ezeken. Én akkor jártam először Tóthfaluban. A Nők Feketében és más emberjogi szervezetek pl. 1996-ban, majd 2007-ben, az oromhegyesi erőszakmentes háborúellenes megmozdulás 15. évfordulóján itt tartottak megemlékezést. Kevés kivétellel ezt a médiumok meg sem említették. Csupán annyit, hogy Oromhegyesen és Tóthfaluban volt...

– A délszláv válság idején még inkább arra törekedtem, hogy a hitre alapozott cselekedet határozza meg a mindennapjaimat. Valamelyest megnyugtatólag hathatott ez a híveinkre, a vidékünkön kétkedések, félelmek közepette élőkre. Ezért gondoltam úgy, helyt adunk a megkeresésnek. A régi kollégiumunkban voltak ezek a rendezvények. Nem mi voltunk a szervezői, mi a szállást és az ellátást biztosítottuk a számukra. Gyűjtéseket is szerveztünk, hiszen a mozgósítások elleni tiltakozásban nagyon sok oromhegyesi, falunk- és környékbeli lakos is részt vett, nők és férfiak egyaránt. Kemény időszak volt az... Összefogva ott segítettünk, ahol tudtunk. Például Zentára, a kórházba rendszeresen 250-300 liter tejet vittünk hetente. Gondoskodtunk a szegényekről, az idősekről. Közben aggódtunk a fiataljainkért, azért, hogy elfogy, elöregedik a falu... Azok a programok, amelyeket akkor megálmodtunk, részben megvalósultak az évek múltával, lassan meg is hozták az eredményeiket, és most már itt marasztalják, még jobban visszacsalogatják az elköltözött fiatalokat.

Májusban, a falu napján, a Munkás Szent József-templom felszentelésének 100. évfordulóján itt tartotta a Vajdasági Magyar Helytörténeti Társaság a tavaszi összejövetelét, amelyen magam is részt vettem. 18 év telt el azóta, hogy legutóbb Tóthfaluban voltam. Ez alatt az idő alatt óriásit változott a falu. Nem véletlenül nevezik gyöngyszemnek, ékszerdoboznak.

– Nincs olyan település, amelyben nem lát szik, nem mutatkozik meg: mit lehetne tenni, mit lehetne jobbítani, a tudást hogy lehetne összekapcsolni a gazdasággal, a vállalkozásokkal, a turizmussal. Tóthfalu az egykori zsákutcából egy élhető, szerethető közösség lett. A délszláv válság idején többen javasolták a bezárkózás elhá-

rítására, a közérzet javítására, hogy próbálkozunk testvértelepülési kapcsolatokat teremteni a Kárpát-medencében. Először a Tóth előtag alapján keresgélünk. Most már 7-8 településsel működünk együtt Erdélyben, Kárpátalján, a Felvidéken. Sikerült oldanunk a feszültséget, a félelmet a faluban ezáltal, még a háborús évek alatt. Noha áttörést jelentett, mégis voltak, akik megkérdőjelezték a jelentőségét. Az érveink igazolták nyitási törekvéseinket, mert az élet megy tovább.

Ezt a célt szolgálták (volna) az első kerekasztal-beszélgetések Tóthfaluban, majd az első délvidéki/vajdasági értelmiségi találkozó 1994. február 24-én, jelképesen jégtörő Mátyás napján, a második Zentán, a harmadik Szabadkán és a negyedik, a tizedik évfordulón, 2004. március 24-én ismét Tóthfaluban. És ezzel megszakadt egy sokat ígérő folyamat. Véget ért anélkül, hogy létrejött volna egy nemzeti minimum egész nemzeti közösségünk szülőföldön való megmaradása, gyarapodása, fiataljaink emberhez méltó életének szavatolása érdekében. Ön azt szeretne volna, ha a harmincadik évforduló alkalmából az előzőekhez hasonló találkozót tartanának. Miért nem valósulhatott ez meg?

– Az első kerekasztal-beszélgetés, az értelmiségi találkozó óriási jelentőségű volt. Három napon át számos előadás, érvelés hangzott el. A pozicionált értelmiségek részéről is. Más az, amikor szemtől szembe mondjuk el azt, amit gondolunk a nemzeti közösségeinket meghatározóan érintő problémákról. Noha primáris, érvényesíthető elgondolások születtek, de nem történt áttörés. Nagy kihívások napjainkban is vannak, de nem látom az értelmiség jelenlétét. Az első értelmiségi találkozóon is elhangzott olyan megállapítás, hogy ha az értelmiségi lelkiismeretesen végzi a dolgát, akkor ezzel állást is foglalt. Mások azzal érveltek, hogy emellett hangosan ki is kell mondani: milyen álláspontra helyezkedünk nemzeti érdekeink megvalósításáért. Én is azt vallom: ki kell mondani! Érvelésekkel kell(ene) eljutnunk egy közös állásponthoz, egy közös nevezőhöz. Úgy érzem, bizonyos értelemben a „nihil” uralkodik fölöttünk: se hideg, se meleg

a közösségünk egy részének a viszonyulása a létkérdéseinkhez. Ennek következtében az elfáultság lesz jellemző. Ezt lehet tapasztalni a fiataljainknál, amit fokozhatnak az okoseszközök. Ugyanakkor épp a kollégiumunk, az akadémiánk diákjaival beszélgetve azt is tapasztalom, lenne rá igény, és ezáltal esély is egy újabb, nagyobb méretű találkozó megszervezésére. Az ő fiatalos lendületüket, meglátásaikat kellene „összegyűrti” a mi tapasztalatainkkal, vagyis az idősebbeknek a véleményével. Úgy gondolom, csodálatos találkozó lehetne. Meg kellene találni a módját, és erről senkit se lehessen kizárni. Persze jól meg kellene fontolni, hogyan lehetne elérni, hogy minden célcsoport képviseltesse magát.

A társadalmunkat átható negatív energiák mögött nem látszanak a konkrét programok, törekvések. A más véleményt is meg kell hallgatni, de demokratikus kinyilvánítását érveléssel kellene megindokolni. S a valós vagy vélt igazamról meg kellene győződnöm a másik felet.

– Intézményesen és nem erőszakkal, és nem az utcán. Az rombolás, és nem vezet a probléma megoldásához. Másrészt sajnálom a fiataljainkat, akik végigszenvedték az elmúlt tanévet. Néhol be sem engedték őket az iskolába, pedig csak szerettek és akartak volna ott tanulni. És ebben akadályozták meg őket. Szerintem fel kellene karolni őket, valahogy segíteni nekik, hogy valamelyest pótolni tudják az elmulasztottakat. Ha kicsiben, de mi itt a kollégiumban megteszünk mindent, ami a lehetőségünkben áll. Hitel, reménnyel és szeretettel. Általában meghallgatom az embereket. A jó ötleteket figyelembe is vesszük, jöjjenek azok bárki részéről; kereszténytől, mástól, párhovatartozástól függetlenül. Falunk szintjén eddig így tudtunk megoldani minden problémát, amelyből nem volt kevés az elmúlt több mint három évtized folyamán, amióta önálló a településünk, és a majd fél évszázados szolgálatom során.

A számos díj, kitüntetés Önnek és Tóthfalunak is elismerést jelent: az Aracs-díj, Magyarkanizsa Pro Urbe díja, a Mocsáry-díj, a Magyar Érdemrend tisztikeresztje, a Ke-

resztény Kulturális Akadémia Cornelius-díja; az idén pedig Magyar Életfa díjjal és Parma Fidei – Hit Pajzsa díjjal bővült a sor. Ez utóbbit azok az élő egyházi személyek kaphatják meg 2002 óta, akik a kommunista diktatúra idején is hűségesek maradtak hitükhöz és magyarságukhoz. A nehéz időkben, a megfélemlítés és üldöztetés ellenére életvitelükkel példát mutattak hittestvéreiknek. A díjat Horváth Béla volt országgyűlési képviselő és a néhai Gyurkovics Tibor Kossuth-díjas költő alapította. A díj kísérelő oklevelében olvashatjuk: *„A kommunizmus áldozatainak emléknapja alkalmából alapított Parma Fidei – Hit Pajzsa-díj 2025. évi határon túli kitüntetettje Ft. Utasi Jenő atya tóthfalusi plébános, a délvidéki kommunisták által elkövetett népirítás egyházi áldozatai emlékének megőrzője, ápolója. Életútja, hitvallása, magyarságtudata és hazaszeretete méltóvá teszi ezen kitüntetésre.”*

Megindoklás és méltatás is egyben. Mélyen megérinti az ember lelkét. Felemelők lehetnek azok a pillanatok, amikor a templom ünnepi miséjén dr. Horváth Bélától, a díj alapító tagjától és Sajgó Szabolcs jezsuita szerzetestől, a díj kurátorától átvette a kitüntetést Jenő atya.

– Megható volt... A sorsközösség vállalása számomra mindmáig felelősség. Az egyszerű kisemberek is mindjobban kezdtek megbízni bennem, városi emberben. Velük együtt összefogva értünk el mindent. Ezen a hálaadó szentmisén és az aranymisén is velem örültek. Többen el is érzékenyültek. Nekem sem volt mindegy. Édes teher is egy kicsit. Az emberek megbíztak bennem. Egy kicsit szorongással viszem ma-

gamban, hogy az emberek a jövőben sem csatlódnak bennem... Minden elismerés, amit kaptam, egyben elismerés az itt élőknek. Számomra különösen kedves az Aracs-díj. Nagyon sajnálom, hogy ennek, támogatás híján, meg kellett szűnnie. Úgy érzem, mindmáig nem kapja meg a megérdemelt elismerést nemzeti közösségünk-től az Aracs Társadalmi Szervezet, illetve utódja, az Aracs Alapítvány. Méltatlanul, és emiatt be sem került a kiemelten támogatott intézmények, illetve közösségek sorába... Mi továbbra is csak tettük a dolgunkat, ahogy és amikor lehetett. 2012-ben elsőként állítottunk szobrot Szabó Dénesnek, Tóthfalu első plébánosának, mártír papjának, akit elhurcoltak, a magyarkanizsai városháza pincéjében megkínóztak, és innen vitték el kivégezni, ártatlanul. Nem volt nemzetgyűlölő, és mégis a megtorlás áldozata lett. A kemény időkben is helytállt mindenkéért. A jó emberek a háború vége felé menekülésre biztatták, de ő azt ismételtette: marad, nem vétett senki ellen, inkább segített, mintsem ártott. Egyre azt mondogatta: plébánosként a hívek mellett a helye. Mégis megalázták, megkínózták a kivégzése előtt... Emlékhelyét Huzsvár László nyugalmazott bányászati megyés püspök úr áldotta meg... Szomorú az is, hogy sem az ő, sem Tóth József földbirtokos, falualapító emlékére tervezett szoborra nem kaptunk támogatást a magyarkanizsai községtől, ahova tartozunk. Tanulságos, példamutató szolgálatuk a közjóért napjainkban is, igaz, megváltozott körülmények között, de figyelemre méltó lehet. Egyébként is azt tapasztalom, hogy kisközösségben még mindig meghatározó a vezetők és a papok szolgálata, együttműködése a falu fejlődésének, a helybeliek életminőségének javítása érdekében. Városokban, nagyközösségben más, sokkal összetettebb a helyzet.

A második világháború után, a „törékeny béke” első hónapjaiban történt, jórészt a magyarokat, a németeket, köztük lelkipásztorokat ért megtorlások tabunak számítottak, tilos volt róluk beszélni. A '90-es évek elején kezdtek megjelenni az idős túlélők, a szemtanúk, a hozzátartozók első vallomásai. A feltárások, a kutatások is elkezdődtek... Több mint egy emberöltő távlatából mégsem tudatosult eléggé a közvéleményben a szem-

benzés elkerülhetetlensége. Önt hívóként, papként érte-e bántódás a szolgálata során azért, amiért nyíltan kiállt a kereszténységért, a hitéért, a magyarság közösségének megerősítésért?

– Megtörtént, hogy beszélgetésre hívtak... Azon gondolkodtam ilyenkor: mit akarnak, ebben az országban élek, szeretettel a közjőért cselekszem, miért kell engem gyanúsítgatni? Egy eset azért félelmet váltott ki a faluban. Visszagon-dolva: kemény helyzettel kellett szembesülnöm 1999 novemberében, amikor betörték a plébániára, pisztolyt szegeztek a fejemhez, négykézlábra kényszerítettek... A hátamon éreztem egy csizma talpát... Az arcomon nyoma maradt az erőszakoskodásuknak. Erről papírom is van – jegyez-te meg némi iróniával, mosolyogva Jenő atya. – Azóta sem tudom eldönteni: mi volt a céljuk? Rablótámadás, megfélemlítés volt-e? Minden-esetre nem mindegy, hátborzongató érzés, amikor fegyvert fognak az emberre. Megtörtént, hogy egy reggel taxiból kiszálló fiatalok ledöntötték a templomunk előtti keresztet. Az esetről nem szóltam, visszaállítottam. Figyelmeztetés volt-e, vagy „csak” a duhajkodók nem fértek a bőrükbe...?

Szentmisére szólít az estharang. Jenő atya körülvezet még a kúrián. Elsőként a Kaszap-Nyers- emlékszobába lépünk be. Ide gyűjtik,

itt állítják ki képeiket, a hozzájuk fűződő tárgyakat, de másokat is, amelyeket kapnak. A tőle megszokott humorral, de mintha csak magától kérdezné, halkan megjegyzi:

– Mostanában azon gondolkodom, mi legyen a sorsuk a kitüntetésemnek, elismeréseimnek, a tárgyaknak, amelyeket emlékebe kaptam. Tegyük a koporsómba? Ismerve a humorosságomat, az egyik paptársam tréfálkozva megjegyezte: „Ahhoz nagy koporsót kellene készíteni...” Talán egy emlékszobát kellene létrehozni... Szorongva gondolok erre is, mert mit mondanának az emberek, hogy még életemben emléket akarok állítani magamnak. Ez eszem ágában sincs. De tiszteletet érzek azok iránt, akik ezeket a kitüntetésekkel adták.

Egy Tóthfalu- emlékházban minden helyet kaphatna, akár itt a Tóth-kúriában. Ennek csírája szinte már adott az emlékszobával...

A kúriából átmentünk a diákok által birtokba vett templomba. A tanévnyitó szentmisét Utcai Róbert csantavéri plébánossal, Szabó Szepesi Csabával, Orom és Tóthfalu káplánjával együtt celebrálta Jenő atya. A szentmise végén elkészült a szokásos tanévnyitó csoportkép az oltár előtt.

(Az aranymisén a képeket Cseszkó Géza készítette, a tanévnyitó szentmisén pedig Böröc Anna.)

Szellemi fenyegetések árnyékában

Igen, fenyegetésekről van szó. Mégpedig olyanokról, melyekkel társadalmi szinten csak mostanában kezdtünk igazán megismerkedni. Nem csak a szaporodó erőszakos jelenségekre gondolok, melyek esztendő óta aggasztanak bennünket, hiszen elegendő csak a migránsok által elkövetett ilyen-olyan bűncselekményekre hivatkozni Európában, mint például lopott teherautókkal tömegbe hajtani, határkerítéseket rombolni, nemzeti ünnepeket, összejöveleteket megzavarni, templomokat meggyalázni, felgyújtani, papokat megölni, tanárokat lefejezni, nőket erőszakolni, iskolák munkáját bombariadók bevetésével riogatni és megzavarni, fizikai fenyegetésekkel megfélemlíteni. Nem folytatom, van még több „változat”. Évek óta az ilyen hírek zavarják meg hétköznapijainkat, s már jó ideje tapasztalhatjuk, hogy ezen fenyegető jelenségek ellen nem találtuk meg a gyógyszert, az ellenszert.

Ám nem pusztán csak fizikai erőszak és fenyegetések árnyékában élünk, hanem bizony verbális, szellemi fenyegetések is kísérik az életünket. Leginkább a fiatalokét. Ebből is van sok. Egy ideje hangoztatják már pszichiáterek, pszichológusok például azt, hogy az ifjúság veszélyben van. Fizikailag és szellemileg egyaránt. Nem kell mondani, hogy mindkettő nagy veszélyeket hordoz magában, mert nagy károkat okozhat, s az sem titkok, hogy a szellemi fenyegetések okozta károk éppoly súlyosak lehetnek, mint a fizikai fenyegetések által okozottak. Olvasom, hogy a serdülők nagy része – klinikai adatok ezek – akár napi hét-nyolc órát is képes képernyő előtt eltölteni. S ilyenkor egy kissé elnémul az ember. Mert az jut eszébe, hogy milyen családi és miféle szellemi élet az ilyen. A Bethesda Gyermekkórház szakemberei szerint a kisebbek sincsenek nagyon lemaradva. A cikkben, amelyet erről a jelenségről olvastam, az is kendőzetlenül benne

van, hogy a felnőtt társadalom felelőssége, ha nem veszi észre a változtatás, a prevenció, tehát a jelenség megelőzésének, megfékezésének a szükségességét. A hivatkozott írásban az is olvasható, s ez is elkéséríthet bennünket, hogy a gyerekek nem azért töltik képernyő előtt az idejüket, hogy elvégezzék az iskolai feladataikat, s ebben netán segítséget is kaphassanak, hanem pusztán a szórakozás a céljuk. Nos, ilyen jelenségeken elgondolkodva jut eszébe az embernek az, hogy a technika bizony ellenségünk is lehet. Ha rosszul használjuk. S hogy rosszul használjuk, azt a fentebb említett adat – a napi nyolc órát képernyő előtt ülő ifjúság – is bizonyítja. Még azzal is, hogy tudományos neve is van ennek a szokásnak: **„képernyő- és onlinefüggőség”**. Az újabb adatokat megismerve sajnos azt is hozzá kell tenni az eddig leírtakhoz, hogy a túlzott „képernyőfogyasztás” sok-sok betegségnek lehet az előidézője. És nem csak gyermekeknél! Ezeket nem sorolom, nemcsak azért, mert nem vagyok szakértője a témának, legfeljebb csak döbönt szemlélője, tapasztalója ennek a jelenségnek, hanem azért sem, mert a függőség kezelése sok-sok szakember együtt gondolkodását kívánja, kívánná meg. Már csak azért is, mert a képernyőfüggőség mellé odatehetjük az alkohol- és a kábítószer-függőség nehéz eseteit is. Tehát tanárok, pszichiáterek, pszichológusok, orvosok, művészek, szülők együttes munkájára van, volna szükség.

Ugyanakkor az, hogy nevet adtunk ennek a jelenségnek, de nyugodtan mondhatjuk betegségnek is, már némi eredmény, hiszen a név, a névadás mindig is fontos volt az emberek életében. Mert arra szolgál, hogy vele személyeket és jelenségeket azonosítsunk. Meg arra is, hogy érthetőbbé tegyük például ezeket a betegségeket, jelenségeket. Nem hinném, hogy tévedünk,

ha azt állítjuk, hogy kortünetek ezek a kortünetek, és ha terjedőben vannak, az nem sok jót ígér. Döbbenet olvasom, hogy a szülőknek azt ajánlják, hogy a gyerekek hároméves kor alatt ne nézzenek képernyőt. Az ember azt hinné, hogy ez magától értetődő, de ha nem értik a szülők, legalább kérdezzék meg a szakembert, ő nyilván érthető magyarázatot ad arra, miért is ne nézegessen gyermekük egy-, két- vagy hároméves korában tévé- vagy számítógép-képernyőt.

Lassan tehát úgy érezhetjük, hogy a kortünetek bizonyíthatóan kortünetekké váltak immár, és ez meglehetősen aggasztó, már csak azért is, mert van belőlük bőven. Hagyjuk most a képernyő- és online-függőséget meg a drogot, alkoholt is, mert zaklatott korunk „kitermelt” egyéb nehézségeket is. Szellemi fenyegetések is sújtanak bennünket, miként rövid írásom címében is utaltam rá, s elsősorban arra céloztam, hogy az agresszió, az értelmetlen agresszió is jelensége lett életünknek. Nem kicsit, nagyon. Szakkönyvekben is olvashattuk, hogy túlsúlyba kerültek mindennapjainkban az agresszivitást sugárzó játékok, könyvek, filmek és reklámok, de agresszivitást tapasztalhatunk az utcán vagy egy-egy közlekedési eszköz utasaként is. Miért váltunk agresszívvá? Mi ellen is lázadunk? Mi erre a magyarázat? Nos, évekkel ezelőtt már töprengtem a válaszon, de nem találtam meg, viszont egy kedves, sajnos már néhai barátommal, aki klinikai szakpszichológus volt, és ezen belül agressziókutató, több alkalommal is beszélgettünk erről a jelenségről, mi több még jó néhány riport is született arról, miért szaporodik a bűnözés, az erőszak, az agresszió, a deviancia. A barátomnak ugyanis pszichológiai szakterülete volt az agresszió kutatás, a deviáns viselkedés, a bűnözők világa, a bűnügyi agresszió és az emberölés lélektana is. Sőt, még a reklámok agresszív hatásáról is írt szócikket. Előrebocsátom, hogy hajdani beszélgetéseink több mint húsz esztendővel ezelőtt zajlottak, néhány közülük a Magyar Rádióban is elhangzott, s mindjárt az első riportban szakpszichológus barátom első mondata az volt, idézem: „Előrebocsátom, a magyar ember nem agresszív.” Egy kissé meglepődve kérdeztem tőle, ugyan honnan lehet biztosan megállapítani, hogy a magyar ember nem agresszív. A

válasz így szólt: nemzetközi összehasonlítások léteznek szép számmal, s megnézhető, hogy a magyar ember nemzetközi viszonylatban hol szerepel a bűnözési statisztikákban. Még középen sem vagyunk! Állította ő. És még sok érdekességet is mondott. Például, hogy ismert tény, a kriminológiából tudjuk: a tények és a közhangulat bizony nem függ össze. Magyarországon azokon a helyeken, például a nagyvárosokban, ahol magas a bűncselekmények elkövetésének száma, az emberek nem érzik magukat annyira veszélyeztetettnek, mint vidéken, ahol sokkal alacsonyabb. Ez a média hatása, tette hozzá. „Azért érzi magát jobban veszélyeztetettnek a vidéki, mert kisebb közösségben él, és ha hazamegy, a televízióban látja, ezt is megölték, azt is megölték. Vagy tízszer elisméltik ugyanazt, és akkor ez egy kicsit soknak tűnik. Ráadásul a brutalitás van kiemelve. Ez a durvaság már komolyan sérti az emberek közérzetét, közhangulatát. Remélem, elér egy olyan hatást, hogy tegyünk ellene valamit. Személyesen mindent megtennék a szelídebb Magyarországért.”

Ezek a mondatok, miként fentebb említettem, több mint húsz éve hangzottak el. Nem tudom, ha élne a barátom, milyen következtetést vonna le a jelenlegi időszak agresszív jelenségeinek, tegyük hozzá, világjelenségének a megtapasztalásából. Azt semmiképpen, hogy javult volna a helyzet. A világ nemhogy nem lett szelídebb, inkább agresszívvá vált. Én azt vontam le, hogy valamennyi vele folytatott beszélgetésünkben a fizikai erőszak szerepelt agresszióként. Ma már különösnek tartom, hogy a verbális agressziót, amely ez idő tájt már állandóan jelen van az életünkben, akkoriban még alig észleltük, legalábbis nem oly mértékben, mint amennyire napjainkban tapasztaljuk. A barátom azt is mondta, hogy a gyilkosok viselkedését, élettörténetét megismerve azt állapították meg, hogy szinte minden esetben egy-, két- vagy hároméves korukban végzetes agresszió érte őket. Felnőttkorukra meg gyilkosok lettek. Kértem tőle konkrét példát erre. Idézem, amit mondott: „Angliában volt egy tömeggyilkos, akiről kiderült, hogy a szülei már-már szadista módon kínozták. Később ez elfelejtődött, de az attitűdje megmaradt: bosszút állni a világon! Nehéz egy ilyen embernek azt mondani, ne gyilkoljon, hiszen ő »csak« bosszút áll.

Egy ilyen család történetében rendszerint végig lehet követni az agressziót. De mindennek lehet organikus oka is. Ismertünk olyan gyilkost, akiről kiderült, hogy lelőtt vagy harminc embert, korábban járt pszichiáterhez, jelezte, hogy ölni fog, csináljanak vele valamit. Érezte az agresszív feszültséget, a kényszert. Próbálták kezelni, a végén kiderült, hogy agydaganata volt, az agynak pont azon a helyén, amelyik az érzelmeket vezérli. Ez egy szélsőséges eset, persze.”

Tény, hogy minden emberi cselekedetnek, de bármely más jelenségnek is van indítóoka, magyarázata. Így vélhetően van oka az egyre nyilvánvalóbb agresszióknak is. Barátom annak idején elmondta, hogy nemrég fejezett be egy toleranciavizsgálatot. Ennek az egyik része volt annak a reklámkampánynak az elemzése, amelyre vélhetően sokan emlékeznek még: Tégy az erőszak ellen! Tégy a gyűlölet ellen! Ez sok embert feldühített: miért én tegyek, miért nem te teszel? Miért figyelmeztetsz? Ennek a kampánynak csak annyi haszna volt, hogy ránk mutogatott: te nem teszel a gyűlölet ellen! Tehát szégyelld magad, holott honnét tudja a plakátkészítő, hogy kit kell figyelmeztetni, kit meg nem? Valószínűleg sokakat foglalkoztat, s már régóta, hogy vajon miért van annyi közönyös és annyi agresszív ember szerte a világban. Mi erre a válasz? Agresszió-kutató barátom erre így reagált: „Az emberek kommunikációs csapdáiban vergődnek, pedig a feszültségek oldása teljesen egyszerű, meg lehet tanulni az iskolában. A közösségnek is van visszatartó ereje. Régebben biztosan nem olyan agresszivitással intézték el a dolgaikat az emberek, mint amilyenek manapság ismeretlenek között szokásosak. Ismeretlenekké váltunk egymásnak. A kulturált viselkedés hasonló kényszert rít a másokra. Én azt mondom, hogy ez nevelési kérdés. Van egy szellemes megállapítás, miszerint a kriminológia és a szociológia régen ismeri: deviánsokra azért van szükség, hogy megmutassam, én nem vagyok deviáns. Ez olyan, mint hogy szükségem van bűnbakra, szükségem van valakire, akire a bűneimet vagy mások bűneit rávetíthetem.” Okos gondolatok, tegyük hozzá, ám a gyógyomódról ez idő tájt sem hallunk sokat.

Jó megismerni, pontosabban jó lenne jobban megismerni a pszichológia titkait, hiszen életünk elferdüléseinek gyógyításában vélhetően sok se-

gítséget tudna adni. Talán még abban is segíthetne, hogy miképpen „térítsük el” gyermekeinket a napi 7-8 órás képernyőnézéstől, meg attól, hogy az agressziót hirdető „alkotásoknak” ne legyenek hívei. Ami ellen az én néhai barátom sokat tett, és eredményesen cselekedett. Miként említettem, a vele készített hajdani interjúmat megőriztem. A végét közreadnám az iránta érzett tiszteletből is, meg azért is, hogy 24 esztendő távlatából bizonyítsam, életünk, ami az agressziót, a másik bántását illeti, most is „javításra” szorul. **Dr. Münnich Iván** klinikai szakpszichológus, agressziókutató sajnos már nem tud rajtunk segíteni, de kutatásaival sok megfontolnivalót hagyott szakmai utódaira. Íme a hajdani interjú befejező része:

„K. K.: – Mi a végösszege az agressziókutatásnak? Azonkívül, hogy megállapítják, van mit kutatni, hiszen igencsak agresszívvá vált a világ?

M. I.: – Pontos választ nem tudok adni. Diagnózist kell adnunk, s hozzátenni, mi milyen pontig elfogadható, meddig toleráljuk a dolgokat. A másik, hogy az emberek nyolcvan százaléka nem ebben az agresszív világban él, csak meg van vele támadtatva. Békésen élne, de nem hagyják. Egyrészt fizikailag nem hagyják, másrészt, s ez a vészőparipám, a médiumok nem hagyják, megijeszítik, szorongást, félelmet keltenek benne! A tudomány szerepe a tisztánlátás biztosítása. Ha arról beszélünk, az emberek mennyire agresszívak Magyarországon, jó tudni, mi a valóság. Mit tegyek én az erőszak ellen, amikor talán nincs is? Ez egy provokáló gondolat bennem, egy kicsit, ha úgy tetszik, agresszív is. Az biztos, a tisztánlátás érdekében kutatnak. Egy régi példát mondok: megkérdezték a szakemberek, vajon a svédek többet isznak-e, mint a magyarok. Nos, mindenki azt hitte, hogy többet, közben a felét sem.

K. K.: – Komolyan mondd?

M. I.: – Abszolút, de a magyarok úgy gondolták, a svédek ivósabbak. Vagy, s ez egy nagy téma Magyarországon: korrump-e a magyar, vagy nem? Meghökkenve látjuk, hogy a magyarok azt gondolják, itt már mindenki korrump. Nem igaz! Megnéztük a nemzetközi statisztikákat, kiderült, a világ tele van korrupcióval.

K. K.: – Ha jól emlékszem, olvastam erről egy statisztikát, ebben is valahol a középmezőnyben vagyunk.

M. I.: – Mi mindig, majd mindenben a középmezőnyben vagyunk. Közép-Európa közepén, közép-európai kultúrával, a bűnözésünk is általában közepes. Érdekes, hogy sokáig öngyilkosságban viszont nagyon vezettünk a listán, most ez lassan javul.

K. K.: – Mi kell ahhoz, hogy az embert harminc-egynéhány évesen, magyarul, téged 1980-ban Cambridge-ben örökös tagjává válassza egy college?

M. I.: – Szerencse. Abban a teljesen új collegeban a ritka kelet-európai voltam, egy tündéri professzor tanárral megáldva. Imádta a magyar szakozókat, ezáltal engem is nagyon szeretett, és nem csak azért volt ott, hogy ücsörödjön, hanem feladatokat adott, és a megoldásaimat úgy értékelte, hogy ő személyesen minősít engem, mint aki érdemes erre a címre. Ez az örökös tagság azt is jelenti, hogy minden évben felszólítanak, hogy az évi bálra fizessék be, mindez különböző kedvezményeket jelent.

K. K.: – És te el szoktál járni Angliába bálokra?

M. I.: – Nem mondanám. Viszont folyamatosan információkat kapok tőlük. Ez egy jól működő rendszer.

K. K.: – Mivel foglalkozol mostanában? Van-e olyan kutatás, aminek a kellős közepében vagy?

M. I.: – A toleranciavizsgálatot most zártuk le, de szeretném folytatni, mert nem voltunk abszolút sikeresek, és nekem emiatt rossz érzésem van, tehát ez a téma érdekelné még pontosabb vizsgálatokkal. Keresni kell azokat a helyeket, ahol ezek a frusztrációk fenyegetnek. Véleményeket, gondolati sémákat akarunk látni, hogy

vajon mit gondol az ember, amikor a metrón belerúg a másikba.

K. K.: – Ha egy ilyen embert megkérdez egy pszichológus, az elmondja neki, hogy miért rúgott bele?

M. I.: – Igen. Ilyen ok lehet például a gyermeki félelem. Ha én nem rúgok bele, akkor gyenge ember vagyok. Vannak, akik állandóan attól félnek, hogy gyengének látszanak. Nem fut így végig mindig az agyukon, de ez van a mélyén. Nem engedheti meg magának, hogy gyenge embernek látsszon, belerúg inkább a másikba. Vannak, akik állandóan attól félnek, hogy gyengének látszanak. Ez van a mélyben. Nem engedi meg magának, hogy gyengének lássák, hát belerúg inkább a másikba.

K. K.: – Egy pszichológus, például a kutatási területét megjelenítő emberekkel szemben megengedheti magának, hogy gyenge embernek látsszon?

M. I.: – A kutatási koncepciómon nem változtathatok, ilyen értelemben gyenge nem lehetek. Még akkor sem, ha a tézisek igazolása nem sikerül. Érzelmileg ezt nehéz feldolgozni, de aki ebben gyenge, az ne menjen kutatónak.”

A szellemi és fizikai agresszióval telített világunkban úgy gondolom, fel van adva a lecke tudósoknak, tanároknak, szülőknek, művészeknek, hogy változtassunk mindazon, ami káros, ami megbetegít, ami agresszióra sarkall, s támogassuk azt, aki a bajokat meg akarja és meg is tudja gyógyítani. A tudomány szerepe a tisztánlátás biztosítása. Engem a fiataloknak a napi 7-8 órás „képernyőfogyasztása” igencsak szíven ütött. Remélem, ezzel nem vagyok egyedül.

Krasznahorka vára

Akciós szalámi

(Tiborci zsörtölődéseim)

„Na végre, hogy tavasz van, / A vén telet meguntam”. Igaza van a slágernek, sajnos ahogy vénülök, egyre pörögnek és pörögnek a tavaszvárások. Most megint a már hagyománnyá vált, akácvirágzással egybekötött harcsavadászatra készülünk a barátaimmal. A rám osztott feladat: cserélhető gázpalackot biztosítani a lámpákhoz. Most is, mint évek óta, a közeli bevásárlólánc boltjához igyekszem. Váratlanul nagy a tömeg, még a bevásárlókocsiért is sorba kell állni. Hallgatva a zsörtölődéseket, megtudom, hogy valami szalámi a soros akciós. Ennyi káromlást, indulatot már rég nem tapasztaltam. Beérve a kocsit kosárra cserélem. A tülekedő, egymást tipró harcosok közt összehúzott vállal keresem a portékát, amiért jöttem. Az indulatok már-már tettelegesséig fajulnak. Ehhez képest a Fradi-Dózsa-focimeccs baráti összejövetel. A győztes szalámitulajdonosok a pénztár előtt kéjesen derülnek a még mindig veszekedők csatáját szemlélve. De váratlanul megtorpan a tömeg. A földön egy férfi fekszik. Mentősök próbálják visszahozni az életbe. Sikertelenül. A bolt egyik dolgozója valami műanyag fóliát terít rá. Az rövidnek bizonyul, hiába igazgatja, mert hol a feje búbja, hol a lábfeje lóg ki alóla. Mellette a nemrég még birtokolt bevásárlókocsi, benne két akciós szalámi árválkodik. Ekkor megjelenik egy kéz, csuklóján márkás karóra. A szalámik máris új gazdát találtak a szemfüles fickó személyében. Kitágult szemmel nézem ezt a hullarablást. A mentősök halkán beszélgetnek egymással. Megtudom, hogy még ötvenéves sem volt, és épp ez az üzletlánc nemrég kapott újraélesztő készülékeket. Bepakolok a saját szatyromba, és lassan indulok a gépjárművem felé. Megint kevesebben lettünk. Mielőtt beindítanám a motort, körbenézek, vajon melyik autó várja hiába a gazdáját, és marad itt magányosan, kihűlt motorral a kihűlt éjszakában.

Hazaérve továbbgondolom a történéseket. Ha eljő az esti létszámolvasás, vajon hiányzik-e majd valakinek a zsákmányát és életét vesztett test? A mohó harácsolók vajon gondolnak-e lefekvés előtt arra, hogy egy segítségre szoruló embertársuk még élhetne? Az eladónak vajon van-e lelkiismeret-furdalása, hogy a náluk lévő életmentő műszer birtokában segíthetett is volna munkája komor és érzéketlen végzése helyett? A harcban gazdát talált szalámik közül vajon hány darab romlik meg, és kerül a kukába?

Aztán magamtól kérdezem: hol van napjainkban a segíteni akarás? Hát teljesen elmerülünk, dagonyázunk a jelen ragadós mocskában?! Talán a sátánkommandó virtuálisan és a valóságban is kiveri belőlünk a keresztényi irgalmat. Az nem lehet, hogy a pénz ördögi hatalma fölülírjon mindent, ami emberré teremtett bennünket. Döbrentei Kornél barátom kérdésére – „*Fiúk, hová tűnt a virtus, hol lakik, / meddig hátrálunk még, a méhfalig?*” – ez most a válaszom: *Együtt kell eldöntenünk: beleállunk a küzdelembe, vagy végleg elveszünk!*

Idáig tart az erőm, hogy papírra vessem a nap történéseit. Kinézve az ablakon, látom, hogy beesteledett. Megfáradva átülök az íróasztaltól a fotelbe. Szégyen ide, szégyen oda, de a fejem lehanyatlik, és elbóbiskolok. Az álmom egy falusi baromfiudvar körül bolyong. Épp pirkad. A trágyadomb tetején egy tyúk próbál kukorékolni. Este megbeszélték a kakassal, hogy szerepet cserélnek. A mai naptól a tyúk kukorékol, és a kakas tojja a tojást. Mikor a mindig mosolygós kíváncsi nap előbújik hálósobájából, meghallva e förtelmes ébresztőt, ijedten visszahúzza magára a felhőből szőtt paplanát, és mögé bújva visszafekszik. Ez napokig megismétlődik, és a nap éltető sugarai elkerülnek a földünket. A falu lakói még értik a napfogyatkozás okát. Vasvillákkal

és szőlőkarókkal felfegyverkezve el is hajtják a szégyent hozó baromfikat. Azt hiszem, felébredtem, és nyújtózva kinézek az ablakon. Megnyugszom, látva, hogy a nap vidáman osztja jóra és gonoszra is kiáradó áldását. Visszaállt a rend a baromfiudvarban. Igen, igen, pedig ők CSAK állatok. Nem hinném, hogy az egér vagy a patkány dicsőítené és árulná a patkánymérget társainak, mondván, milyen bódító és csodás hatása van. Igen, igen, pedig ők CSAK állatok.

Bekapcsolva a rádiót, ismerős dallam hallatszik. Az *Európa* című dal, szövege 1983-ban íródott. A szöveg megszemélyesíti a vén Európát mint valami erős és büszke nőt. Ő még ellenáll a kihívásoknak, és mindig ott van, ahol kell, hogy segítsen és védelmezzon. A ruhája sokszor elszakadt, és sok nehézségen ment keresztül. De szemében még mindig ragyog a szenvedély és az álmok. A szöveg reményt fejez ki, hogy a nap mindig ragyog olasz csizmáján, és a sötét felhők végleg eloszlanak. De sajnos ez mostanra már csak a múlt.

Látszik a demencia e meddővé lett vénaszony viselkedésén. Az egykor erkölcsös nőből mára az ördög szajhája lett. Széttárt karokkal és lábakkal csalogatja, utaztatja idegen földrészekről ideseregülő hódítók honfoglaló hordáit. Ők pedig csak jönnek és jönnek. Feldúlják a földjét. Földbe tapossák az erkölcsöt, és mindent, ami szent volt idáig. Vagy csak Isten ostorai ők is, akik büntetik a bűnbe szédült Nyugatot, ahogy a mi híres ősünk, Attila is tette valaha?! Elfoglalják tehát az iskolákat, és a templomokat, amelyek már rég nem az erkölcs és szeretet jegyében működnek. Prostitúálttá vált földrészünk futtatói mind-mind politikai bűnözők, és agyamosított választóik. Újfajta bűnök sorjáznak. Ezeknek csak egyike az sms-bűnözés és a mentelmi joggal való zsarolás. Idáig azt mondták, hogy a pénznek nincs szaga,

de mára már ez is megváltozott. A mesterségesen szított háborúban már a pénznek is vér- és hullaszaga van. A pénzcsörgés pedig elnyomja az özvegyek és árvák jajkiáltását. Bennünket, magyarokat, akik a Szent Korona országaival együtt évszázadokig védtük Európát, ezek a fajtalan korcsok, ezek a „*sehonnai bitang*” emberek már a létünkben fenyegetnek. Idegen egyenruhába kényszerített nemzettársunk, Sebestyén József agyonverését harsogva cáfolják. Sajnos, a szívek és agyak szent magyar vetéseiben már bántatlanul tanyáz a szédítő vadóc (*Lolium temulentum*) nevű gyomnövény, benne mérgező, bódító anyagok. Lisztünkbe keverve mérgez is. Ha nem akarunk megbetegedni, akkor önfeladás helyett védekezni kell. Úgy látszik, hogy az egykori bölcs Robert Schumann figyelmeztető jóslata – „*Európa vagy keresztény lesz, vagy nem lesz*” – a szemünk előtt válik valóra!

A minap a tévében láttam a büszkék felvonulását. Sajnos rögzült az agyamban. Egy ketrecben egy embernek látszó sertés vigyorgott, majd feltűnt egy hintó, melyet embernek látszó paripák húztak. Büszkén rágták el a gyerekek által felkínált falatokat.

Hittanórákon azt tanultam, hogy Isten az embert a saját képmására teremtette. Vajon a sertésünket és a paripánkat ki teremtette? Katolikus pap barátom szerint az efféle alakok a sátáni bűnben fogantak. Szabad akarattal süllyedtek állattá, ami látszik is eltorzult képükön. Amikor először felsírtak a szülészetten vagy a bábaaszony kezében, bizony aprócskák, de még emberek voltak. Anyjuk a világ legszebb csecsemőjét látta bennük. Valószínűleg nem imigyen altatta őket: *Malacka leszel, vagy lovacska, egeket ugató sakál?*

Gyarmatpuszta, 2025 nyara

A trianoni diktátum hatása egy magyar család életére

(A kamasz és a fiatal Béla sorsa – szekunder emlékek II.)

(„Fiúk, végünk van!”)

A Barabás család legidősebb fia, Béla beke-
rült a középiskolába, de a gyermekévek derűje
eltűnt, elsüllyedt, mint Atlantisz. A háború befeje-
ződését nem a „boldog békeidő” követte, hanem
zűrzavar, káosz. Nagyszeben korábbi polgári
hangulata szertefoszlott. 1918. december 1-je
után a Regátból érkezett szegény, sokszor elha-
nyagolt öltözetű, „bocskoros” oláhok felbolygat-
ták a város rendjét.

Nagyon messze voltak a nagyszebeni román
polgárcsaládok életstílusától. A városban a ro-
mán lakosság a többi nemzetiséghez hasonlóan
ápolta a kultúráját, és élte kiegyensúlyozott pol-
gári életét.

A Monarchia idején itt élénk román irodal-
mi élet folyt, neves román költők szalonokban
mutatták be szerzeményeiket. A most bezúdult
írni, olvasni alig tudó román emberek tájszólását
nemigen értették a három nyelvet jól beszélő ős-
honos lakók. Ebben a megváltozott világban egy-
előre az iskola őrizte a stabilitást – ez egy biztos
szigetnek tűnt.

De a klasszikus értékeket közvetítő iskola is
kezdett átalakulni, modernizálódni. Ennek egyik
jele az volt, hogy tanárnők jelentek meg a maga-
sabb szintű oktatási intézményekben. Ez nem-
csak a modernizáció jele volt, hanem szükség-
szerűségből is adódott. A háború során elvitt,
katonai szolgálatot teljesítő fiatalemberek – kö-
zöttük tanárok is – értelmetlenül estek el ide-
gen harcmezőkön, így az élet minden területén
megcsappant a férfiak száma. Az emancipáció
sokféle háttértényezője között ott volt a szükség,
hogy az eltűnt férfiak pozícióiba nők kerüljenek.
A tanárképző intézmények is szélesebbre nyitot-
ták kapujukat a fiatal lányok előtt. A budapesti

Pázmány Péter Katolikus Egyetemen egyre több,
a Kárpát-medence különböző helyeiről érkezett
fiatal nő kezdte meg tanulmányait.

A komoly, nagy tekintélyű középiskolai férfi ta-
nárok között megjelentek a fiatal tanárnők, akik
öltözetükben igyekeztek a férfias környezethez
alkalmazkodni. Ezt szolgálta kosztümkabátjuk
válltömése, hosszú szoknyájuk, szolid, legin-
kább magas szárú cipőjük. Egyedül a fehér vagy
krémszínű ingblúzoknak a gallériján viselt bronz
emlékeztetett nőiességükre, bár többen inkább
nyakkendőt hordtak. Szigorú kontyba kötött ha-
juk is igyekezett feledtetni, hogy fiatal nőkről van
szó. A tantestületben két tanárnő volt említésre
méltó: Spieler kisasszony, aki magyar és francia
nyelvet tanított, meg Lovag Róza matematika- és
természettanár.

Lovag Róza határozott, tárgyait odaadóan ok-
tató és a tudást szigorúan megkövetelő tanárnő
volt. Szigorúsága ellenére az osztály kamasz-
szerelemmel vonzódott hozzá. Mindenki igyeke-
zett jól tanulni, hogy a ritkán elhangzó dicséretét
elnyerje.

A fiatal fiúk a külvilág zűrzavarától menekülve
sok időt töltöttek az iskola falai között. Önkép-
zőkörök működtek, jól felszerelt tornaterem és
futballpálya adott lehetőséget a testedzésre. Az
akkori 14-15 éves fiúk sokkal érettebbek voltak
mai kortársaiknál.

Az osztály karácsony előtt elhatározta, hogy
meglepi Lovag Rózát. A városszéli erdőből kivá-
gott kis fenyőfát minden fiú a saját készítésű dí-
szével dekorálta, a tanulók szeretetének jelével
díszelgett a karácsonyfa. Kicsi gyertyákat vettek,
és az ünnep előtti utolsó matematikaórára vártak.

Az egyik fiú leste, hogy tanárnőjük mikor for-
dul be a hosszú folyosón: „Jön! Jön!” A lesötétí-

tett osztályteremben meggyújtották a katedrúra helyezett fácska gyertyáit, és amikor kedvenc tanárnőjük belépett, a mutáló hangokból összefonódó kórus rázendített a Mennyből az angyalra.

A fiatal tanárnő meglepődött és meghatódott, a gyertyafényben megcsillant arcán egy könnycsepp is – erre a fiúk egész életükben emlékeztek.

A matematikaóra elmaradt, gyerekkori karácsonyok emlékeit idézték fel, beszélgettek, a sajátos hangulatban közel kerültek egymáshoz.

1920 januárjában, a téli szünet után tértek vissza a fiúk, a karácsonyi varázs már csak emlékeikben élt. Lovag Róza ellentmondást nem tűrő szigorral hajtotta be újra a tananyagot...

Bár úgy tűnt, hogy az iskola vastag falai megsűrűrik a külvilág, a politika zaját, de azért a vesztes háború atmoszférája és a családokból hozott információk révén sok minden beszívargott.

Közeledett a tanév vége, az utolsó számonkérések ideje.

Matematikaórára csöngettek be, az osztály vigyázállásban várta a tanárnőt. Lovag Róza belépett. A fiúk döbbenet látták könnyektől felpuhult arcát. A mindig rendezett vonások elmosódtak, a mindig fegyelmezett tanárnő most nem szégyellte az érzelmek áradatát. A katedrúra lépett, és azt mondta: „Fiúk, elvesztünk! Nincs országunk!” Ekkor megszólaltak a harangok, az egész Kárpát-medencében zúgtak. A fiúk a padjukra borultak, és Lovag Rózával együtt sírtak.

Koltay Gábor 2005-ben készített *Trianon* című dokumentumfilmjében szinte szóról szóra ugyanazt a történetet mesélte el az egyik interjúalany. Egy másik városban, az ottani gimnáziumban ehhez hasonló jelenet játszódott le. Ott a tragikus hírt egy paptanár közölte azzal az osztállyal, és a harangok ott is csak zúgtak, zúgtak...

Egy csapásra megváltozott minden. Mintha egy láthatatlan nagy kéz megfordította volna a világ kaleidoszkópját. Sajnos, a szép, színes, harmonikus minták helyett egymásra zsúfolódó disszonáns, sötét motívumok rajzolódtak ki.

Pillanatok alatt a román nyelv és történelem kötelezővé vált, csak különbözeti vizsgát téve folytathatták a gyerekek tanulmányaikat.

A sebtében összeállított román történelemjegyzetből kellett felkészülni a vizsgára. Béla különben is inkább a reáltárgyakat szerette, így ez a gyors történelemtanulás nem volt ínyére.

Úgy gondolta, hogy kilátástalan az egész anyagot megjegyezni, praktikusán úgy döntött, hogy minden fejezet első bekezdését tanulja meg, azután lesz, ami lesz.

B kezdőbetűs nevüként hamar sorra került. A központból kirendelt román bizottsági elnök unottan fordult Bélához: „Na, Barabás, maga mit tud?”

Jött azonnal az őszinte válasz: „Mindent egyformán.” Ez valóban így is volt.

„Akkor beszéljen Litovojról!”

„Litovoj, az Olt-vidéki vajda 1272-ben megtámadta a magyar királyi sereget, és fényes győzelmet aratott.” Bár ennek éppen az ellenkezője volt igaz, az oktatási biztos csak annyit mondott: „Elég, magától is megszabadultunk.”

Így, ha nem is sokáig, Béla folytathatta a tanulmányait...

A családi események tragikus fordulatot vettek. Ahogyan sokan úgy döntöttek, hogy Magyarországra vándorolnak ki, a Barabás családfő is ezt találta a legjobb megoldásnak a jövőt illetően.

„Mama, előremegyek, csinállok a családnak helyet, és jöttök utánam.” Hagyott egy kis pénzt, és a reményt, hogy jobb körülmények közé kerülnek Csonka-Magyarországon.

A törekeny, sápadt Róza ott maradt a három fiúval. Hetek, majd hónapok múlásával egyre kilátástalanabb lett a helyzete, a pénz elfogyott. Mivel korábban állásban soha nem dolgozott, így most varrást vállalt. Az anyagi helyzetük elkeserítővé vált, a nagyfiú Béla befejezte a polgári iskolát, és sürgősen valamilyen pénzkereseti lehetőség után nézett. Ez egyáltalán nem volt egyszerű. Inasfelvételek nemigen voltak, a magyar mesteremberek száma is lecsökkent. Egyedül egy magyar származású műlakatosmester gondolkodott fiatal segítségben, ugyanis 1921-ben elkezdték építeni Gyulafehérváron a román koronázási templomot, és Erdély-szerte a legjobb mesterembereket gyűjtötték össze a nagy horderejű munkára. A fiatal Románia éppen a 13. században épült magyar érseki székesegyház mellé tervezte az új Szentháromság ortodox katedrális, amelynek magasabbnak kellett lennie az ősi magyar templomnál...

Béla mesterének jutott a feladat, hogy műlakatosként a kovácsoltvas kerítést elkészítse. A mester jól járt a matematikát, ábrázoló geomet-

riát nagyon szerető és értő, ugyanakkor kéz-ügyességgel is rendelkező fiúval. Bélának kicsi és finom keze volt, inkább a rajzceruzák és a hegedűvonó használatára alkalmas, mintsem a vas hajlítására, de nem volt választása, mennie kellett Gyulafehérvárra.

Az édesanya egészségi állapota egyre romlott, senki sem csodálkozott, hogy a törékeny asszony egyedül folytatott küzdelme során tbc-s lett. Jó szándékú szomszédok segítettek. A középű fiúnak is szereztek inasmunka-lehetőséget egy asztalosmesternél, az azután Magyarországra ment, és magával vitte a korántsem olyan ügyes, de nagyon talpraesett Lacit. Róza állapota egyre romlott, a kis Karcsikával kettesben maradtak. Béla ugyan küldött haza egy kis pénzt, de ez nem sokat segített.

Róza harminchét évesen érezte, hogy nem sok van neki hátra, és valamilyen formában el kellene rendeznie Karcsika sorsát. Férjéről semmi hír nem jött, nem voltak rokonok, akikre számíthatott volna.

Az utcában lakott egy jobb módú román házaspár: Nagujék, akiknek annak idején Karcsikával egyidős kisfiuk a szamárköhögés-járványban meghalt. Nem lett több gyerekük, a kis Barabás fiút mindig kedvteléssel nézték, bár a szőke, kék szemű Karcsika nem hasonlított a fekete hajjú, bogárszemű Konstantinra, de mégis mindig szeretettel fordultak a kis magyar fiú felé. Ezért mert Róza édesanya hozzájuk fordulni azzal a kéréssel, hogy ha valami történne vele, akkor nézzenek rá Karcsikára. Az áldott jószívű házaspár megígérte a haldokló anyukának, hogy gondját viseli a kisfiúnak. Ígéretét azután betartotta, Károlyból vasútmérnököt nevelt...

Róza meghalt, a temetést a szomszédok és Nagujék segítségével a 17 éves Béla intézte. A mestere nemcsak szabadságot, hanem egy kis pénzt is adott neki. Szegény Róza a Nagyszeben hegyoldalára kapaszkodó temetőben találta meg nyugalmát.

Bélát várta Gyulafehérvár és a munka. Közelgett 1922 ősze, amikorra be kellett fejezni a grandiózus katedrális, hiszen a hetedhét országra szóló koronázási ünnepséget október 15-ére tervezték.

Készen lettek. Az ebben a munkában való részvétel következtében Béla megkapta a műla-

katosi oklevelet, felszabadult, inasból segéd lett. Bár a munka kemény volt, a fiatalembernek lehetősége adódott az ottani fiatalokkal találkozni, és nemcsak a társasági életben vett részt, hanem hamarosan a futballcsapat megbecsült balszélő játékosa is lett. Magyar fiúkból állt a csapat: Unirea Alba Iulia. A régi megfakult képeken ott feszítenek a csíkos felsőben és hosszú szárú futballgatyában a játékosok, az edző, az intező. A csapat felküzdötte magát az első ligáig. Gyulafehérvár éppen a koronázás miatt új életre kelt. A román betelepülőkkel szemben a katolikus papi szeminárium és a püspökség is magyar szigeteket képezett. A magyar kultúrát a Batthyaneum gazdag gyűjteménye őrizte. Az ezerkötetnyi kézirat, a ritka könyvek, közöttük a kilencedik századból származó arany betűkkel írt Codex Aureus erős magyar történelmi gyökerekre utalt, bizonyos kontrasztot jelentett az újonnan elkészült katedrális, a frissen épülő román történelemmel szemben.

A politika bármennyire is belopakodik az emberek lelkébe, a mindenkori fiatal generáció élni akar. A fiatalok megtalálják a szórakozást, és a sport nagy kohéziós erőt jelent. A fiatal emberek között barátságok szövődtek, a város lehetőséget adott összejövetelek szervezésére, lányok és fiúk találkozására. Persze, szolid körülmények között, de táncmulatságok is szerveződtek. Moziba is lehetett járni, a filmszínészek példaként szolgáltak öltözködésben, viselkedésben az akkori fiatalság számára is. Béla jóképű fiatalemberré vált. Igényes volt a megjelenésére. Elegáns öltönyt, finom szövetből készült, hosszú kabátot viselt. Dús barna hajába hajmosás után hullámokat nyomott. Inkább tűnt filmszínésznek, mintsem lakatossegédnek.

Jó modora, kedves, szelíd személyisége, lenvirágkék szeme sok lány szívét megdobogtatta. De nem udvarolt senkinek, szívesen táncolt, igen jó táncos volt, a baráti összejöveteleken inkább csöndesebben viselkedett, szívesen hallgatott, ettől titokzatosabbá is vált. Nem akart semmilyen kapcsolatba bonyolódni, a házasságról az otthoni minta alapján nem volt valami jó véleménye. A szerelem azonban nem kerülte el, de erről csak legbensőségesebb barátja tudott: kilátástalanul beleszeretett a román pópa lányába. A szépséges Theodorikának is tetszett a helyes magyar fiú. A kölcsönös vonzalom beteljesület-

len maradt, hiszen óriási szakadék volt egy magyar fiú és egy jómódú pópa lánya között, feloldhatatlan társadalmi, vallási akadály választotta el a két fiatalt. Ennek a beteljesületlen szerelemnek az emléke Bélát a haláláig elkísérte.

A történelem kereke forgott tovább, 1928-ban a román királyi hadsereg katonai behívóját Béla is megkapta. A többi kortársával együtt Bukarestbe kellett mennie a sorozóbizottság elé. Béla, aki lelkében pacifista volt, minden fegyvertől, harcászattól irtózott. Ahogy fogalmazott, ő legszívesebben az ezred utolsó sorában a cipőfűzőjét kötné be, mintsem valami harci cselekedetben venne részt.

Abban az időben is volt lehetőség pénzért, finom dolgokért cserébe halasztást kérni. A fiatal emberek tudták, hogy kit lehet megkenni. Valóban a sorozóorvos a különleges, finom csokoládé, a konyak és a borítékba dugott pénz hatására kiállította Barabás Béla diagnózisát: „Kezdődő tbc-s folyamat, egy év halasztás indokolt.”

Egy év haladék..., ez hatalmas nyomással nehezedett Bélára. Tudta, hogy a katonai szolgálatot a következő alkalommal nem ússza meg, tudta, hogy a Theodorika iránt érzett szerelem abszolút kilátástalan. Az egyetlen perspektívát az jelentené, ha Magyarországra menne, és a MÁV-on keresztül megpróbálná megtalálni az apját, ő talán majd segíteni fogja. Az elhatározás érlelődött, egyre erősödött a lelkében. Fájdalmas volt az a gondolat, hogy a nagyon szoros baráti társaságot, a futballcsapatot, Theodorikát el kell hagynia. Az időközben megszeretett Gyulaféhvár utcáit, épületeit sem látja többé, és a legkedvesebb város, Nagyszében még távolabbra kerül. A barátok megértették, és kiálltak mellette, a város fotószalonja pedig jó üzletet csinált a búcsúzó barátokat megörökítő, sokféle beállítással elkészített fényképekből. A helyes, elegáns fiatal emberek sorfaláról vagy a műteremben lévő asztalt körülülő, likőröspoharakkal koccintó csinos fiúkról készült képek, mind-mind még száz év távlatában is az őszinte barátság emlékeit őrzik. Igen, szívet kellett cserélni, hogy ebből a

meleg érzelmekkel teli baráti körből egy útiláddal nekiinduljon egy ismeretlen világba, egyelőre az abszolút magányba.

A MÁV segített.

Béla megkapta Barabás László magyarországi címét. Az apa elfelejtve családját, teljesen új életet kezdett, megnősült.

Béla megérkezett az adott címre. Ott volt az ajtón az apja neve: Barabás László. Becsöngelt.

Egy kedves középkorú asszony nyitott ajtót.

„Barabás Lászlót keresem.”

„Sajnos nincs itthon, de ki keresi?”

„Barabás Béla, a fia.”

„Ó hát van egy fiam!” – kiáltott fel elragadtatva az asszony.

„Nem egy, hanem három.”

Zsófi asszony elfogadása, őszinte szeretete révén Béla otthonra talált. Fiának tekintette mind Bélát, mind Lacit, aki ekkor már Budapesten volt. Karcsi a román nevelőszülők gondviselésében maradt, de a megtalált apával és a testvérekkel felvette a kapcsolatot, és levelezetek, de csak jóval később találkoztak.

Béla soha nem tudta megbocsátani apja hűtlenségét, de az érzelmeit mindig magába zárta. Apja rabiátus természete megmaradt, mindezt Zsófi asszony anyáskodása és meleg érzelmei ellensúlyozták.

A fejezetet a visszahonosítási okirattal zárhatjuk, Béla újra magyar állampolgár lett.

„M.kir.belügyminiszter

Szám 46.928-1929/II.

Eredeti magyar állampolgárságát az 1921 XXXIII.törvénycikkkel becikkelyezett trianoni békeszerződés 61.cikke alapján elvesztett és a Békés vármegyei Békés község részéről a községi kötelékbe való felvétel iránt biztosított

Barabás Béla

született az 1906.évben, békési lakos, nőtlen, az 1922. XVII.t.c.24§-a alapján kérelméhez képest a magyar állam kötelékébe visszavétetik, illetőleg visszahonosítatik.

Budapest, 1929.évi december hó 2-án.”

Redőtlenítés

„Ébren a honfigond virrasztva mécsel,
Homlokra összébb gyűjti a redőt.”
(Arany János: Magányban)

Mi okozza homlokomon a legnagyobb redőt? Természetesen Trianon. Százöt éves fájdalom. A külföldiek csodálkoznak: ennyi idő sem volt elég, hogy elfelejtsétek? Nem idő kérdése.

Juhász Gyula szerint: „*Nem kell beszélni róla sohasem, / de mindig, mindig gondoljunk reá.*” Miért ellenezte, hogy beszéljünk Trianonról? Talán elege lett a sok üres, „hazaffyas” szólamból? De megtapasztaltuk, hogy ha nem beszélünk az újabb nemzedékeknek róla (mert az nem felel meg a proletár internacionalizmus gulágos parancsának), akkor egyre kevesebben gondolnak rá.

Többnyire felejtés helyett görcsösen ragaszkodunk – éljünk bár a határ bármelyik oldalán – trianoni fájdalomunkhoz, mint drága kincsünkhöz. Ennyi maradt a régi országból. A teher, amelyet hordozunk, bénít. Nem egyenletesen oszlik meg: az idegen állampolgárrá kényszerítetteknek aránytalanul több jut belőle, mint az anyaországban élőknek.

Az idő nagyot változott száz év alatt. Van értelme feltenni a kérdést: Lehet-e úgy élni a Kárpátok között, mintha Trianon nem lett volna? Ennek egyik módja a *felejtés*. Negyven évig ezzel próbálkoztak a Moszkvától függők. Ám öncsonkítás kilépni nemzeted múltjából. Hitler számtalan égbekiáltó bűne elfedi, hogy a nemzetiszocializmus sokak szemében beszennyezte a nemzeti szót. Pedig nemzethez tartozás nélkül tengő-lengő, gyökértelen az ember. Ugyancsak bajjal jár, ha a sült galambra várunk, azaz egy nagyhatalomra, hogy vállalja fel ügyünket, és tegyen igazságot. Nem kérek belőle. Egy marosvásárhelyi orvosnő mondta: gyönyörű volt *az a négy év*, de bár ne lett volna. Azóta ugyanis jobban fáj, magyarázta.

Sem a kesergés, sem a felejtés, sem a nagyhatalmak kegyének elvtelen keresése nem megoldás. Olykor a rosszkedvűségünk, a kudarcél-

mények sora miatt kételkedni kezdünk: van-e megoldás egyáltalán? Van, bár nem bevonulá-
sos, nem feldíszített diadalkapus változat. Nem területet követelünk, hanem egyénnek és közösségnek emberi jogokat.

Induljunk ki a mai helyzetből. A Magyarországot körülvevő államok két kivétellel az Európai Unió tagjai. Ezekbe határellenőrzés nélkül utazhatunk. (Reménykedünk, hogy Szerbia is előbb-utóbb ebbe a körbe fog tartozni, de már most is más a légkör, mint néhány évtizede.) Ott lakásunk, vállalkozásunk is lehet. Ha ott élünk, gyermekeinket akár magyarországi iskolában is taníttathatjuk.

Mindez nem azt jelenti, hogy minden rendben volna. Radikális magyargyűlölők mindenütt vannak. Féken tartani őket a saját kormányuk feladata, sőt érdeke. Az ukrán helyzetről: a kormányközi kapcsolat ellenséges. Mégis hihetetlen mennyiségű ún. humanitárius segély áramlik Magyarországról Ukrajnába, és nem csak a kárpátaljai magyarokhoz. E segélyek részben állami forrásból, de nem kis részben magánszemélyektől származnak.

A magyar kormány komolyan veszi a szomszédságpolitikát. Még Romániával is léteznek kölcsönös előnyökkel járó kapcsolataink, noha most ott Ukrajna után a legdurvább a magyarellenesekek hangja. A jelenlegi helyzet egy táborba szólítja a közép-európai nemzeteket. Van, ahol a kormány érzékeli ezt, sajnos van, ahol nem. A közös érdeket három síkban észlelhetjük. A trianoni döntőnkök nem fogták fel, hogy egy Monarchia méretű közép-európai nagyhatalomra nekik is szükségük van, hanem szétszabdalták szinte életképtelen, a nemzetközi versenyben alig jelentős kis államokra. Ám ha összefogunk, akkor mint piaccal és mint termelővel is számolni kell velünk. Legyünk közösen nagyok! Ez az első sík. A második az Európa-politika. Több mint húsz éve

tagok vagyunk, de csak papíron egyenrangúak. Brüsszel előszeretettel ugráltat(na), és nem csak bennünket, magyarokat. Az európai egységre hivatkozva saját ideológiájukat kényszerítik ránk (abortusz, eutanázia, genderelmélet), s ennek csak együtt tudunk ellenállni. Ehhez csatlakozik a harmadik szint: a keresztény kultúra védelme.

E három területen a sikeres kormányközi együttműködés még nem oldja meg a kisebbségi lét minden problémáját. Az elmúlt száz évben nemcsak országhatárokat vontak meg, nemcsak őrtornyokat állítottak, hanem az együtt élő közösségek közé is falakat húztak. Ráadásul gátlástalanul hamisították a történelmet. Most tehát, ha tejesztvéri kapcsolatokat (Németh László) akarunk, akkor meg kell ismernünk egymást, és hamisítás nélkül a közös múltunkat. Közhely talán, de igaz: akit nem ismerünk, nem is szerethetünk. Nekünk, magyaroknak keserves feladat, hogy nemcsak el kell viselnünk a trianoni csapást, hanem fel kell ismernünk, hogy mi is hibáztunk. Ezekért a hibákért a keresztény erkölcsi parancsnak megfelelően bocsánatot kell kérnünk, és a rajtunk ejtett sebeket meg kell bocsátanunk.

Az evangélium szellemében egyoldalú megbocsátás is elképzelhető, de tartós eredmény csak akkor lesz, hogy a megbékélésre a másik félnek is van igénye. Annak érzékeltetésére, hogy ez lehetséges, álljon itt Ján Čarnogurský volt szlovák párt- és miniszterelnök imájának egy részlete: **„Bocsánatot kérünk a másik nemzet ellen elkövetett gyűlöletkeltés, üldözés, kitelepítés, elnemzetlenítés, a kegyetlenkedés, a bebörtönzések, kínzások, kivégzések, az agresszió, az erőszak, árulás, a megosztottság és az igazságtalanság bármilyen formájában elkövetett bűneinkért.”**

Trianon megtörtént, a régi időket nem hozhatjuk vissza. A Kárpát-medence lakóit azonban semmi külső erő nem gátolja abban, hogy egymást meg- és elismerjék, megbecsüljék, és összefogással egymást erősítsék ebben a józan eszét elvesztett világban. Aki nem csak hébe-hóba mormol el egy Miatyánkot, az tudja, hogy Isten úgy bocsátja meg a mi bűneinket, ahogy mi megbocsátjuk másokét. A Kárpát-medencei megbékélés így az örök élet felé is megnyitja az utat. Homlokunkon simulnak a redők.

Pio atya üzenete

A történelmi Torontál vármegye Csenei járásának nemzetiségi és felekezeti viszonyai

II. rész

I. 6. Gyertyámos

Gyertyámos (németül: Gertianosch, illetve Gertjanosch, románul: Cărpiniș, szerbül: Карпиниш/Karpinis) a történelmi Torontál vármegye egykori Csenei járásának központjától, Csenétől északra helyezkedik el.

A helység középkori eredetű. Az 1377 és 1399 közötti években a Gyertyámosi család volt a birtokosa. Középkori múltjáról nem sok adat maradt ránk. A török hódoltság alatt a falu elpusztult. Reiszig Ede történész a következőket jegyezte le az akkori nagyközségről: *„A hódoltság alatt a régi Gyertyámos közelében Mali Tovin (Dobin) nevű telep keletkezett, melynek szerb és románajkú lakosai gerencserek és bognárok voltak. Ezeket azután 1778-ban a mai Gyertyámosra telepítették; de mivel az utóbbiak itt nem találtak elég fát, elköltöztek s helyükbe Hatzfeldről (Zsombolya) 18 fiatal házaspár költözött ide. 1784-ben újabb német települők érkeztek a községbe, még pedig ismét Zsombolyáról 15 család, Luxemburgból, valamint a Schwarzwald környékéről 50 család.”*¹

Vályi András statisztikus, földrajztudós a 18. század végén a következőket közölte a faluról: *„Gyertyámos. Német falu Torontal Vármegyében, földes Ura a' Királyi Kamara, lakosai katolikusok, fekszik Kis Jecsához 1/2, Temesvárhoz egy, és 1/2, Háczfeldhez egy mértföldnyire, határja jó tiszta búzát, és zabot terem, kukoritzát, és árpát középszerűen, földgye majd homokos, majd agyagos, erdeje nintsen, piatza Becsén, néha Temesváron, nádgya, és szénája szűken van, második Osztálybéli.”*²

A 19. század elején, 1801-ben a billédi uradalommal együtt Gyertyámos is a zágrábi római katolikus püspökség birtoka lett. A püspökség azonban a gróf Sermage és a Bonazzi családnak adta tovább.

Az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc idején a temesvári osztrák várőrség megtámadta a helyben állomásozó kisebb magyar népfelkelő csapatot, és a tagjai közül tizenkilenetet megölt. A helyiek 1898-ban emlékoszlopot avattak az elesettek emlékére.

A falu lakói sokat szenvedtek a kolerától. Előbb 1831-ben, majd 1836-ban, 1849-ben, 1859-ben, 1866-ban és végül 1873-ban tizedelte meg a járvány a helyi lakosságot.

Fényes Elek statisztikus szerint *„Gyertyámos, német falu, Torontál vmegyében, szép rónaságon, Temesvárhoz 3, ut. p. Csatádhhoz 1 mfl. Határa 4 482 hold, mellyből szántóföld 3 225 h. 800 négyszögöl, rét semmi, legelő 352 h., szőlő 66 h., háztelek 122 h., malomhely 12 h., utak 184 h. 700 négyszögöl. Ebből uradalmi föld csak 221 hold. Gazdag határa főleg tisztabuzát és zabot terem; lakosai szép lovakat és teheneket tenyésztenek. Lakja 1 874 kath., paroch. templommal. Birják gr. Sermage Anna és Bonáczi Antal, mint a zágrábi püspök hűbérnökei”*.³

Gyertyámos etnikai viszonyainak változása – a többi járásbeli német településhez hasonlóan – a második világháború végétől kezdődött. A második világháborúban 72 gyertyámosi származású katona halt meg, illetve tűnt el. A szovjet hadsereg közeledtének hírére már több német lakos elmenekült a faluból. Az 1945 és 1949 között a szovjet, majd 1951 és 1956 között a román munkatáborokba való deportálás, később a németek „fejpenz” ellenében történő eladása az NSZK-nak felemésztette a helyi németséget. Közben a románság folyamatos betelepülése a Regátból átrajzolta az etnikai struktúrát. A román kommunizmus bukása (1989) után a helyben maradt németek jó része is jobbra Németország területére telepedett át.⁴

Gyertyámos nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	3130	45	2855	7	17	–	11 ⁵		19+176 ⁶
1890	3042	54	2921	–	14	–	5	10	38
1900	2755	63	2605	2	22	–	7	12	44
1910	2775	203	2465	3	35	–	2	16	51

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Gyertyámos egykori német lakói a római katolikus felekezethez tartoztak. Letelepülésük után, 1785-ben már plébániát emeltek a faluban, de imaházul ideiglenesen az iskolaépület szolgált. A római katolikus templom alapkövét 1803. június 1-jén tették le Kőszeghy László csanádi püspök (1800–1828) jelenlétében. A templom 1804-ben készült el, védőszentje a Kr. u. 3. században vértanúhalált halt Szent Maximilián (Hl. Maximilian). Ünnepe október 12-én tartják. A liturgikus nyelv a német volt. A templom tetőszerkezetét 2008-ban, magát az épületet pedig 2010-ben újították fel. 2014-ben háromnyelvű emléktáblát avattak fel, amelyet a templom falán helyeztek el, és amely a falu múltjáról közöl adatokat. A helyi római katolikus temetőben 2011-ben betonutat létesítettek, és a temetői emlékművet is felújították.

A temetőben áll – a bejárattal szemközt – az érdekes építési formájáról könnyen felismerhető római katolikus Szent Rozália-kápolna.

A településen a második világháborút követően egyre inkább többségbe került románság a román ortodox egyházhoz tartozik. A helység központjában álló, 2004-ben épített román ortodox templomot Szent Demeter (Sf. Dumitru)⁸ tiszteletére szentelték fel. Ünnepe október 26-án tartják. Gyertyámoson 2011-ben – a többnyire román ajkú hívek részére – egy görögkatolikus templomot is építettek. A településen a jobbára román ajkú adventista, a pünkösdi és a baptista közösség is rendelkezik egy-egy imaházzal. (A baptistáké 1993-ban, a pünkösdieké 1997-ben, az adventistáké pedig 2004-ben épült fel.)

Gyertyámos nagyközség vallási adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	3130	3089	24	5	1	11	–
1890	3042	2981	23	9	10	18	1
1900	2755	2708	28	6	4	3	6
1910	2775	2707	37	2	13	4	12

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Gyertyámos etnikai adatai (1920–2021) (fő)

Év	Népcsoport							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1920n	2695	–	2629	Nincs adat.	8	Nincs adat.	Nincs adat.	58
1930a	2944	317	2436	7	109	Nincs adat.	9	66
1930n	2944	312	2438	6	110	Nincs adat.	9	69
1941n	3243	332	2561	Nincs adat.	177	Nincs adat.	Nincs adat.	173
1956	3386	Nincs adat.						

1966a	3821	397	1095	2	2135	Nincs adat.	11	181
1966n	3821	405	1088	2	2130	Nincs adat.	15	181
1977n	4347	396	917	1	2825	1	11	196
1992n	3679	269	197	3	3009	–	6	195
2002a	3697	190	77	3	3181	1	3	242
2002n	3697	221	80	3	3133	1	6	253
2011n	3551	132	40	3	2931	4	2	439
2021	3423	Nincs adat.						

Megjegyzés: a = anyanyelv, n = nemzetiség. Forrás: *Romania*. Population Statistics of Eastern Europe: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2025. június 17.); VARGA E. (III. könyv) – A Kulturális Innovációs Alapítvány Könyvtára: <https://www.kia.hu/kiakonyvtar/konyvtar/erdely/erd2002.htm> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)

I. 7. Horvátklári

Horvátklári (horvátul Hrvatska Klarija) a történelmi Torontál vármegye egykori Csenei járásának központjától, Csenétől északnyugatra elhelyezkedő falu, amelynek múltja erősen kapcsolódik a vele egybeépült Klári történelméhez. A 19. század elején, 1801-ben a zágrábi római

katolikus püspökség lett a falu birtokosa. Ekkor Verhovác Miksa zágrábi püspök egyházi nemeseinek adta hűbérül. Így jutott azután a helység a Pozojevich, a Milosich és a Jellasich család birtokába – ezek a családok Petrinjéből származnak.⁹ A település horvát lakói is ekkor vándoroltak ide. A helységet az 1920-as években egyesítették Klárral, ezáltal Klarija lett a neve, ezt egészen a II. világháború végéig viselte.

Horvátklári nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	496	91	55	6	14	–	298 ¹⁰		4+28 ¹¹
1890	545	90	107	3	9	–	217	116	3
1900	Klári adataiban.								
1910	496	83	94	–	4	–	143	172	–

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Horvátklári horvát, német, illetve magyar lakói a római katolikus felekezethez tartoztak. A településen hosszabb ideig csak római katolikus imaház volt, majd 1930-ban építették meg a neogótikus stílusú római katolikus templomot. A

templomot Dominik Mihály nagykikindai vállalkozó építette az egyház költségén. A templom védőszentje Szent Orbán pápa és vértanú (Heilige Urban/Sveti Urban). Ünnepnapiját május 25-én tartják.¹² A liturgikus nyelv a horvát.¹³

Horvátklári nagyközség vallási adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	496	402	77	–	–	6	11
1890	545	410	129	–	–	6	–
1900	Klári adataiban.						
1910	496	322	173	1	–	–	–

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

I. 8. Kisjécsa

Kisjécsa (németül: Kleinjetscha, illetve Klein-Jetscha, románul: Iacea Mică, szerbül: Мала Јеча/Mala Ječa) a történelmi Torontál vármegye egykori Csenei járásának központjától, Csenétől északra helyezkedik el.

Kisjécsa és a szomszédos Nagyjécsa helyén a középkorban egy Öcse (Ösze) nevű falu állt, amely a két település elődjének számított. A helység jobbára Temes vármegyéhez tartozott, de egyes kimutatásokban Csanád vármegye települései között találjuk. A török hódoltság alatt elpusztult. Az 1723–1725. évi gróf Mercy-féle térképen lakatlan helyként tüntették fel; neve ekkor Jetsaa alakban jelent meg. A falu 1750-től kincstári pusztá volt. Kisjécsát 1770-ben Carl Samuel Neumann Edler von Buchholt (1722–1782) temesvári kormányzósági tanácsos telepítette. Ekkor 101 lakóházat emeltek itt, illetve az iskola épületét is felhúzták. A helység 1801-ben a zágrábi püspökség birtokába ment át.

Vályi András statisztikus, földrajztudós a települést együtt „kezelte” a szomszédos Nagyjécsával: „*Jecsa. Nagy, és Kis Jecsa. Két német falu Torontal Várm. földes Ura a' Kir. Kamara, lakosai katolikusok, fekszik Temesvárhoz*

1 2/4 mértföldnyire, határjaik jó termékenyséűek, erdejek, fajok, és szőlejek nintsen, piatzok Temesváron, Aradon, 's Betsén.”¹⁴

Fényes Elek szerint: „*Kis-Jécsa, német falu, Torontál vmegyében, szép róna vidéken, ut. p. Csatád. Lakja 1 332 r. kath., kik igen szorgalmasok és tehetősek; csupán lovakat és teheneket tartanak. Gazdag termékenyséű határán főleg tiszta buza és zab természetik. Van itt 2 815 h. szántóföld, 285 h. legelő, 104 h. beltelek, 162 hold utak. 106 hold uradalmi föld, 86 egész, 11 fél és 1/4 telkes gazda. Birja a zágrábi püspök.*”¹⁵

Természeti csapások és járványok is megkeserítették a falu lakóinak életét. Az 1811-es esztendőben hatalmas tűzvész tombolt a helységben, 37 lakóházat, továbbá a kápolnát és a fogadót is elpusztította, majd – hatalmas károkat okozva – 1823-ban jégeső verte el a termést és a gabonaföldeket. 1863-ban aszály sújtotta a települést. Az 1865. évi tűzvész már 80 lakóházat emésztett fel, továbbá a templomtorony is elpusztult. A járványok tekintetében főképp a kolera tizedelte a lakosságot: 1831-ben 76 fő, 1866-ban 24 fő halt bele. Az 1870 és 1880 között a maláriás megbetegedések is jelentősen megkeserítették a falu lakóinak életét.¹⁶

Kisjécsa nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	1770	8	1666	1	16	–	2 ¹⁷		77 ¹⁸
1890	1653	10	1635	1	6	–	–	1	–
1900	1531	18	1506	–	6	–	–	–	1
1910	1363	10	1308	–	43	–	1	1	–

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Kisjécsa német lakói a római katolikus felekezethez tartoztak. A neoklasszikus stílusú templomukat 1813-ban építették. Védőszentje Szent György vértanú (Hl. Märtyrer Georg). Ünnepe napját április 24-én tartják. Az 1918-as esztendőben egy vihar során villám csapott a toronyba, az akkor leégett. A későbbiekben egy újabb, de kisebb tornyot kapott az épület. A templom orgonája is 1813-ból származott, azonban 1944-ben össze-

tört. A liturgikus nyelv a német volt.¹⁹ Hívek híján a római katolikus egyház 2003-ban átadta a templomot a román ortodox egyháznak. A településen a második világháborút követően többségbe került románság a román ortodox felekezethez tartozik. Templomukat – mely előzőleg római katolikus templom volt – Szent Illés próféta (Sfântul Ilie) tiszteletére szentelték fel. Ünnepe napját július 20-án tartják. Liturgikus nyelv a román.²⁰

Kisjécsa nagyközség vallási adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	1770	1754	16	–	–	–	–
1890	1653	1641	7	–	5	–	–
1900	1531	1525	6	–	–	–	–
1910	1363	1316	33	–	4	–	10

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Kisjécsa etnikai adatai (1920–2021) (fő)

Év	Népcsoport							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1920n	1233	–	1210	Nincs adat.	22	Nincs adat.	Nincs adat.	1
1930a	1131	10	1090	–	21	Nincs adat.	6	4
1930n	1131	8	1095	–	18	Nincs adat.	6	4
1941n	1076	30	1012	Nincs adat.	25	Nincs adat.	Nincs adat.	9
1956	1151	Nincs adat.						
1966a	1241	6	544	1	661	Nincs adat.	–	29
1966n	1241	6	543	1	661	Nincs adat.	–	30
1977n	1213	11	383	1	783	–	1	34
1992n	1113	37	20	–	1018	–	–	38
2002a	1154	23	5	–	1103	–	–	23
2002n	1154	38	7	–	1055	–	–	54
2011n	926	16	4	–	757	–	–	149
2021	855	Nincs adat.						

Megjegyzés: a = anyanyelv, n = nemzetiség. Forrás: *Romania*. Population Statistics of Eastern Europe: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2025. június 17.); VARGA E. (III. kötet) – A Kulturális Innovációs Alapítvány Könyvtára: <https://www.kia.hu/kiakonyvtar/konyvtar/erdely/erd2002.htm> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)

A német népesség lélekszámapadása a második világháborút követően vált szembetűnővé. Ennek ellenére a falu férfilakossága körében mind az első, mind a második világháború emberéleteket követelt. Mindkét esetben 35-35 fő veszett oda a világhégekben.

A második világháború végén, 1945. január 18-án a szovjet Vörös Hadsereg 127 helyi lakost – férfiakat és nőket – deportált a Szovjetunió területén felállított munkatáborokba. Közülük 27 fő halt meg ott a kegyetlen bánásmód és a rossz körülmények következtében. Az elhurcolt kisjécsaiak 1948-ig voltak a szovjet munkatáborokban, majd 1951 és 1956 között a román ha-

tóságok 145 férfit, nőt és gyermeket deportáltak – 1951. június 18-án – a Bărăgan²¹ területén felállított román munkatáborokba. Közülük nyolc fő lelte halálát.²²

A helyi némettség „kálváriája” nagyban hasonlít a környékbeli települések német lakóinak történetéhez. A világháborús veszteségek, az elmenekülés a Vörös Hadsereg elől, a szovjet és román deportálások a lakóhelytől messzi munkatáborokba, az embertelen körülmények, a járványok, a betegségek, a bántalmazások mind megtették a magukét.

A kommunista Románia végül megállapodást kötött az NSZK-val, hogy minden évben megha-

tározott számú német (sváb, szász) hagyhatja el Romániát, „fejpenz” ellenében. Románia gyakorlatilag pénzért árulta polgárait, de volt, hogy technikai berendezéseket (pl.: lehallgatók) kaptak a kivándorolt németekért cserébe.

Az 1989. évi decemberi események megdöntötték a román diktatúrát, ezt követően a németek szabadon távozhattak Németországba. Kiszécsa utolsó német lakosai ekkor „tűntek el” a faluból, illetve vándoroltak ki – a jobb élet reményében – főképp Németországba.

I. 9. Klári

Klári (németül: Klari, románul: Peterda, szerbül: Радојево/Radojevo, horvátul: Radojevo, Srpska Klarija) a történelmi Torontál vármegye egykori Csenei járásának központjától, Csenétől északnyugatra helyezkedik el.

A falu „elődje” egy Peterd nevezetű település volt, amelyről az 1332–1337. évi pápai tizedjegyzék emlékezett meg. Ezt követően, a török hódoltságig több birtokos is váltotta egymást a faluban. A helység a török hódoltság idején nem pusztult el. Az 1717. évi kincstári kimutatás szerint 15 lakott ház állt a településen, azonban a lakosok később szétszéledtek, a falu elnéptelenedett. Az 1723–1725. évi gróf Mercy-féle térképen már lakatlan helyként volt feltüntetve. A

mai falu jóval később, 1770–1771 körül létesült. Nevét a Temesi Bánság egyik kormányzója, gróf Karl Ignaz von Clary-Aldringen (1729–1791) után nyerte el.

Ekkor lett Claryfalva, majd pedig Klári a település neve. Ekkor már szerbek, illetve románok lakták. A románok megőrizték a falu eredeti nevét, a Peterda elnevezést. A helység román lakói idővel elköltöztek, így az jobbra szerbek által lakott településsé vált. Vályi András az alábbiakat közölte a faluról: „Klári, Rátz és oláh falu Torontal Várm. földes Ura a' K. Kamara, lakosai ó hitűek, fekszik Kécsához fél mértföldnyire, négy nyomásbéli határja jó termésű, szarvas marhákkal, és juhokkal bővelkedik, földgyének fele jó, más része homokos és agyagos, fája szőleje nints, nádgya bőven, piatza T. Becsén, és Temesváron is.”²³

Fényes Elek az alábbiakat jegyezte le a helységről: „Klári, vagy Péterd, szerb-oláh-horvát falu, Torontál vmegyében, szép rónaságon, Haczfeldhez 1, ut. p. Csatádhhoz 2 1/2 órányira, Nyély helységgel együtt 2 253 n. e. óhitű szerb és oláh, és 500 horvát kathol. lak., óhitű anyaegyházzal. Határa gazdag fekete föld, s van itt 5590 hold majorsági, 2 112 h. urbéri szántóföld, 678 h. kaszálló 1000 h. uradalmi rét, 159 h. szőlő, 584 hold közlegelő. Fő termékek buza és kétszeres. Az Ó-Bege csatornája a határon foly keresztül. Birják a zágrábi püspök papnemesei.”²⁴

Klári nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	2331	29	90	–	42	–	2044 ²⁵		29+97 ²⁶
1890	2537	22	97	2	54	–	18	2290	54
1900 ²⁷	3107	102	252	1	50	–	196	2405	101
1910	2646	69	42	–	36	–	30	2337	132

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

A település szerb lakói a szerb ortodox egyházhoz tartoznak. Szerb pravoszláv templomukat 1841-ben építették, és Szent Miklós

(Светог оца Николаја/Svetog oca Nikolaja) tiszteletére szentelték fel.²⁸ Ünnepnapiját május 22-én tartják.

Klári nagyközség vallási adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	2331	86	2211	–	–	34	–
1890	2537	112	2391	–	–	34	–
1900	3107	526	2555	–	5	20	1
1910	2646	130	2495	–	10	10	1

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Klári etnikai adatai (1921–2022) (fő)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	2869	Nincs adat.						
1953	2915	164	Nincs adat.	1	10	104	2609	27
1961	2595	81	Nincs adat.			75	2399	40
1971	2230	19	Nincs adat.			51	2090	70
1981	1872	24	Nincs adat.			30	1674	144
1991	1588	17	2	–	–	13	1281	275
2002	1385	11	3	–	2	10	1094	265
2011	1056	10	Nincs adat.	Nincs adat.	4	6	720	Nincs adat.
2022 ²⁹	784	10	Nincs adat.	Nincs adat.	6	Nincs adat.	477	Nincs adat.

Forrás: Serbia. Population Statistics of Eastern Europe: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2025. június 17.)

I. 10. Kőcse

Kőcse, korábbi nevén Horvátkőcse (németül: Kroatisch Ketscha, románul: Checea Croată, szerbül: Keča/Кеча, horvátul: Hrvatska Keča) a történelmi Torontál vármegye egykori Csenei járásának székhelyétől, Csenétől északnyugatra fekszik.

Az egykor Temes vármegyében fekvő falu középkori eredetű. A 15. században, 1470-ben Kőcse néven említette egy írásos dokumentum. Az 1494-es esztendőből egy Külső-Kőcse nevezetű településről is van tudomásunk. A török hódoltság alatt nem pusztult el a helység. Az 1717. évi kincstári összeírás szerint mindössze nyolc lakott háza volt.

A 19. század elején, 1801-ben a zágrábi római katolikus püspökség birtokába került. Verhovác

Miksa zágrábi püspök egyházi nemeseinek adományozta a települést: így került a Busán, a Dellimanics, a Kaurich, a Mixich és az Uzbasich család birtokába. Később még a Kussevich és a Bedekovich család telepedett le a helységben. A horvát lakosság is feltehetően ebben az időszakban vándorolt a településre.³⁰ Az 1890. évi magyar népszámlálás eszmei időpontjában a jelentős népességnövekedést az eredményezte, hogy Kőcsébe olvadt az egykor önálló Hetény (Pusztahetény). Korábban Fényes Elek az alábbiakat közölte Hetényről: „*Hetény, puszta, Torontál vmegyében, Kécsa szomszédságában: 20 házzal, 148 kath., 6 óhitű magyar lakosokkal, dohánytermesztéssel. F. u. pap nemesek.*”³¹

Kőcse a trianoni békeszerződés aláírását követően – 1920. június 4. – a Román Királyság része lett. A nagyközség területét azonban az új országhatár kettévágta. A település 1920. évi román népszámlálási adatai nem állnak rendelkezésre.

zésre, mivel a község hiányzott a Dictionaruból. Kétséges volt, hogy Romániához kerül-e a település, mivel lakosságának többsége horvát, illetve szerb volt, jelentős magyar kisebbséggel. Végül a falu egyik fele Romániához, a másik a délszláv államhoz került. A határt olyan észszerűtlenül állapították meg, hogy a falu házai között vezetett a határvonal.

Hetény, azaz Pusztahetény a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság része lett. Varga E. Árpád

kutatásai nyomán – a számításokat az 1910. évi anyanyelvi adatokra vonatkozóan végezte – a következő megállapítást tette: A falu 991 lakosából 215 fő került a délszláv államhoz. Ebből 109 fő volt magyar, 44 fő román, 37 fő szerb, 19 fő német és 4 fő horvát, továbbá két fő egyéb anyanyelvű személy.³² Kőcse, más néven Horvátkőcse, melyet – 1930. január 1-jén³³ – beolvasztottak Nagykőcsébe, elveszítette önállóságát.

Kőcse nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Rómán	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	695	77	95	3	81	–	407 ³⁴		3+29 ³⁵
1890	981	151	140	–	156	–	390	144	–
1900	972	171	130	–	149	–	385	133	4
1910	991	224	93	1	167	–	359	144	3

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

A település horvát, magyar, illetve német lakói jobbra a római katolikus felekezethez tartoztak. Neogótikus stílusú római katolikus templomukat

1914-ben építették, és Alexandriai Szent Katalin tiszteletére szentelték fel. Ünnepnapját november 25-én tartják. Legutóbb 2005-ben renoválták.³⁶

Kőcse nagyközség vallási adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	695	569	125	–	1	–	–
1890	981	683	292	–	6	–	–
1900	972	673	272	1	15	6	5
1910	991	671	308	2	10	–	–

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

I. 11. Nagyjécsa

Nagyjécsa (németül: Großjetscha, románul: Iecea Mare, szerbül: Велика Јеча/Velika Ječa) a történelmi Torontál vármegye egykori Csenei járásának központjától, Csenétől északra helyezkedik el. A helység és a szomszédos Kisjécsa helyén a középkorban egy Öcse (Ősze) nevű falu állt. A település azonban a török hódoltság alatt elpusztult.

Nagyjécsát Johann Wilhelm Edler von Hildebrand (1709–1773) temesvári igazgatósági tanácsos telepítette 1767-ben Mária Terézia ma-

gyar királynő (1740–1780) rendeletére. Ekkor 202 lakóházat építettek a faluban, ahová római katolikus vallású németeket telepítettek. A falu iskoláját is ebben az évben építették.³⁷

Vályi András a települést együtt kezelte a szomszédos Kisjécsával: „Jecsa. Nagy, és Kis Jecsa. Két német falu Torontal Várm. földes Ura a' Kir. Kamara, lakosai katolikusok, fekszik Temesvárhoz 1 2/4 mértföldnyire, határjaik jó termékenységűek, erdejek, fájok, és szőlők nintsen, piatzok Temesváron, Aradon, 's Betsén.”³⁸

A 19. század első felében, 1836-ban hét hétig tombolt a kolerajárvány, amely 733 főt érintett, közülük 117 fő halálozott el. A természeti csapások sem kímélték a falu lakóinak életét: 1863-ban

és 1870-ben aszály, 1897-ben pedig hatalmas vihar pusztította el a termést.³⁹ Az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc idején összecsapás volt a faluban a császáriak és a magyar nemzetőrök között. Erről Reiszig Ede történész így írt: „1848. november havában Temesvárról egy csapat császári katona jelent meg a helységben, báró Appel vezérlete alatt s a községet lefegyverezte. Mialatt a lakosságtól a hűségességet kivették, a nemzetőrök, a kik a császáriak itt-létéről értesültek, hirtelen előtörttek; a császáriak rövid, de rendkívül heves ütközet után, 20 halott hátrahagyásával megfutamodtak. A nemzetőrök a császáriak közül 11-et elfogtak, kilencet pedig megveszőztek s azután szabadon bocsátották őket. 1849. augusztus 8-án Dembinski Henrik

honvédtábornok 3000 emberével és 20 ágyújával a helység határában, a honvédsereget a szőregi csata óta visszavonulási útjában nyomon követő Walmoden osztrák tábornokot visszaverte.”⁴⁰

Fényes Elek szerint: „Nagy-Jécsa, német falu, Torontál vmegyében, szép rónaságon, ut. p. Csatád. Határa 5 591 hold, mellyből 3 810 h. szántóföld, 1 043 h. felszántott kaszáló, 518 h. legelő, 220 h. belsőség, mellyből 70 hold szőlővel van beültetve; és ez mind urbéri birtok; uradalmi föld egy darabban van 300 hold. Gazdag fekete földje főleg tiszta búzát és zabot terem. Lakosai szép lovakat tenyésztenek. Lakja 2 323 német r. kath., helybeli anyateplommal, uradalmi tisztakkal. Birja a kir. kincstár.”⁴¹

Nagyjécsa nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	3297	20	3021	–	23	–	4 ⁴²		52+177 ⁴³
1890	3431	20	3329	2	30	–	–	–	50
1900	3099	68	2923	–	38	–	2	–	68
1910	2535	48	2360	–	34	–	–	12	81

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Nagyjécsa egykori, római katolikus német lakói a plébániát még 1767-ben felépítették, de a barokk stílusú templom csak 1780-ban épült. A templom védőszentje Borromeo Szent Károly (Hl. Karolus Borromäus). Ünnepnapját november 4-én tartják. A liturgikus nyelv a német volt. A templom orgonája 1836-ból származik. A templomot legutóbb 2008-ban újították fel.⁴⁴ A máso-

dik világháborút követően egyre inkább túlsúlyba kerülő román ortodox románság a templomát 1988-ban építtette, és Szent Mihály és Gábrriel arkangyalok (Sf. Arh. Mihail și Gavril) tiszteletére szentelte fel. Liturgikus nyelve a román. Ünnepnapját november 8-án tartják. A településen a román ajkú adventi közösség tagjai is rendelkeznek egy imaházzal.⁴⁵

Nagyjécsa nagyközség vallási adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	3297	3264	21	3	1	1	7
1890	3431	3392	23	1	3	3	9
1900	3099	3057	29	1	1	–	11
1910	2535	2478	23	3	3	–	28

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Nagyjécsa etnikai adatai (1920–2021)

Év	Népcsoport							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1920n	2549	5	2412	Nincs adat.	47	Nincs adat.	Nincs adat.	85
1930a	2289	12	2107	–	36	Nincs adat.	2	132
1930n	2289	11	2107	–	38	Nincs adat.	2	131
1941n	2355	69	2051	Nincs adat.	59	Nincs adat.	Nincs adat.	176
1956	3056	Nincs adat.						
1966a	3173	19	1415	1	1560	Nincs adat.	3	175
1966n	3173	21	1411	1	1573	Nincs adat.	4	163
1977n	2986	23	1162	2	1610	–	2	187
1992n	2297	25	115	1	1907	1	2	246
2002a	2315	22	34	2	2026	–	2	229
2002n	2315	24	37	2	2008	–	3	241
2011n	2231	9	8	2	1878	–	–	334
2021	3111	Nincs adat.						

Megjegyzés: a = anyanyelv, n = nemzetiség. Forrás: *Romania*. Population Statistics of Eastern Europe: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2025. június 17.); VARGA E. (III. kötet) – A Kulturális Innovációs Alapítvány Könyvtára: <https://www.kia.hu/kiakonyvtar/konyvtar/erdely/erd2002.htm> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)

A nagyjécsai németek „eltűnése” a második világháború utánra tehető. Az 1945 és 1949 közötti időszakban 312 férfit és nőt deportáltak a szovjet munkatáborokba, ahová – marhavagonokba zsúfolva – 3-4 hétig szállították őket. A deportáltak közül 49 fő halt meg. Majd következett a Bărăgan területére történő deportálás. A román kommunizmus alatt (a csendes sorvadásban) évente – „fejpenz” ellenében – meghatározott számú német származású személy hagyhatta el Romániát. A diktatúra 1989. évi bukását követően pedig a maradék nagyjécsai németiség többsége is távozott – jobbra – Németország területére.⁴⁶

I. 12. Nagykőcse

Nagykőcse (németül: Rumänisch Ketscha, románul: Checea Română, szerbül: Keča/Кеча), más néven Román-Kőcse középkori eredetű, a 15. században a történelmi Temes vármegyéhez tartozott. A török hódoltság idején nem pusztult el, de az 1723–1725. évi gróf Mercy-féle térképen

már a lakatlan helyek között találjuk. Az 1761. évi térképen már ismét lakottként volt feltüntetve, ekkor már románok éltek itt. A 18. század végén nehéz időket élt át a település lakossága. Erről Reiszig Ede a következőket írta: „A XVIII. század vége felé pestisragály lépett fel a helységben. A hagyomány szerint a halálozás oly nagy volt, hogy a lelkész hosszabb időn át egész napokat töltött a temetőben s ott várta a halottakat be-szentelés végett.”⁴⁷ A település a 18. században egy kissé arrébb feküdt, az ún. „Funtina popi dülő” területén, ahol a Zsombolya-Gyertyámos, valamint a Nagykőcse-Csatád utak keresztezték egymást. Itt állt az a paplak, és előtte egy kút is, melyekről a dülő a nevet kapta.⁴⁸

Vályi András a következőket írta a faluról: „Kécsa. Rátz, és oláh faló Torontal Várm. földes Ura a' K. Kamara, lakosai, ó hitűek, fekszik Hatzfeldhez 1/2 órányira, határja 3 nyomásbéli, leg inkább zabot, és kukoritzát terem, egyebet közepszerűen, földgyének fele jó, fele homokos, és agyagos, erdője, és szőleje nints, nádgya bőven van, hala is; szarvasmarhákkal bővelkednek, juhok is elég van, piatzok Temesváron, és

Becsén van.⁴⁹ A 19. század elején, 1801-ben a falu, Köcsével egyetemben, a zágrábi római katolikus püspökség birtoka lett. Fényes Elek a következőket írta a faluról, melyet Köcsével együtt kezel: „Kécsa, oláh-szerb-horvát falu, Torontál vmegyében, lapályos rónaságon, Haczfeldhez 1, ut. p. Csatádhhoz 2 1/2 órányira, 2 131 n. e. óhitű, 320 kath., 32 zsidó lak. Az óhitűek 4/5 része oláh, 1/4 szerb ajkú, a katolikusok horvátok. Ezenkívül e határhoz tartozó Tamásfalva és Hetény pusztákon laknak több száz lélekből álló magyar katolikus dohánykertészek. A határ kiterjedését 14 000 holdra tehetni 1 600 négyszögölével. Ebből 55 egész, 67 fél, 40 fertályos és 6 nyolczados telkes gazda bir 2 400 h. szántóföldet, 1 065 hold kaszállót, 345 hold legelőt, és industrialis föld czim alatt 42 hold 1 230 négyszögöl szőlőt. Az allodialis birtok pedig tesz 7 150 holdat.

Kécsa határa még csak 1836 előtt nagy részben mocsár és rétség volt; de csatornák által kiszárittatván, most a leggazdagabb föld, melly búzát, kukoriczát, repczét, dohányt uzso-

rával fizet. Van itt óhitű anyateplom, és több urasági épület. 1795-ben a zágrábi püspökség Horváthországban levő Viduschevacz, Zlankovecz, Szlava-Thopuszko, Szent-Péter, és több feudalista helységeit a kormánynak a végvidék kikerekítése végett átengedvén: e helyett kapta Torontál vármegyében Billét, Perjámos, Varjas helységeket, és Pakrácz pusztát; feudalis helyeknek Bókát, Neuzinét, Kécsát, Klárit, Udvarnokot, Kanakot mint falukat és Grinda-alui és Avram pusztákat. Ennélfogva Kécsát a zágrábi püspök praedialis nemesei birják. u. m. Busán, Bedekovich, Delimanics, Mixics, Kaurics, Uzbasics, és Bunyevácza családok, kik földesuri joggal élnek mindenben, s csupán a billéti püspöki uradalomnak bizonyos szent-Mártoni járadóságot fizetnek.⁵⁰

Nagykőcse a trianoni békeszerződés aláírását – 1920. június 4. – követően a Román Királyság része lett. A település 1930. január 1-jén magába olvasztotta a szomszédos Horvátkőcse megmaradt részét, melyet a trianoni békeszerződés szintén Romániának ítélt.

Nagykőcse nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	2645	32	214	–	1658	–	565 ⁵¹		76+100 ⁵²
1890	2664	31	208	–	1755	–	96	516	58
1900	2656	48	242	–	1727	–	95	419	125
1910	2478	76	167	–	1376	–	73	624	162

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Nagykőcse románsága a román ortodox egyház híve. Temploma 1856-ban épült, titulusa a Szentlélek eljövetele (Pogorârea Sfântului Duh). Ünnepnapját pünkösdkor tartják. A település szerbsége a szerb pravoszláv egyházhoz tartozott. Templomát 1896-ban építették. Védőszent-

je Szent György vértanú (Свети великомученик Георгије/Sveti velikomučenik Georgije). Ünnepnapját május 6-án tartják. Nagykőcsén a jobbára román ajkú baptista és a pünködsdi közösség is rendelkezik egy-egy imaházzal. Előbbi 1998-ban, utóbbi 2005-ben építette fel imaházát.⁵³

Nagykőcse nagyközség vallási adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	2645	289	2314	–	–	38	4
1890	2664	305	2322	–	–	32	5
1900	2656	357	2260	–	–	31	8
1910	2478	287	2162	–	1	28	–

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Nagykőcse etnikai adatai (1920–2021) (fő)

Év	Népcsoport							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1920n	2331	73	143	Nincs adat.	1495	Nincs adat.	Nincs adat.	620
1930a	3045	400	219	2	1567	Nincs adat.	693	164
1930n	3045	392	221	3	1509	Nincs adat.	748	172
1941n	3142	581	214	Nincs adat.	1353	Nincs adat.	Nincs adat.	994
1956	2535	Nincs adat.						
1966a	2398	295	29	1	1680	Nincs adat.	382	11
1966n	2398	304	39	1	1635	Nincs adat.	417	2
1977n	2274	275	42	–	1270	133	209	345
1992n	1812	188	29	4	1060	62	77	392
2002a	1931	124	13	1	1171	48	50	524
2002n	1931	136	16	1	1131	51	55	541
2011n	1838	106	14	–	966	30	52	670
2021	2238	Nincs adat.						

Megjegyzés: a = anyanyelv, n = nemzetiség. Forrás: *Romania*. Population Statistics of Eastern Europe: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2025. június 17.); VARGA E. (III. kötet) – A Kulturális Innovációs Alapítvány Könyvtára: <https://www.kia.hu/kiakonyvtar/konyvtar/erdely/erd2002.htm> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)

I. 13. Öregfalu

Öregfalu (németül: Pustinish, románul: Pustiniș, szerbül Пустиниш/Pustiniš) a történelmi Torontál vármegye egykori Csenei járásának székhelyétől, Csenétől délnyugatra fekszik. A térség 1761-ben még lakatlan, mocsaras területként volt ismert. Első lakói 1767-ben a Maros folyó környékéről idevándorolt románok voltak. A Béga-csatorna és az Óbéga mellett fekvő falu lakói sokat szenvedtek az árvizektől. Az 1836-os esztendőben az ár teljesen elmosta a telepü-

lést, de később újjáépítették. Ekkor pusztult el a szomszédos Sárközfalu is, amelynek nyoma sem maradt. Nem telepítették újra, nevére csak a közeli Sárközdülő utal. Öregfalu határát 1887–1888-ban ismét súlyos árvíz pusztította.⁵⁴ Fényes Elek szerint: „*Öregfalu, szinte contractualis oláh helység a' párdányi uradalomban: 6 kath., 642 óhitű lak., 's anyatemplommal. Földesura: gróf Buttler János.*”⁵⁵ Öregfalu 1919 és 1924 között délszláv katonai megszállás alatt állt. (Ezért hiányoznak a település 1920. évi román népszámlálási adatai.) A délszláv–román határkorrekció után, 1924-ben Románia része lett.

Öregfalu nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	1122	347	54	–	653	–	18 ⁵⁶		50 ⁵⁷
1890	1073	320	35	1	687	–	–	30	–
1900	1362	415	65	–	727	–	4	147	4
1910	1353	427	65	–	820	–	1	32	8

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

A román lakosok első ortodox templomát 1840-ben, a mait pedig 1925-ben építették. A templomot Nagyboldogasszony (Adormirea Maicii Domnului) tiszteletére szentelték fel.

Ünnepnapját augusztus 15-én tartják. A helyi magyar kisebbség a római katolikus felekezethez tartozik. Templomát 1936-ban építették.

Öregfalu nagyközség vallási adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	1122	377	704	–	10	30	1
1890	1073	271	738	–	25	39	–
1900	1362	439	875	3	19	26	–
1910	1353	461	865	1	13	13	–

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Öregfalu etnikai adatai (1920–2021) (fő)

Év	Népcsoport							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1920n	Adatai 1920-ból nem ismeretesek, mivel a község hiányzik a Dicționarulból.							
1930a	1549	547	75	–	893	Nincs adat.	19	15
1930n	1549	542	73	1	894	Nincs adat.	18	21
1941n	1342	420	57	Nincs adat.	820	Nincs adat.	Nincs adat.	45
1956	1233	Nincs adat.						
1966a	1004	295	3	–	688	Nincs adat.	18	–
1966n	1004	288	7	–	689	Nincs adat.	20	–
1977n	921	245	3	–	654	–	11	8
1992n	695	167	4	–	476	–	7	41
2002a	688	121	5	–	510	–	7	45
2002n	688	147	6	–	483	–	7	45
2011n	727	104	2	–	541	–	4	76
2021	685	Nincs adat.						

Megjegyzés: a = anyanyelv, n = nemzetiség. Forrás: *Romania. Population Statistics of Eastern Europe*: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2025. június 17.); VARGA E. (III. kötet) – A Kulturális Innovációs Alapítvány Könyvtára: <https://www.kia.hu/kiakonyvtar/konyvtar/erdely/erd2002.htm> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)

I. 14. Papd

Papd (németül: Bobda, románul: Bobda, szerbül: Бобда/Bobda) a történelmi Torontál vármegye egykori Csenei járásának székhelyétől, Csenétől északkeletre fekvő település.

Papd a középkorban Temes vármegyéhez tartozott. A 15. században már Papd néven jelölték az írásos dokumentumok. Az ún. *vegyesházi királyok* uralkodása (1301–1526) alatt több birtokos is váltotta egymást a településen. A falu a török hódoltság alatt nem pusztult el. Az 1723–1725.

évi gróf Mercy-féle térképen Poda alakban lakott helyként volt feltüntetve. A 18. század végén a Gyertyánffy család vásárolta meg a települést, a 19. század második felében pedig a Csávossy bárói családnak lett itt birtoka.⁵⁸ Báró Csávossy Gyula a településen egy kastélyt és egy hatalmas sírboltot is emeltetett az esztergomi bazilika mintájára.

Vályi András a 18. század alkonyán a következőket közölte a faluról: „*Bobda. Elegyes falu Torontál Vármegyében, földes ura a' Királyi Kamara, fekszik az Új Pécsi járásban, Gyertyánostól nem messze. Határa bőven terem.*”⁵⁹ Ezzel szemben – évtizedek múlva – Fényes Elek a

következőket közölte a faluról: „*Bobda, oláh falu, Torontál vármegyében, szép rónaságon, melyet a Beregszó nedvesít, ut. p. Temesvárhoz 2 1/2 óra. – Határa 3 516 hold, melyből községi szántóföld 1 251 h., rét 368 h., legelő 179 hold, szőlő 8 hold 1 000/1 600 öl, uradalmi szántó 1 000 hold, 600 hold kaszáló. Fekete gazdag földje, hatalmas kukoriczát és búzát terem. Lakja 1 056 n. e. óhitű, paroch. templommal. – Birja Gyertyánffy Antal.*”⁶⁰

A Gyertyánffykat követő báró Csávossy család, mely főképp a gabonakereskedelemből gazdagodott meg, egy 42 szobás, elegánsan bebútorozott, festményekkel, porcelánokkal, szőnyegekkel, csipke-, bársony- és brokátfüggönyökkel, muranói kristályból készült csillárokkal feldíszített kastélyt is épített a templom-mauzóleummal szemben. A kastélyt egykoron árnyékos fákkal övezett illatos rózsapark vette körül. Építé-

se az 1860-as évek derekán kezdődött, de 1889-ben fejezték be.

Az egykori mesés gazdagságból nem maradt semmi. Erről Ștefan Both – egyebek mellett – az alábbiakat közölte írásában: „*Az első világháború után, amikor a Bánságot is felosztották, az élet egyre nehezebbé vált a papdi báró utódai számára, így aztán Gyula utolsó gyermekei 1925-ben örökre elhagyták a Bánság földjét, és Kanadában telepedtek le.*”⁶¹

Ami ezután következett, az számos régi kastély sorsát jellemzi. Az örökösöktől egy helybeli vásárolta meg a kastélyt, jóformán „aprópénzért”, azonban a banki hitelt így sem tudta fizetni. Ezért „*a kastélyban levő tárgyakat, berendezést értékesítik, majd lerombolják az épületet és építőanyag gyanánt minden tégladarabot eladnak. Csupán a báró hőn szeretett, azonban már köddé vált lovainak istállója menekül meg.*”⁶²

Papd nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	1275	105	388	–	731	–	3 ⁶³		1+47 ⁶⁴
1890	1407	92	507	–	793	–	–	8	7
1900	1338	134	413	2	782	–	–	3	4
1910	1182	106	248	4	787	–	–	37	–

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Papd jobbára románok által lakott falu volt, jelentős német, illetve magyar kisebbséggel. A románság a román ortodox egyházhoz tartozik. Az ortodox románok templomát 1864-ben építették. Titulusa a Szentlélek eljövetele (Pogorârea Sfântului Duh). Ünnepnapját pünkösdkor tartják.

A németek és a magyarok a római katolikus felekezethez tartoztak. A település templomának érdekessége, hogy a Csávossy-mauzóleumnak is

helyet ad. Az építését – a helyi birtokos család, a Csávossyak megbízásából – 1860-ban kezdték, jelenlegi formáját viszont csak jóval később, 1908-ban kapta. Jelenleg meglehetősen rossz állapotban van. Az építető Csávossy báró és neje 1911-ben hunyt el, de báró Csávossy Gyula még életében – 1909-ben – a római katolikus egyháznak adományozta a templomot.⁶⁵ Így az még napjainkban is a temesvári római katolikus püspökség tulajdonát képezi.

Papd nagyközség vallási adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	1275	508	754	–	12	–	1
1890	1407	608	798	–	1	–	–
1900	1338	541	789	3	3	–	2
1910	1182	337	824	4	13	3	1

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Katolikus hívek jóformán már nincsenek a településen, bár „a temesvári építészeti kar több felmérést készített az épület állagromlásáról és a felújítandó részekről. 2012 környékén néhány építész is felmérte a helyzetet, és azt mondták, 200–300 000 euróból felújítható, mert a tartószerkezet nem sérült. A Római Katolikus Püspökség képviselői azt állítják, nincs pénzük a beruházásra, tekintettel arra, hogy az utóbbi években inkább a máriaradnai templom helyreállításra összpontosítottak, ami 11 millió euróba került, zömmel az Európai Unió pénzéből. A Püspökség képviselői tárgyaltak az Örökségvédelmi Igazgatósággal, hogy a mauzóleum átkerüljön a Művelődésügyi Minisztérium tulajdonába, de eddig ez a terv sem valósult meg”.⁶⁶ Ha nem történik meg a gyors felújítása, akkor valószínűleg végleg az enyészeté lesz az impozáns épület.⁶⁷

Reményt keltő fejlemény, hogy a közelmúltban – 2025 tavaszán – a Temes Megyei Tanács foglalkozott az épület megmentésével. A korábban kiírt pályázat nyertese már dolgozik az

épület helyreállításának tervén. Közben folyik az épület restaurálásához szükséges pénzüsszeg előteremtése. Remélhetőleg időben érkezik a segítség az összeomlás előtt álló épület számára.⁶⁸ Az épületegyüttes az állagromlás mellett már számos megszenstelenítést „élt meg”. Még a második világháború idején, 1942–1943 körül történt, hogy ismeretlen tettesek feldúlták a Csávossy-kriptát, kiforgatták – arany és ékszerek után kutatva – a tetemeket a koporsójukból. A konzerválódott holttestekből rövid időn belül a levegő hatására csak a csontok maradtak. De ezek sem maradhattak békében, szétszórta őket. Majd a későbbiekben gyerekek másztak át a kerítésen, és surrantak be az épületbe, s – meggyalázva a halottakat – „fociztak” a koponyákkal... Ezt követően a helyiek összegyűjtötték a maradványokat, és elhantolták a papdi (bobdai) temetőben.⁶⁹

A teljesség igényével jegyezzük meg, hogy a faluban a jobbára román ajkú baptista és a pünkösdi közösségeknek is van egy-egy imaháza.

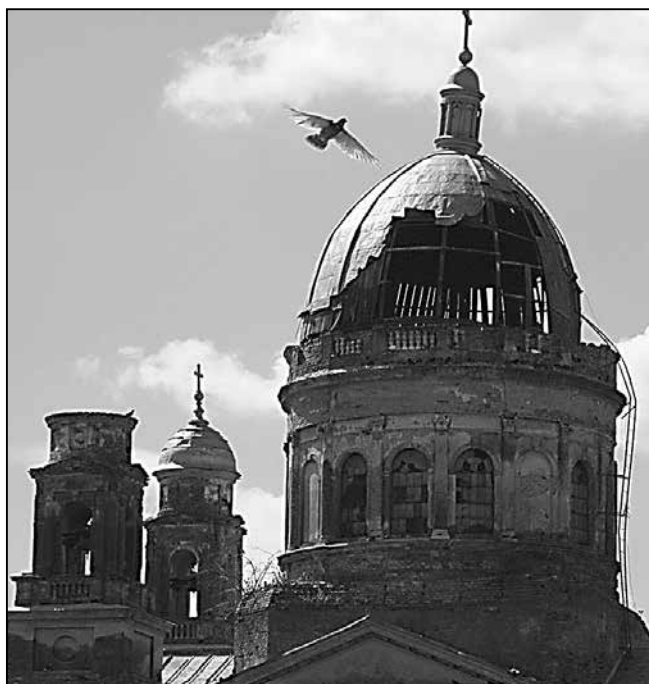
Papd etnikai adatai (1920–2021) (fő)

Év	Népcsoport							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1920n	950	74	200	Nincs adat.	669	Nincs adat.	Nincs adat.	7
1930a	1139	52	184	1	876	Nincs adat.	11	15
1930n	1139	52	183	1	876	Nincs adat.	11	16
1941n	1106	25	162	Nincs adat.	907	Nincs adat.	Nincs adat.	12
1956	977	Nincs adat.						
1966a	934	23	67	–	829	Nincs adat.	8	7
1966n	934	24	68	–	833	Nincs adat.	7	2
1977n	951	21	52	–	864	–	4	10
1992n	931	10	18	–	885	–	6	12
2002a	855	6	6	–	833	–	–	10
2002n	855	11	9	–	824	–	1	10
2011n	900	19	8	–	817	–	2	54
2021	923	Nincs adat.						

Megjegyzés: a = anyanyelv, n = nemzetiség. Forrás: *Romania*. Population Statistics of Eastern Europe: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2025. június 17.); VARGA E. (III. KÖTET) – A Kulturális Innovációs Alapítvány Könyvtára: <https://www.kia.hu/kiakonyvtar/konyvtar/erdely/erd2002.htm> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)

A papdi római katolikus templom és a Csávossy-mauzóleum (2012)
Forrás: Saját fénykép.

A papdi római katolikus templom és a Csávossy-mauzóleum kupolája (2012)
Forrás: Saját fénykép.

I. 15. Tamásfalva

Tamásfalva (németül: Tomsdorf, románul: Hetin, szerbül: Хетин/Hetin) a történelmi Torontál vármegye egykori Csenei járásának központjától, Csenétől délnyugatra fekvő település.

A falu „elődje” egy Tamásháza nevű település volt, amelyről 1462-ből maradt ránk az első írásbeli említés. Ez a helység a török hódoltság alatt elpusztult. A mostani település Komori Bedekovich Tamás udvari tanácsostól nyerte el a nevét, aki a helység birtokosa volt. A falu első lakosai magyar dohánykertészek voltak, akik 1841-

ben telepedtek le Tamásfalván. Az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc idején a magyar lakosság a Maros folyón túlra menekült, a szerb martalócok pedig kifosztották és felgyújtották a falut. Tamásfalva újbóli benépesítése 1854-ben történt.⁷⁰

A falutól északkeletre feküdt Hetény, amely mellett vívták 1696. augusztus 26-án a hetényi csatát. I. Frigyes Ágost szász választófejedelem (1694–1733) és II. Musztafa török szultán (1695–1703) seregei csaptak itt össze, de az ütközet – a jelentős embervesztés ellenére – eldöntetlen maradt.

Tamásfalva nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	1379	922	340	2	1	–	6 ⁷¹	–	9+99 ⁷²
1890	1532	1035	468	2	2	–	9	9	7
1900	1645	1043	595	–	1	–	6	–	–
1910	1826	1291	505	–	–	–	2	3	25

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

A falu magyar, illetve német lakói a római katolikus felekezethez tartoztak. Templomukat 1868-ban – Bonnaz Sándor csanádi püspök (1860–1889) és a hívek adományából – építették fel,

és a Szentháromság (Dreifaltigkeit) tiszteletére szentelték fel. Ünnepe napját a pünkösdöt követő vasárnap tartják. Napjainkban önálló plébánia, a liturgikus nyelv a magyar.⁷³

Tamásfalva nagyközség vallási adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	1379	1356	5	–	7	11	–
1890	1532	1495	8	1	7	19	2
1900	1645	1637	–	–	–	8	–
1910	1826	1807	1	–	4	2	12

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Tamásfalva magyarságának helyzete szinte reménytelen. Németh Zoltán így ír a kedvezőtlen demográfiai folyamatokról: „1948-ban 2 263 lelket számlált a falu, öt évre rá 2 160-at, 1961-ben 2008-at. Tíz év alatt több mint négyszázzal csökkent a falu lakossága, 1981-ben még ezer felett volt a számuk, egészen pontosan 1 139. 1991-ben 881, 2002-ben 763, 2011-ben mindössze 537. Ma már talán az ötszázat sem éri el. Ennek körülbelül a fele magyar ajkú. A többi szerb, cigány, de él itt négy horvát is, egy szlovén – és ami meglep – a román határ közelsége ellenére (400 méterre van a falutól) mindössze egy román. [...] nem jó, hogy csak két diák van az iskolában és 5–6 nebuló az óvodában. A fiatalok a városokban, Becskereken, Szabadkán, Újvidéken keresnek boldogulást, de sokan onnan is tovább utaznak a nagyvilágba. Tamásfalva ma már a nyugdíjasok faluja.”⁷⁴ A gyermekszám

radikális visszaesése mellett az elvándorlás is jelentős problémát okoz. A falu periférikus helyzete, a román határra történő „rásimulása”, továbbá a „logisztikai adottságok” miatt nem valószínűsíthető, hogy a folyamatok változni fognak. Felsőttabével, más néven Szerbittabével (Српски Итебеј/Srpski Itebeј) egy hosszú, keskeny és kevésbé jó állapotú aszfaltút köti össze a települést. Ugyanakkor a román–szerb határátkelőhelyektől is messze fekszik a település. Ezért nem csodálkozhatunk, hogy beruházások nemigen érkeznek a faluba. A helyieknek megélhetést szinte csak a mezőgazdaság ad. A jó hír viszont az, hogy a faluból elszármazott lakosok idősebb, nyugdíjas korukra visszatérnek, házat vesznek itt. A házakért egyébiránt általában 1000–1500 eurót kérnek, de volt, aki már ennél kevesebbért is eladta a házat. A lakóházakért a faluban 5000 eurónál többet nem lehet kapni.⁷⁵

Tamásfalva etnikai adatai (1921–2022) (fő)

Év	Nemzetiség							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	Nincs adat.							
1931	Nincs adat.							
1948	2263	Nincs adat.						
1953	2160	1537	Nincs adat.	–	–	7	600	16
1961	2008	1441	Nincs adat.			1	540	26
1971	1604	1211	Nincs adat.			3	376	14
1981	1139	839	Nincs adat.			3	265	32
1991	881	612	–	–	–	1	209	59
2002	763	406	–	–	1	4	306	46
2011	537	287	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	214	Nincs adat.
2022 ⁷⁶	327	165	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	Nincs adat.	127	Nincs adat.

Forrás: Serbia. Population Statistics of Eastern Europe: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2025. június 17.)

I. 16. Újvár

Újvár (németül: Uivar, illetve Neuburg an der Bega, románul: Uivar, szerbül: Yjvar/Ujvar) a történelmi Torontál vármegye egykori Csenei járásának központjától, Csenétől délre helyezkedik el. Újabb alapítású település. A Heves vármegyéből származó gróf Buttler János létesítette 1785-ben. A helység első lakói Erdőtelekről behívott magyarok voltak, akik a Berekszó és a

Béga áradásai miatt Ótelekre (Otelec) költöztek át. Ezt követően a magyarok helyére németek telepedtek le. Fényes Elek szerint: „Ujvár, Torontál vmegyében, német falu, Párdányhoz 1 mfdnyire: 512 kath., 8 ref., 4 óhitű lak., kath. paroch. templommal. Contractualishelv. F. u. gr. Buttler János örök.”⁷⁷ Újvár csak 1924-ben a délszláv–román határkorrekció után került Romániához, addig a helység délszláv megszállás alatt állt.

Újvár nagyközség anyanyelvi adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	962	12	903	–	1	–	– ⁷⁸		3+43 ⁷⁹
1890	1885	26	1827	–	8	–	–	11	13
1900 ⁸⁰	1853	30	1804	–	18	–	–	1	–
1910	1656	56	1553	–	14	–	1	17	15

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Újvár német lakói a római katolikus felekezethez tartoztak. A falu neogótikus stílusú római katolikus templomát 1904-ben építették, és Szent Vendel (Hl. Vendelin) tiszteletére szentelték fel. Ünnepe napját október 20-án tartják. A liturgikus nyelv a német volt. A templomot legutóbb 2005-ben renoválták.⁸¹

A faluban görögkatolikus templom is található, melyet 1890-ben építettek. A templomot Szent Il-

és próféta (Sfântul Ilie) tiszteletére szentelték fel. Ünnepe napját július 20-án tartják. A falu román lakóinak ortodox templomát 2005-ben építették, és Szent Mihály és Gábrriel arkangyalok (Sfințitor Arhangheli Mihail și Gavriil) tiszteletére szentelték fel. Ünnepe napját november 8-án tartják. A liturgikus nyelv a román.⁸²

Újvár nagyközség vallási adatai (1880–1910) (fő)

Népszámlálás	Vallás						
	Összesen	Római katolikus	Ortodox	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	962	961	1	–	–	–	–
1890	1885	1862	17	–	–	6	–
1900	1853	1835	–	–	–	–	18
1910	1656	1625	20	2	–	–	9

Forrás: Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

Újvár etnikai adatai (1920–2021) (fő)

Év	Népcsoport							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1920n	Adatai 1920-ból nem ismeretesek, mivel a község hiányzik a Dicționarulból.							
1930a	1543	31	1449	–	21	Nincs adat.	4	38
1930n	1543	30	1450	–	21	Nincs adat.	4	38
1941n	1561	58	1417	Nincs adat.	30	Nincs adat.	Nincs adat.	56

1956	1729	Nincs adat.						
1966a	1718	31	530	–	1155	Nincs adat.	2	–
1966n	1718	32	520	–	1158	Nincs adat.	2	6
1977n	1509	22	344	–	1097	2	–	44
1992n	1212	76	44	–	1007	–	1	84
2002a	1199	58	18	–	1057	–	–	66
2002n	1199	60	22	–	1015	–	–	102
2011	938	42	13	–	780	–	–	103
2021	1043	Nincs adat.						

Megjegyzés: a = anyanyelv, n = nemzetiség. Forrás: *Romania*. Population Statistics of Eastern Europe: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2025. június 17.); VARGA E. (III. kötet) – A Kulturális Innovációs Alapítvány Könyvtára: <https://www.kia.hu/kiakonyvtar/konyvtar/erdely/erd2002.htm> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)

A történelmi Torontál vármegye Csenei járása településeinek anyanyelvi-nemzetiségi és vallás-felekezeti sajátosságait áttekintve jól látható, hogy a térség hosszú évszázadok óta számos népcsoportnak adott otthont. Habár az etnikai-vallási változások folyamatosak voltak, a „hétköznapi emberek” elfogadták egymás jelenlétét, ezért ezek a változások a saját hagyományaik, nyelvük megtartását nem veszélyeztették. Még az is előfordult, hogy részt vettek egymás ünnepein. Sajnálatos, hogy egy olyan egyedülálló, soknemzetiségű régió, mint a Bánság és azon be-

lül is a „néhai” Torontál vármegye népességének hétköznapijait a politika (trianoni békeszerződés, román és jugoszláv [szerb] politikai döntések) ennyire megváltoztatta. A Csenei járás területéről a németek és a horvátok jóformán eltűntek, az asszimiláció veszélyének kitett magyarság népességszáma is jelentős visszaesésben van, de a szerb és román falvak lakosságát is több helyen a „fehér pestis”, a népességfogyás tizedeli. Talán megkockáztatható a kijelentés, hogy az egykori járás szebb napokat megélt településeinek jelen esetben inkább múltja van, mint jövője...

II. Felhasznált irodalom

II. 1. Felhasznált nyomtatott irodalom

A magyar korona országainak 1880. évi népszámlálása. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1880

A magyar korona országainak 1890. évi népszámlálása. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1890

A magyar Szent Korona országainak 1900. évi népszámlálása. I. A népesség általános leírása községenként. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság, Budapest, 1902

A magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Községek és népesebb puszták, telepek szerint. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1912

BOROVSKY SAMU (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Temes vármegye és Temesvár. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1914

DIÓS ISTVÁN – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): Magyar Katolikus Lexikon. X. kötet (Oltal–Pneu). Szent István Társulat, az Apostoli Szentzség Könyvkiadója, Budapest, 2005

EDELÉNYI-SZABÓ DÉNES: Magyarország közbiztonsági és törvényhatóságainak területváltozásai. Különnyomat a „Magyar Statisztikai Szemle” 1928. (VI.) évfolyamából. Hornyánszky Viktor Részvénytársaság. Magyar Királyi Udvari Könyvnyomda, Budapest, 1928

ERŐS LAJOS (szerk.): Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskereki Egyházmegye történetéhez. Logos Kiadó, Tóthfalva, 1993

FÉNYES ELEK: Magyar országnak, 's a' hozzá kapcsolott tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben. IV. kötet. Trattner-Károlyi Tulajdonosa. Pest, 1839

FÉNYES ELEK: Magyarország geographiai szótára. I–IV. kötet. Nyomtatott Kozma Vazulnál. Pest, 1851

GERŐ LAJOS (szerk.): A Pallas nagy lexikona. II. kötet (Arafale–Békale). Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1893

HARASZTHY LAJOS: Torontál vármegye története 1867-től. In: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912

JUHÁSZ JÓZSEF: Volt egyszer egy Jugoszlávia. A délszláv állam története. Aula Kiadó, Budapest, 1999

KLEIN, FRANZ: Billed, Chronik einer Heidegemeinde im Banat in Quellen und Dokumenten (1765–1980). Herausgegeben im Auftrag der Billeder Heimatgemeinschaft, Salzburg–Wien, 1980

KOGUTOWICZ MANÓ: Torontál vármegye térképe. Kiadatott a vallás- és közoktatásügyi m. kir. Minister úr megbízásából. Kiadja a Magyar Földrajzi Intézet Rt., Budapest, 1905 – alapulvételével saját szerkesztés

NÉMETH ZOLTÁN: Tamásfalva. „fogyunk, egyre csak fogyunk”. In: Fodor István (szerk.): Szórványlétben. I. kötet. Magyar Szó, Újvidék, 2016

REISZIG EDE: Torontál vármegye községei. In: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912

Torontál vármegye adóközségeinek területe és kataszteri tisztajövedelme mivelési áganként és osztályonként, az 1909. évi V. törvénycikk alapján végrehajtott kataszteri kiigazítás után. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest, 1914

VARGA E. ÁRPÁD: Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. III. kötet. Arad, Krassó-Szörény és Temes megye. Népszámlálási adatok 1850–2002 között. Teleki László Alapítvány – Pro-Print Kiadó, Budapest–Csíkszereda, 2000

VÁLYI ANDRÁS: Magyar országnak leírása. I. kötet. A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1796

VÁLYI ANDRÁS: Magyar országnak leírása. II. kötet. A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1799

II. 2. Felhasznált elektronikus irodalom

A Magyar Ortodox Egyházmegye weboldala: <http://hungary.orthodoxia.org/>

A Nagybecskereki Római Katolikus Egyházmegye weboldala: <http://www.catholic-zr.org.rs>

Arhiepiscopia Timișoarei Protopopiatul Ortodox Roman: <http://www.por-sannicolaumare.ro/ieceamica.htm>

Banat-Triplex Confinium – European Grouping for Territorial Cooperation (BTC-EGTC) – honlap: <http://www.btc-egtc.eu/hu/onkormanyzatok/roman-tagok/checea>

BANDI ISTVÁN: A romániai kommunizmus – kényszerintézkedések, börtönök és munkatáborok világa. In: Munkatáborok. „Ne csak őrizd, gyűlöld is!”. <http://www.munkataborok.hu/hu/kulfold/romania>

Binucvântarea lucrărilor de construcție la Biserica Parohială „Sfânta Treime” din Biled. Parohia Română Mitropolia Banatului: <http://mitropolia-banatului.ro/binucvantarea-lucrarilor-de-constructie-la-biserica-parohiala-sfanta-treime-din-biled/>

Biserici.org: <http://www.biserici.org/>

BOTH, ȘTEFAN: Egy római katolikus templom végnapjai. 2015. július 15. Fötér: http://foter.ro/cikk/20150715_tefan_both_egy_romai_katolikus_templom_vegnapjai

BRUSANOWSKI, PAUL: Inter-Orthodox controversies between Romania and Yugoslavia in the interwar period. 2021. szeptember 21. HTS Theologiese Studies / Theological Studies: <https://hts.org.za/index.php/hts/article/view/6865/19954>

Comuna Săcălaz cu satele Beregsău Mare și Beregsău Mic, județul Timiș. 2021. november 10. Excursiile Monicăi. Hai la drum!: <https://excursiilemonica.com/2021/11/10/comuna-sacalaz-cu-satele-beregsau-mare-si-beregsau-mic-judetul-timis/>

Consiliul Județean Timiș: <http://www.cjtimis.ro/judetul-timis/unitati-administrativ-teritoriale/comuna-checea.html>

HEGEDŰS GÉZA: Világirodalmi arcképcsarnok. Országos Széchényi Könyvtár – Magyar Elektronikus Könyvtár: <http://mek.oszk.hu/01300/01391/html/vilag094.htm>

Heimatortsgemeinschaft Lenauheim: <http://www.lenauheim.de/lenauheim/geschichte/chronologische-zeittafel/>

Heimatortsgemeinschaft Uiuwar/Aurelheim. Landsmannschaft der Banater Schwaben e.V.: <https://www.banater-schwaben.org/vereinsleben/heimatortsgemeinschaften/uiwar>

IVAN KOLOVOZ fényképe. Discover Cărpiniș: <http://www.tripmondo.com/romania/timis/carpinis/>

Kleinjetscha in Banat: http://www.dvhh.org/kleinjetscha/village_history.htm

Landsmannschaft der Banater Schwaben e.V. Kreisverband Coburg-Land: <http://www.banater-landsmannschaft-coburg.de/hog%20aurelheim.htm>

Literatura.hu, a legnagyobb magyar kulturális portál: <http://www.literatura.hu/irok/romantik/lenau.htm>

LUPULESCU, DIANA: *După conacele din Banloc și Clopodia, CJT vrea să preia și Mausoleul din Bobda.* 2025. április 30. Timis Online: <https://www.tion.ro/stirile-judetului-timis/dupa-conacele-din-banloc-si-clopodia-cjt-vrea-sa-preia-si-mausoleul-din-bobda-2056111/>

NIEDENBACH, NORBERT: *A Potted History of the Village of Gross Jetscha.* In: *Banat villages:* http://www.dvvh.org/banat_villages/Timis/gross-jetscha/Gross-Jetscha-Neidenbach-Potted_History.htm

PALCONI, ALEXANDRA (Spoužá, Doniția trans.): *The Church of the Bobda Baron.* 2014. május 21. Prin Banat. Povești de pe plaiuri bănățene: <https://prinbanat.ro/en/the-church-of-the-bobda-baron/>

PALCONI, ALEXANDRA (Spoužá, Doniția trans.): *The Damaszkín mansion from Beregsău Mic.* 2014. június 24. Prin Banat. Povești de pe plaiuri bănățene: <https://prinbanat.ro/en/the-damaszkin-mansion-from-beregsau-mic/>

Population Statistics of Eastern Europe: <http://pop-stat.mashke.org/>

Primăria Săcălaz (Szakálháza község weboldala): http://www.primariasacalaz.ro/uploads/products_pdf/Copy_of_strategia_sacalaz1.pdf

Радојево. Храм Светог оца Николаја. Српска Православна Епархија банатска (A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság weboldala): <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/zitistansko-namesnistvo/radojevo/>

SZEKERNYÉS IRÉN: *A Bega-csatorna az iszap fogságában. Hajózási emlékek. Nyugati Jelen.* 2008. augusztus 9.: http://www.nyugati jelen.com/riport/a_bega_csatorna_az_iszap_fogsagaban.php

VARGA E. ÁRPÁD: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. III. kötet. Arad, Krassó-Szörény és Temes megye.* Népszámlálási adatok 1850–2002 között. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda: <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>

VOGEL, HEINZ: *Die Gotteshäuser der Deutschen im Banat:* <http://www.banatergottesheuser.ro/uiwar.htm>
www.heiligenlegenden.de honlap: <http://www.heiligenlegenden.de/literatur/bavaria-sancta/erster-abschnitt/maximilian/home.html>

ZOLLNER, ANTON: *The Last of the German Village of Gross Jetscha.* In: *Banat villages:* http://www.dvvh.org/banat_villages/Timis/gross-jetscha/Gross-Jetscha-Last_Germans-Zollner.htm

III. Jegyzetek

- ¹ REISZIG 1912, 50–51. pp.
- ² VÁLYI ANDRÁS: *Magyar országnak leírása. II. kötet.* A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1799. 77. p.
- ³ Fényes (II. kötet) 1851, 66. p.; FÉNYES (IV. kötet) 1839, 394. p.
- ⁴ *Meilensteine in der Geschichte der Banater Ortschaft Gertianosch (heute Carpinis/Rumänien).* Heimatortsgemeinschaft Gertianosch: <http://www.gertianosch.de/Geschichte> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)
- ⁵ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.
- ⁶ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte. Gyertyámos esetében az első érték (19 fő) az egyéb hazai (16 fő) és az egyéb külföldi (3 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.
- ⁷ VOGEL, HEINZ: *Gertianosch. Die Gotteshäuser der Deutschen im Banat:* <http://www.banatergottesheuser.ro/gertianosch.htm> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)
- ⁸ „Szent Demeter († 304) az ortodox egyház egyik leg tiszteltettebb szentje, mind görög, mind szláv területen találkozunk nevével, ünnepével. A görögöknél ő Szaloniki városának védőszentje, a szlávok pedig az ünnepét megelőző szombaton tartják a halotaktáról való megemlékezést. [...] Magyarországon, ahol a kezdetektől fogva mint magyar szentet tisztelték, s nevével még ma is lépten-nyomon találkozunk személy- és helységneveink sorában (gyakran a népies Dömötör formában). Ennek oka, hogy vértanúságának elbeszélései között találunk egy olyan szenvedéstörténetet, mely Demeter születési helyéül Sirmium (később: Száva-szentdemeter, ma: Sremska Mitrovica) városát jelöli meg, vértanúsága színhelyeként pedig – már a görög és a szláv nyelvű hagyománnyal összhangban – Szaloniki városát említi.” A Magyar Ortodox Egyházmegye weboldala: <http://hungary.orthodoxia.org/konyvtar/szentek-elete/oktober-26-szent-demeter-vertanu-unnepel/> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)
- ⁹ REISZIG 1912, 69–70. pp.
- ¹⁰ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.
- ¹¹ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb hazai anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte.
- ¹² „Orbán, I., Szent (Róma, 150 u.-Róma, 230): Szent I. Callistus utódként 222–230: pápa. - Pápaságáról csak annyit tudunk, hogy tovább folytatódott a Hippolütosz-féle szakadás. Vértanúsága kérdéses, a Callistus-katakombába temették. Közkeletű hagyomány szerint pápaként I. Orbán rendelte el, hogy a miseáldozat kelyhét és tányérkáját aranyból vagy ezüstből készítsék. Ezért szokták kehellyel ábrázolni. Alakja a 9. században összeolvadt a január 23-án ünnepelt Langres-i Szent Orbán püspökével (aki szőlővel kapcsolatos csodákat tett), Orbán ezáltal lett a szőlők, szőlőművesek, kádárok, kocsmárosok védőszentje. Szőlőfürttel a kezében ábrázolták.” DIÓS ISTVÁN – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. X. kötet (Olta!–Pneu).* Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2005. 260. p.
- ¹³ ERŐS LAJOS (szerk.): *Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskerekai Egyházmegye történetéhez.* Logos Kiadó, Tóthfalu, 1993. 296–297. pp.
- ¹⁴ Vályi András: *Magyar országnak leírása. II. kötet.* A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1799. 248. p.
- ¹⁵ Fényes (II. kötet) 1851, 153. p.; FÉNYES (IV. kötet) 1839, 395. p.
- ¹⁶ *Kleinjetscha in Banat:* http://www.dvvh.org/kleinjetscha/village_history.htm (Letöltés ideje: 2017. július 10.)
- ¹⁷ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.
- ¹⁸ Az egyéb kategóriánál az érték a beszélni nem tudó népességet jelölte.
- ¹⁹ VOGEL, HEINZ: *Kleinjetscha. Die Gotteshäuser der Deutschen im Banat:* <http://www.banatergottesheuser.ro/kleinjetscha.htm> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)
- ²⁰ *Arhiepiscopia Timișoarei Protopopiatul Ortodox Roman:* <http://www.por-sannicolaumare.ro/ieceamica.htm> (Letöltés ideje: 2017. július 7.)
- ²¹ A Bărăgan egy Bukaresthez közel elhelyezkedő földrajzi tájegység Romániában. A régió történelmi szempontból az 1950-es években lett hírhedt, mikor a kommunista rendszer ide deportáltatta az „ellenséges elemeknek” nyilvánított személyeket, valamint a szomszédos Jugoszláviával való 1948-as politikai eltávolodás után a két ország közötti határrégió elsősorban szerb és sváb lakosságát. BANDI ISTVÁN: *A romániai kommunizmus – kényszerintézkedések, börtönök és munkatáborok világa.* In: *Munkatáborok – „Ne csak őrizd, gyűlöld is!”:* <http://www.munkataborok.hu/hu/kulfold/romania> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)
- ²² *Kleinjetscha in Banat:* http://www.dvvh.org/kleinjetscha/village_history.htm (Letöltés ideje: 2017. július 10.)
- ²³ VÁLYI ANDRÁS: *Magyar országnak leírása. II. kötet.* A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1799. 381. p.
- ²⁴ FÉNYES (II. kötet) 1851, 228. p.; FÉNYES (IV. kötet) 1839, 395. p.
- ²⁵ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb hazai anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte.
- ²⁶ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.
- ²⁷ Horvátklári adataival.
- ²⁸ Радојево. Храм Светог оца Николаја. Српска Православна Епархија банатска (A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság weboldala): <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/zitistansko-namesnistvo/radojevo/> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)

- ²⁹ A „Nincs adat.” megjegyzés esetén adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közölték a statisztikai adatokat, ezért – és más, a tanulmányban fel nem tüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatarozás” adatai is beleértendők. (Utóbbi három megjelölés a korábbi – 1991., 2002. és 2011. évi – népszámlálási adatok „Egyéb” adataiba is beleértendők.)
- ³⁰ REISZIG 1912, 70. p.
- ³¹ FÉNYES (II. kötet) 1851, 104. p.; FÉNYES (IV. kötet) 1839, 409. p.
- ³² VARGA E. ÁRPÁD: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. III. kötet. Arad, Krassó-Szörény és Temes megye. Népszámlálási adatok 1850–2002 között.* Teleki László Alapítvány – Pro-Print Kiadó, Budapest–Csíkszereda, 2000, 471. p.
- ³³ *Banat-Triplex Confinium – European Grouping for Territorial Cooperation (BTC-EGTC)* – honlap: <http://www.btc-egtc.eu/hu/onkormanyzatok/roman-tagok/checea> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)
- ³⁴ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.
- ³⁵ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte. Kócse esetében az első érték (3 fő) az egyéb hazai (2 fő) és az egyéb külföldi (1 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.
- ³⁶ *Checea*. Biserici.org: <http://www.biserici.org/index.php?menu=BI&code=6345> (Letöltés ideje: 2016. augusztus 24.)
- ³⁷ NIEDENBACH, NORBERT: *A Potted History of the Village of Gross Jetscha*. In: *Banat villages*: http://www.dvvh.org/banat_villages/Timis/gross-jetscha/Gross-Jetscha-Neidenbach-Potted_History.htm (Letöltés ideje: 2017. július 10.)
- ³⁸ VÁLYI ANDRÁS: *Magyar országnak leírása. II. kötet.* A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1799. 248. p.
- ³⁹ NIEDENBACH, NORBERT: *A Potted History of the Village of Gross Jetscha*. In: *Banat villages*: http://www.dvvh.org/banat_villages/Timis/gross-jetscha/Gross-Jetscha-Neidenbach-Potted_History.htm (Letöltés ideje: 2017. július 10.)
- ⁴⁰ REISZIG 1912, 85. p.
- ⁴¹ FÉNYES (II. kötet) 1851, 153. p.; FÉNYES (IV. kötet) 1839, 407. p.
- ⁴² Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.
- ⁴³ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte. Nagyjécsa esetében az első érték (52 fő) az egyéb hazai (48 fő) és az egyéb külföldi (4 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.
- ⁴⁴ VOGEL, HEINZ: *Großjetscha. Die Gotteshäuser der Deutschen im Banat*: <http://www.banatergottesheuser.ro/grosjetscha.htm> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)
- ⁴⁵ *Iceea Mare*. Biserici.org: <http://www.biserici.org/index.php?menu=BI&code=9743> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)
- ⁴⁶ ZOLLNER, ANTON: *The Last of the German Village of Gross Jetscha*. In: *Banat villages*: http://www.dvvh.org/banat_villages/Timis/gross-jetscha/Gross-Jetscha-Last_Germans-Zollner.htm (Letöltés ideje: 2017. július 10.)
- ⁴⁷ REISZIG 1912, 86. p.
- ⁴⁸ REISZIG 1912, 86. p.
- ⁴⁹ VÁLYI ANDRÁS: *Magyar országnak leírása. I. kötet.* A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1799. 324. p.
- ⁵⁰ FÉNYES (II. kötet) 1851, 190. p.; FÉNYES (IV. kötet) 1839, 407. p.
- ⁵¹ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.
- ⁵² Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb hazai anyanyelvűeket jelenti, a második pedig a beszélni nem tudó népességet.
- ⁵³ *Consiliul Județean Timiș*: <http://www.cjtimis.ro/judetul-timis/unitati-administrativ-teritoriale/comuna-checea.html> (Letöltés ideje: 2016. augusztus 24.)
- ⁵⁴ REISZIG EDE 1912, 102. p.
- ⁵⁵ FÉNYES (I. kötet) 1851, 260. p., FÉNYES (IV. kötet) 1839, 396. p.
- ⁵⁶ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.
- ⁵⁷ Az egyéb kategóriánál az érték a beszélni nem tudó népességet jelölte.
- ⁵⁸ REISZIG 1912, 103. p.
- ⁵⁹ Vályi András: *Magyar országnak leírása. I. kötet.* A Királyi Universitásnak betűivel. Buda, 1796. 221. p.
- ⁶⁰ Fényes (I. kötet) 1851, 138. p.; FÉNYES (IV. kötet) 1839, 393. p.
- ⁶¹ BOTH, ȘTEFAN: *Egy római katolikus templom végnapjai*. 2015. július 15. Főtér: <https://foter.ro/romania/egy-romai-katolikus-templom-vegnapjai> (Letöltés ideje: 2025. június 17.)
- ⁶² HARANTH ERIKA BEATRIX: *Kincs egy bánsági nagyközség szívében. A papdi templom és mauzóleum*. 2013. Magyar vagyok: <http://www.magyarvagyok.hu/kultura/regiok/varak-kastelyok/8091-Kincs-egy-bansagi-nagykozseg-sziveben.html> (Letöltés ideje: 2017. július 10.)
- ⁶³ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.
- ⁶⁴ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb külföldi anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte.

- ⁶⁵ „A báró templomában a második világháború alatt minden vasárnap misét tartott a falu tanítója, a pap csak nagy egyházi ünnepekkor, Karácsonykor, Húsvétkor és Pünkösdkor jött. Néhanapján esküvőkor és keresztelekor is.” HARANTH ERIKA BEATRIX: *Kincs egy bántási nagyközség szívében. A papdi templom és mauzóleum*. 2013. Magyar vagyok: <http://www.magyarvagyok.hu/kultura/regiok/varak-kastelyok/8091-Kincs-egy-bansagi-nagykozseg-sziveben.html> (Letöltés ideje: 2017. július 10.)
- ⁶⁶ BOTH, ȘTEFAN: *Egy római katolikus templom végnapjai*. 2015. július 15. Főtér: <https://foter.ro/romania/egy-romai-katolikus-templom-vegnapjai> (Letöltés ideje: 2025. június 17.)
- ⁶⁷ „A második világháborút követő években maga a polgármester rendelte el a sírok felfeszítését a benne rejlő értékek, pénz és ékszerek államosítása érdekében. A községbeliek mehökkentek, de szó nélkül nézték végig a hivatalos sírrablást és a mauzóleum meggyalázását. A polgármester 2 évi börtönbüntetést kapott tettéért, melyet 1946 és 1947 között töltött le. Ez a cselekedet lopások és vandalizmusok sorozatát indította el. Előbb az oltár és a mauzóleum bejárata között elterülő vörös szőnyeget lopták el és a könnyen mozgatható egyházi tárgyakat. Majd hogy a betörés könnyebb legyen, leszedték az épületbe való behatolást gátló kilincsek és záruk nagy részét. Ezt követően, egy sötét éjszakán pár vakmerő a templom karzatán levő orgonát próbálta ellopni. Ennek súlyát azonban nem mérték fel, elejtették, így az menthetetlenül darabokra esett. A két haranggal is próbálkoztak, de azok mozgíthatatlanul oda vannak erősítve, így nem jártak sikerrel. Ezek után már csak a sírbolt megrongálása és a halottak maradványainak meggyalázása, szétszórása volt a legrosszabb dolog, ami itt történt. Páran a hívők közül összeszedték egy zsákba ezeket a maradványokat és eltemették a község katolikus temetőjébe. Jogállás szerint az épület nem az egyház tulajdonában van, báró Csávossy Gyula a helyi közösségnek adományozta, aki ennek fejében vállalta, hogy őrizni fogja, és gondot visel rá.” HARANTH ERIKA BEATRIX: *Kincs egy bántási nagyközség szívében. A papdi templom és mauzóleum*. 2013. Magyar vagyok: <http://www.magyarvagyok.hu/kultura/regiok/varak-kastelyok/8091-Kincs-egy-bansagi-nagykozseg-sziveben.html> (Letöltés ideje: 2017. július 10.)
- ⁶⁸ LUPULESCU, DIANA: *După conacele din Banloc și Clopodia, CJT vrea să preia și Mausoleul din Bobda*. 2025. április 30. Timis Online: <https://www.tion.ro/stirile-judetului-timis/dupa-conacele-din-banloc-si-clopodia-cjt-vrea-sa-preia-si-mausoleul-din-bobda-2056111/> (Letöltés ideje: 2025. június 17.)
- ⁶⁹ PALCONI, ALEXANDRA (Spoužă, Doniția trans.): *The Church of the Bobda Baron*. Prin Banat. Povești de pe plaiuri bănățene: <https://prinbanat.ro/en/the-church-of-the-bobda-baron/> (Letöltés ideje: 2025. június 17.)
- ⁷⁰ REISZIG 1912, 116. p.
- ⁷¹ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.
- ⁷² Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte. Tamásfalva esetében az első érték (9 fő) az egyéb hazai (8 fő) és az egyéb külföldi (1 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.
- ⁷³ *Tamásfalva*. A Nagybecskerekai Római Katolikus Egyházmegye weboldala: <http://www.catholic-zr.org.rs/tamasfalva/> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)
- ⁷⁴ NÉMETH ZOLTÁN: *Tamásfalva. „fogyunk, egyre csak fogyunk”*. In: Fodor István (szerk.): *Szórványlétben*. I. kötet. Magyar Szó, Újvidék, 2016. 192–193. pp.
- ⁷⁵ Németh 2016, 193. p.
- ⁷⁶ A „Nincs adat.” megjegyzés esetén, adatvédelmi szempontok miatt – három fő alatt – nem közölték a statisztikai adatokat, emiatt – és más, a tanulmányban fel nem tüntetett nemzetiségek hasonló adatainak hiánya miatt – az „Egyéb” kategória értékeit sem lehet pontosan meghatározni. Az „Egyéb” kategóriába az „Ismeretlen”, a „Nem nyilatkozott”, illetve a „Regionális hovatartozás” adatai is beleértendők. (Utóbbi három megjelölés a korábbi – 1991., 2002. és a 2011. évi – népszámlálási adatok „Egyéb” adataiba is beleértendők.)
- ⁷⁷ FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára*. IV. kötet. Nyomtatott Kozma Vazulnál. Pest, 1851, 240. p.; FÉNYES (IV. kötet) 1839, 397. p.
- ⁷⁸ Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.
- ⁷⁹ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb külföldi anyanyelvűeket, a második pedig a beszélni nem tudó népességet jelölte.
- ⁸⁰ A Tisza folyó által elmosott Königsdorf lakosait nagyjából Újvárra telepítették át.
- ⁸¹ VOGEL, HEINZ: *Uiwar. Neuburg an der Bega*. Die Gotteshäuser der Deutschen im Banat: <http://www.banatergottesheuser.ro/uiwar.htm> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)
- ⁸² Biserici.org: <https://www.biserici.org/index.php?menu=CU> (Letöltés ideje: 2025. június 12.)

Gyurkovics Hunor beszélő képei

Hunor barátom, a Kárpát-medence vándora, útjának jelentős állomásához, életének 85. évéhez közeledik, ilyenkor az ember számot ad arról, hogy mit valósított meg mindabból, amit ifjan célul tűzött ki maga elé.

Ennek a számbavételnek része ez a mostani kiállítás is, amelynek mintegy félszáz alkotását újabb műveiből válogatta a művész, akit nemcsak közeli barátai, hanem ismeretlen tisztelői is csak keresztnevének emlegetnek, mint az itáliai reneszánsz nagy mestereit. Így jegyzi műveit is, vállalva református lelkész apjától rátestált és egész valójával megélt identitását.

A névválasztás és -használat tudatos cselekedet, valójában a teremtés szinonimája, Hunor világhoz való viszonyának és művészi alapállásának is meghatározója, a jelenbe plántált múlt kézzelfogható üzenete.

Hunor egész életművének forrása és egyik legfőbb ihletője ugyanis kötődése a szűkebb és a tágabb értelemben vett szülőföldhöz és annak múltjához: Dél-Baranyához, az Eszék melletti Harasztihoz és a másik három horvát-szlavóniai honfoglalás kori magyar faluhoz, valamint a Délvidékhez és Szabadkához, gyermekkorra és felnőtt élete színtereire, ezekkel együtt a történelmi Magyarországhoz: az egész Kárpát-medencéhez és annak tájaihoz, történelméhez és néphagyományaihoz.

Megtiszteltetés és öröm számomra, hogy részese lehetek ennek a számvetésnek, miután tanúja voltam munkássága egy jelentős szakaszának és művészete kibontakozásának a múlt század utolsó harmadában és az új évezred első évtizedében Makón. Előbb a Maros Menti Művésztelep (1971–1977) résztvevőjeként, majd a határon túli magyar művészek számára alapított Makói Művésztelep (1991–2006) egyik vezetőjeként és barátként nyithattam meg több mint féltu-

catnyit a mintegy kétszáz önálló kiállításából. Így az érdi Csuka Zoltánról elnevezett könyvtárban, a budapesti Vármegye Galériában és a makói József Attila Múzeumban és könyvtárban több alkalommal is.

Ugyanakkor nehéz feladat is ez az összegezés, mert bár Hunor személye egy tömbből faragott, mint Stonehenge kövei vagy a sztyeppei bálványok, tevékenysége oly gazdag és szerteágazó, akár a hömpölygő nagy folyók deltája, noha minden ága egy irányba tart: megmaradásunk felé.

Hunor, a képző- és iparművészet, a festés és grafika magas művészi szintű művelésén kívül pedagógiával, néprajzzal, a múlt tárgyi és szellemi hagyatékának gyűjtésével, közgyűjtemények alapításával, szerkesztéssel, valamint művésztelepek szervezésével és az azokon való részvétellel foglalkozott, illetve foglalkozik ma is, hiszen a szülőföldhöz való ragaszkodás mellett megvan benne az a vándorösztön is, amely a Julianus barátokat és Körösi Csoma Sándorokat üzte-hajtotta egykor az őshaza felkutatására.

Hunor vándorlásainak a térben a Kárpátok karéja szabott határt, időben pedig a Kárpát-medence múltja és jelene.

Vándorlása a Kárpát-medence gomba módra szaporodó művésztelepei között a múlt század hatvanas éveiben kezdődött, amikortól ha nem is könnyen, de lehetővé váltak – kivált az akkori Jugoszlávia lakói számára – az utazások, melyek egyik legelső állomása a hármaskörhöz közeli egykori megyeszékhely, Makó volt, ahol pezsgő szellemi légkörre és hűséges barátokra talált. Innen vezettek útjai tovább a Kárpát-medence más tájai felé, útközben is kezében tartva a krétát, a tollat és az ecsetet.

Megbecsülni sem próbálom vízfestményeinek és pasztelljeinek számát, amelyeket csak úgy

jártában-keltében papírra vetett, valószínűleg több ezerre rúgnak, és ha össze tudnánk gyűjteni valamennyit, mint egy monumentális puzzle-játékban, kirakhatnánk belőlük a Kárpát-medence látképét a dunántúli dombokkal, Kárpátalja és Erdély hegyeivel, az Alföld viruló síkságaival, a kopár Hortobágy egének felhőjátékával, a Maros tükrével, az aracsi templomrommal, máramarosi ortodox fatemplommal, makói kápolnával, tokaji zsidó temetővel. Szomorú valóság, hogy e kis vizuális feljegyzések szépséges világába a kilencvenes években betört a horvátországi, a boszniai háború, és valósággal felrobbantotta békéjüket. Az ekkor készült akvarelleken lángra lobbannak a búzamezők, kigyulladnak a templomok, és záporozó lövedékek dűlják fel a derűs szlavóniai tájat, Hunor gyermekkorának színterét.

Ezeken a vándorutakon telt meg legendás vázlatkönyve is azokkal a vizuális jelekkel, motívumokkal, amelyeket Szatmár hajóorr alakú fejfáin, Erdély középkori templomainak málló kövein, székely kapuin és kopjafáin, múzeumok őskori cserépmaradványain, parasztházak oromzatán, makói korhadó szalamanderes kapukon, kis falusi református templomok kazettás mennyezetein, népi szötteken, hímzéseken talált, és amelyektől a jelképek és szimbólumok nagy tudósának, Papp Gábor művészettörténésznek Makón jártában szeme-szája elállt (1992).

Hunor célkitűzése művészetében kezdetektől fogva a tökéletes egyszerűség, amelynek jegyében azonban szimbólumként képes megjeleníteni eszmei tartalmakat, és tágas horizontokra, legjobb művein magára a mindenségre nyit ablakot.

Mindez ott gyökerezik az egykori szülői házból hozott hitben, elkötelezettségben, puritán egyszerűségben, konok kitartásban, és a valóságból leszűrt formáiban, amelyeket annyira leegyszerűsít, hogy jelként használhassa vizuális nyelvben, a képírásban, ahol már metaforikus szimbólumokká válva szellemi tartalmakat, üzeneteket hordoznak.

„Festészetben és grafikában is a tökéletes egyszerűsége törekszem. Kifejezésem szimbolikus. Célom röviden és velősen, világosan és mindenki számára érthetően kifejezni lényeges dolgokat a vizualitás nyelvén” – fogalmazza meg alkotói módszerének lényegét.

Törekvéseinek és Kárpát-medencei fél évszázadnyi vándorlásának eredménye látványosan mutatkozik meg a hajdúsági művésztelephez kötődő monumentális kompozícióin, melyeken a szatmárcsekei és hajdúböszörményi temetők sírjelei – a csónakorr alakú fejfák – idézik meg az ősök szellemét, majd később a múlt tornyait a barnászörös földszínekkel festett, elmosódott tájban. Míg ezek a művek inkább a múlt veszteségeire emlékeztetnek, makói, égővörös és narancsos árnyalatokkal játszó millenniumi sorozata (1999), melynek darabjain a szinte emblémává tömörített formák és a komponálás vizuális nyelvén hihetetlen drámaisággal és erővel jeleníti meg a honfoglalás és honalapítás diadalmas mítoszát, győzelmeinkre és megmaradásunkra koncentrálnak (*Csodaszarvas; Világhódító; Országalapító*).

Hasonlóan szuggesztív ez a vizuális nyelv makói pasztellsorozatán (2001), ahol a Maros víztükrének és környezetének leegyszerűsített formái – bár tájképként is megragadnak minket – tökéletesen kifejezik a címként adott fogalmakat (*Melankólia; Tükröződés; Büszkeség*), és továbbgondolásra, párhuzamok keresésére serkentik a néző képzeletét.

A Kárpát-medencei művésztáborok közötti vándorlásokon beérett képzőművészeti munkái meghozzák Hunor számára az elismerést. 1987-ben elnyeri a Hajdúsági Nemzetközi Művésztelep díját, két évvel később a Káplár Miklós-plakettet ugyanott, és a 20. század utolsó esztendejében millenniumi sorozatával a határon túli magyar alkotók Makói Művésztelepén kiérdemli a Csongrád Megyei Közgyűlés díját, az új évezred első évében a *Folyónk, a Maros* témában készült pasztelljeit pedig a Makói Művésztelep díjazza.

2005-ben a *kortárs magyar művészet nemzeti identitásának érvényességét, folytathatóságát életművével bizonyító képzőművészek* számára alapított Szervátiusz Jenő-díjat veheti át Szervátiusz Tibor kezéből a budai várban. (Az ünnepségen laudációt e sorok írója mondott; megjelent az Aracs folyóirat 2006/1. számában.)

Hunor munkásságában a művészi és az alkalmazott grafika is fontos szerepe van. Rajzai, nyomatai, metszetei, tervei célját – akárcsak festészetéét – gyökerei határozzák meg, jelesül: *történelmünk, hitünk és megmaradásunk* megőr-

zése. Ezt bizonyítja további művészi és művészet-szervező munkája is, amelyért Áder János köztársasági elnök Magyar Arany Érdemkereszt kitüntetéssel adományozt Hunornak 2020. augusztus 20-án.

Életművét az anyaországi elismerés mellett a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség Magyar Életfa díja koronázza meg ez év januárjában, a magyar kultúra napján.

Alkotói módszere az elmúlt évtizedben anynyiban változik, hogy kilép a valós terekből, és sokat átvesz a népművészet síkszerű, stilizált, közérthető ábrázolásmódjából. Legutóbb készült műveit épp ezért beszélő képeknek nevezi. Szőnyegszerű háttereik mustráját apró részletekből: természeti formák, népművészeti elemek, történelmi jelenetek, emblémák, címerek fragmentumaiból szövi egységes mintázattá, ezek mint az emberi elme tudatalattija, őrzik a múltat, és a zűrzavaros jelenből utat mutatnak a jövőbe az őseinktől örökölt szimbólumokkal.

Mostani tárlatának festményei valóságosan beszélnek hozzánk. A népművészet jelképeivel megjelenített életfái, történelmi utalásai üzenetek a ma elbizonytalanodott, hitében és erkölcsében megingott világnak. Vágtató *Honfoglalója* a bátorságról üzen. A gótikus ívbe zárt *Törökverő* az erőről. Feje körül a nap hét cikkelye a vérszerződést idézve az összefogást jelképezi, s benne a harangok a diadalt zúgják, mint ahogy Hunyadi lába alatt a félhold a győzelmet hirdeti. A *Feltá-*

madás a hitről szól, a húsvéti piros tojás az újjászületésről, a búzakalász és a szőlőszemek a kenyér és bor misztériumáról. A *Magyarok Kenyere* azt üzeni, hogy István király szilárd alapra építette országát, amikor a Szent Korona védelme alá helyezte.

Beszélő képek című szegedi kiállításának alkotásai közül – mint legjellemzőbbeket – Hunor ennek a négynek a reprodukcióját küldte el nekem. Bizonyára nem véletlen, hogy mind a négyen jelen van a keresztnek mint egyetemes világgelképnek a jele. *Honfoglalóján* még esetlegesen, a lovas karjával szinte egybeforrt íja rajzolja ki girbegurba vonalakkal, a *Törökverőn* azonban a kompozíció középpontjában álló éles kardként villog. A *Feltámadásnak* alapot adó húsvéti tojás minden díszítést felülíró ősi, primitív bekarcolt minta a kereszt, a *Magyarok Kenyerén* viszont kétszer is megjelenik: a korona szerves részeként és a kenyeret átkötő nemzeti színű szalag képében is jelen van, melynek csomóra kötött végei egy másik egyetemes jelet formáznak: a szívet.

Reménykedjünk benne, hogy a digitális világ legújabb nemzedékei, mindazok, akik betűszavak helyett már csak emoji-kkal, képkarakterekkel leveleznek egymással, Hunor barátunk beszélő képeinek nyelvét még megértik.

2025. augusztus havának 29. napján

Világhódító

D.O. ARACS T.SZ.
SZABADKA

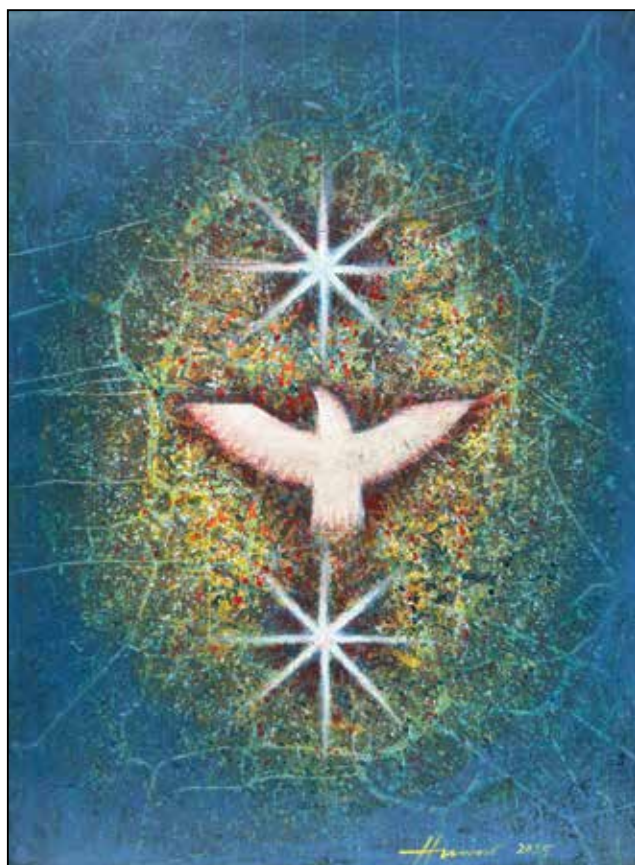
D.O. ARACS T.SZ.
SZABADKA

Grafika-tervváltozatok

E számunk szerzői

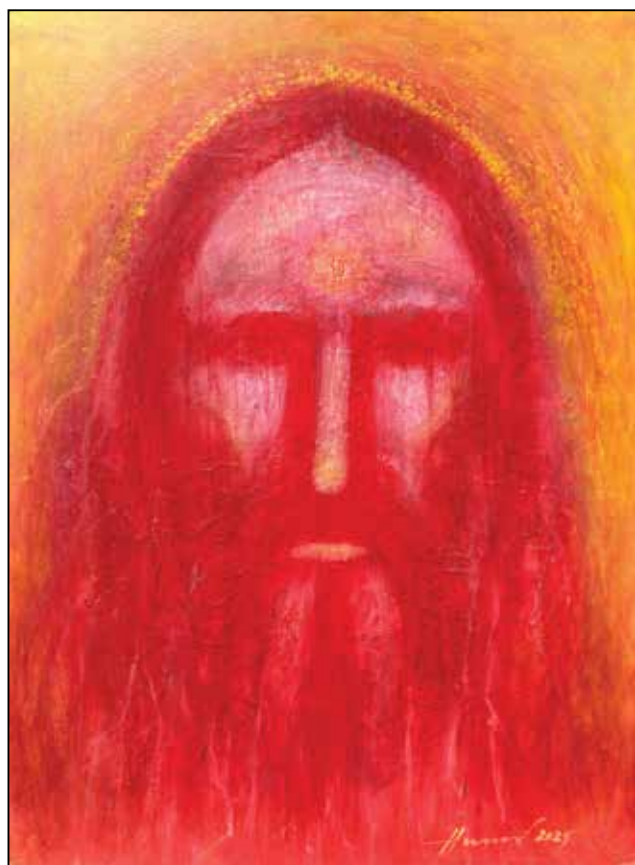
Barabás Katalin	író, egészségfejlesztő, Szeged
Bertha Zoltán	író, irodalomtörténész, Debrecen
Bobory Zoltán	költő, Székesfehérvár
Borsányi Katinka	költő, író, Fonte, Veneto
Gubás Ágota	újságíró, lapszerkesztő, Szabadka
Gyémánt Richárd	demográfus, jogász, Szeged
Hankó Balázs	gyógyszerész, politikus, Budapest
Hascák Mária	filológus, tolmács, Kárpátalja
Jámborné Balog Tünde	író, festőművész, Makó
Juhász György	író, hungarológus
Julesz János	költő, belgyógyász, endokrinológus, Szeged
Kis Petronella	irodalomtörténész, kritikus, Budapest
Kondor Katalin	közíró, újságíró, Budapest
Mezey Katalin	költő, író, Budapest
Ország György	író, Budapest
Perjés Klára	újságíró, szerkesztő, Budaörs
P. Maklári Éva	költő, Székesfehérvár
Stanyó Tóth Gizella	újságíró, Újvidék
Surján László	az Európa Parlament volt alelnöke, Budapest
Sutarski, Konrad	költő, író, műfordító, Budapest
Takaró Mihály	író, irodalomtörténész, Budapest
Tráser László	író, újságíró, Szeged
Utasi Jenő	lelkész, Tóthfalu

Szentháromság

Ártatlan áldozat

Veronika kendője

Mária Magdolna

Csodaszarvas

Turulmadár

Honfoglaló

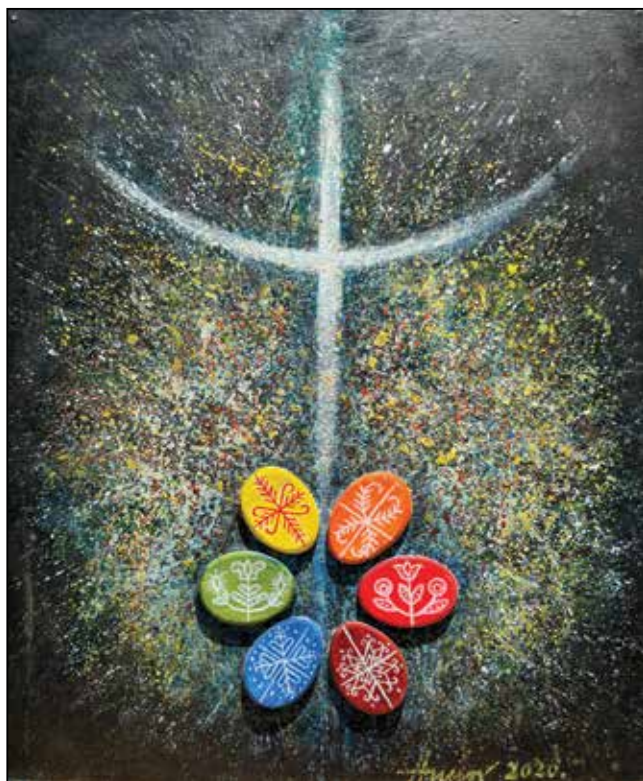
Óstojás

A bűnbeesés

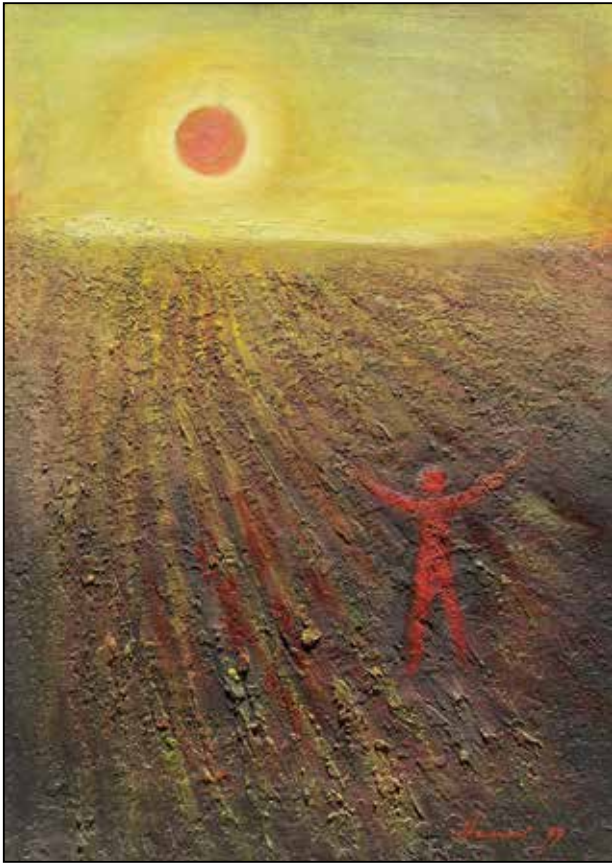
A bácskossuthfalvi Árpád-fa

Húsvét

Feltámadás I.

Délvidék

Dűlőutak

Az aracs pusztatemplom

Az utolsó szlavóniai talpasház

Az utolsó délvidéki tanya I.

Zentai napsugaras oromzatok

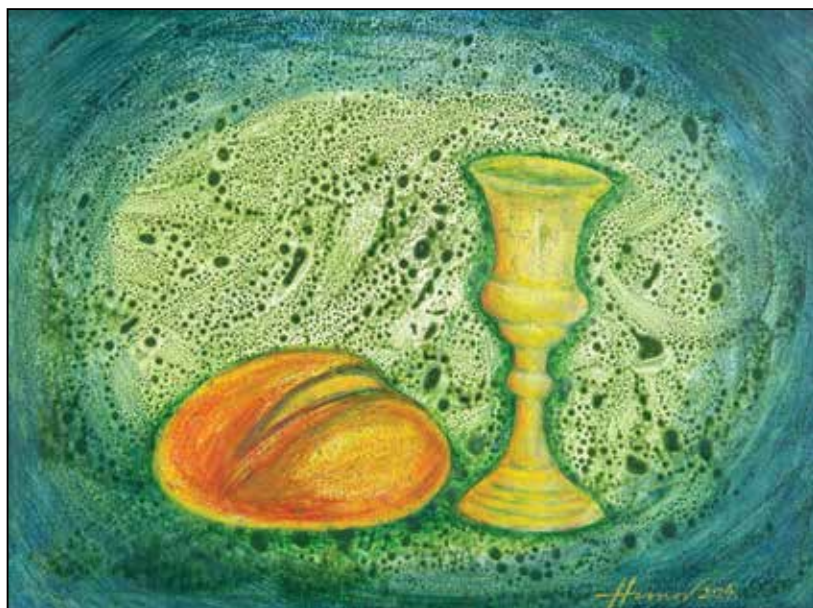
A szlavóniai református istenházai

Hortobágy II.

Hortobágy I.

Úrvacsora

Magyarok Kenyere

Isten kardja

Vérszerződés

Robbanás

Öröktűz

A Teremtő

Főnixmadár

Ima a békéért

Világbéke